

**BIBLIOTECA
CENTRALA A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI**

n° Curent 23251 Format -

n° Inventar 80464 Anul 1944

Secția Depozit - Raftul 1

LIVIU REBREANU

R. 749/944.

Crăisonul Horia

CUGETAREA - GEORGESCU DELAFRAS S. A.

CRĂIȘORUL
H O R I A

DE ACELAȘ AUTOR :

- GOLANII, nuvele și schițe, Editura „Cartea Românească“.
- MĂRTURISIRE, nuvele și schițe, Biblioteca „Căminul“.
- CALVARUL, povestire, Editura „Viața Românească“.
- CADRILUL, comedie în trei acte, Editura „Viața Românească“.
- ION, roman în două volume, Editura „Cartea Românească“.
- NOROCUL, nuvele și schițe, Biblioteca „Universală“.
- NUVELE ALESE, Colecțiunea „Scriitorii Români Contemporani“ Editura Literară „Casa Școalelor“.
- PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR, roman, Editura „Cartea Românească“.
- PLICUL, comedie în trei acte, Editura „Cartea Românească“.
- ADAM ȘI EVA, roman, Editura „Cugetarea“.
- APOSTOLII, comedie în trei acte, Editura „Cartea Românească“.
- CIULEANDRA, roman, Editura „Cugetarea“.
- METROPOLE, Berlin-Roma-Paris, Editura „Cartea Românească“.
- IȚIC STRUL DEZERTOR, trei nuvele, Editura „Cartea Românească“.
- RĂSCOALA, roman în două volume, Editura Socec & Co., S. A.
- JAR, roman, Editura Socec & Co., S. A.
- GORILA, roman în două volume, Editura Socec & Co., S. A.
- AMÂNDOI, roman, Editura Socec & Co., S. A.

LIVIU REBREANU

Inv. 80.464.

CRAIȘORUL
HORIA

ROMAN

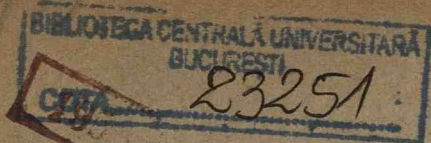
EDIȚIA A CINCEA

CUGETAREA - GEORGESCU DELAFRAS S. A.

BUCUREȘTI IV — STR. POPA NAN, 21

27677
77972

D

Primele ediții din cartea aceasta au apărut cu titlul
„Crăișorul“.

B.C.U. Bucuresti

C27677

TOATE DREPTURILE REZERVATE

*Domnului Iuliu Maniu,
omagiu de nestrămutată
dragoste,*

L. R.

CAPITOLELE

I.	INĂLTĂTE IMPĂRATE	11
II.	VINE HORIA CU PORUNCI	44
III.	DELA ANA LA CAIAFA	62
IV.	CU VOIA ȘI PORUNCA IMPĂRATULUI .	80
V.	HAI, FECIORI!	108
VI.	A NOASTRĂ-I LUMEA	142
VII.	CUMPĂNA	181
VIII.	VIN CĂTANELE!	219
IX.	IUDA	246
X.	ROATA	273

CAPITOLUL I

ÎNĂLȚATE ÎMPĂRATE !

Prin ceața albă și necăcioasă, pe calea desfundată dinspre Arada, cobora în satul Albac, gâfâind și suduind, Ursu Uibaru, țărăran țănos, cu oisme ungurești, cu căciula neagră pe-o ureche, gornic în slujba șpanului dela Câmpeni. Fusesse trimis de eri cu porunci, a mas la Ion Mătieșu, tovarăș de gornicie din Arada, și acuma se întorcea necăjit că nu întâlnește vre-o căruță, să nu-l apuce pe-aici noaptea și vremea mai rea. Pe podețul de peste pârâul Albacului, în mijlocul satului și în fața bisericuței de lemn, la răscrucea drumului spre Câmpeni, îi eși brusc în față an flăcău cu țăndra sură pe umeri.

Bucuros că întâlnește măcar un suflet de om, Uibaru strigă :

— Care ești, măi omule?... Ia oprește o leacă !... Tu erai, Ionuț ?

Flăcăul își strânse sumanul, săltându-se puțin din umeri, și răspunse mormăind mormorât, parcă nu i-ar fi făcut nicio plăcere întâlnirea cu gornicul :

— Da ce-i porunca, bade Ursule ?

Uibaru tăcu o clipă încurcat. Oprise pe flăcău, fără să știe cine este, numai ca să-și răcorească necazul schimbând două vorbe. Acuma însă i se păru că ar fi nepotrivit cu slujba lui domnească să țâifăsuiască cu un băiețandru. Totuș, fiindcă se nemerise să întâlnească pe feciorul lui Horia, zise mai întunecat :

— Apoi că prea bine nu-i, băete ! Că numai alaltăeri chiar domnul ispan l-a văzut pe tătâne-tău prin Câmpeni, nu știu unde, și tare s'a mâniat și ne-o ocărît pe toți, că, zice, cum se poate să umble Horia slobod și nezăhăit de nimeni în loc să șadă în temniță împreună cu ceilalți vinovați de răzmerița de-amu-i anul... Apoi, vezi, măi Ionuț, multe am pățimit noi din pricina tătâne-tău și tot

am tăcut și l-am ferit, că-l știm om de omenie, dar nici așa nu se poate mereu, să ne facă numai pozne cu domnii. Trebuie să mai iea seama și dumnealui, să se ferească și să știe că domnii cu pandurii lor nu-l iartă și nici nu s'or odihni până nu l'or vedea în lanțuri ori și mai rău ! Așa să știi, măi băete, și să-i spui și dumnealui să știe și să ia seama !

— Să-i spun, cum să nu-i spun — făcu flăcăul tot morocănos.

— Imi pare bine că te-am întâlnit ca să nu zică pe urmă badea Ursu că am fost viclean ! urmă gornicul. Tocmai pentrucă umblă vestea că iar vrea să plece la împăratul...

— Nu știu, bade — îl întrerupse Ion deodată cu imputare amară — dar ar mai putea și domnii să ne lase în pace, că tătucu n'a făcut rău nimănui în lume fără numai bine și-i păcat să-l hârțuiască mereu ca pe un câine !

— Na, apoi asta-i altă poveste ! zise Ursu Uibaru cu glas aspru, ca și când ar fi vrut să arate că el, slujbaş domnesc, nu se poate lăsa înduioșat. Sănătate bună, Ionuț !

Parcă s'ar fi rușinat că a vorbit lucruri atât de gingașe cu un băetan fără minte,

porni îndată la vale pe drumul noroios în care cismele clefăiau la fiecă pas. Ceața îl înghiți curând și flăcăul se pomeni deodată singur. Ascultă pașii ce se depărtau până ce se pierdură, apoi scuiă cu scârbă :

— Bată-te Dumnezeu să te bată !

Ii era urît Ursu Uibaru. Toată lumea îl ura. În doi ani de gornicie a făcut mai mult rău oamenilor decât toți ceilalți gornici împreună. Flăcăul coborîse în sat numai ca să se întâlnească cu Ilina lui Ion Mătieșu, numai de dragul ei. Ii spusese fata că gornicul e pe-aici, totuș i se părea că ceasul rău i l-a scos înapoi în cale să-i strice bucuria. Era de vreo nouăsprezece ani, dar voinic și chipeș ca un bărbat.

Se scutură ca și când ar fi vrut să lepede urmele întâlnirii cu Uibaru, apoi o luă spre casă, pe lângă pârâul Albacului în sus. Ii reveni în inimă chipul Ilinei. De dorul ei începu să horiescă. Avea glas cald și dulce, ca și tatăl său. Sosi sub coasta pe care se afla căsuța lor, mai la deal, în Crângul Feregetului. Așteptă un răstimp parc'ar fi sperat că are să-l ajungă Ilina din urmă. Prinse a sui pe cărarea lunecoasă. Opinca se cățara greu

și căuta mereu sprijin. Când se văzu în deal se opri să răsufle. Ceața rămăsese jos și se întindea ca un giulgiu murdar peste valea șerpuită.

În crâng, cele câteva căsuțe de bârne, cu coperișele de dranițe mucezite, se piteau răs-firate și speriate printre pomi. Rămășițele de pâclă, ca niște smocuri de lână, atârnau prin copaci și pe streșinile scunde. În fund, dincolo de tăpșanul crângului, coasta își urma urcușul, investmântată cu pădurea bătrână de fag.

Flăcăul trecu șuerând vre-o trei pârleazuri până în grădina lor cu câțiva pomi și o clăiță de fân. Casa, numai tinda și o odae, era atât de slăbănoagă că părea gata să se dărâme. Pe prispă, lângă ușa tinzii, ședea un om cu sumanul negru, cu pipa stinsă în colțul gurii.

— Aici erai, bade George? întrebă flăcăul mirat.

— D'apoi vezi bine — murmură țăranul fără să clintească, cu un glas supărăcios. Venisem să mă sfătuesc cu tătâne-tău c'am auzit prin sat că iar umblă să plece la împăratul după dreptate?

George Nicula, nepot de văr al lui Horia,

mustăcios și negricios, ridică întrebător ochii asupra flăcăului. Cotrobăind după cheea tinzii, Ion răspunse liniștit :

— Nu-i acasă, bade, și nici n'a mai dat pe-aici de vre-o săptămână ! Că dumnealui mai mult e pe drumuri decât acasă, știi bine și d-ta !

— Știu. Dar mă bizuiam pe noroc. Dacă-l nimeream, ziceam să mă iea și pe mine cu dumnealui, că și io-s om de treabă și cu dare de mână și nu mi-ar sta rău să merg.

Așteptă un cuvânt bun dela Ion, care însă se căznea să descuie și mormăia o sudalmă. Urmă mai moale :

— Dumnealui ar putea numai să vrea, că doar unu-i Horia în țara asta și oamenii îl ascultă mai mult decât pe vlădica.

— Așa-i, nici vorbă — zise flăcăul, împingând ușa de perete și adăogând apoi cu mândrie : Bine zici d-ta, unu-i Horia ! Tocmai de aceea cu dumnealui să te înțelegi, că mie degeaba-mi spui.

George se simți puțin jienit de vorbele feciorului și răspunse mai înțepat, dar cu ochii în pământ :

— Eu socoteam că ar fi bine să merg și

pentru binele dumnealui, că badea Ursu nu se prea ajunge din multe de toate. Altfel eu n'aș vedea de ce să mă îmbulzesc că, slavă Domnului, cât îmi trebuie am, poate și mai mult, iar cu domnii n'o duc rău de fel și nici de gornici nu mi-e teamă, că de mine nu pot să se atingă.

— Nu vii în casă, bade ? făcu flăcăul nepăsător, parcă nici n'ar fi ascultat.

— Apoi c'am stat destul și-i vremea să mergem pe-acasă — zise George ridicându-se. Dar tu să nu uiți și să-i spui unchiașului ca să-mi poată porunci dacă-i de mers, auzi ?

— Bine, bade George !

Intră în tindă, fără să mai aștepte până să plece George, și închise ușa. Il mai auzi mormăind afară puțin și apoi depărtându-se. Trecu din tindă în casă. Pe pat, cu fața în sus, cu mâinile pe piept, se odihnea Horia.

— Dormi ? întrebă Ion uimit.

— Ba ! răspuse bătrânul, nemișcat.

— Ai venit demult ?

— Am intrat pe ușa dinapoi și m'am așezat să mă hodinesc... Cine era pe prispă ? George ? ...Parcă i-am cunoscut glasul.

— Dânsul — zise feciorul. Dar m'am în-

27677
46976

tâlnit și cu Ursu Uibaru, gornicul, în sat. Și el m'a iscodit, ca și badea George.

— Lasă-i în plata Domnului! încheiă bătrânul.

Ion își lepădă țundra și scormoni în vatră să ațâțe focul. În casă înserarea se închegea filtrată prin cele două ochiuri de fereastră. Pe pat, Horia, mereu nemișcat, respira îngândurat și din când în când ofta prelung. După ce țâșni o flacăără bună din tăciunii ce mocniseră sub cenușă, flăcăul se așeză pe laviță, la căpătâiul tatălui său, și, parcă i-ar fi înțeles tăcerea și gemetele, întrebă :

— Da când aveți de gând să porniți, tătucule ?

— Apoi chiar mâine, până'n ziuă — zise bătrânul înviorat, sculându-se deodată ca și când întrebarea i-ar fi adus aminte ceva ce uitase de tot.

— Vai de mine ! se spăimântă Ion. Și nici măcar merindea nu ți-ai pregătit-o ! Cum să pleci așa la drum, taică ? Ba încă ce drum !

— Mie-mi spui, băete, care l-am mai bătut de trei ori ? rosti tatăl cu o sfătoșie care-l întinerea. De asta să n'ai tu nici o grije !

Numai Dumnezeu să ne ajute să fim sănătoși și să ne întoarcem cu spor !

Acuma începu sfatul cu feciorul. Întâi îi spuse că va pleca împreună cu Petre Nicula dela Vidra, cu Toma Pătruț pe care l-au ales Mușcanii și cu Vasile Bodoroiu din Ofenbaia. Mai trebuia să meargă și Cloșcuț din Cărpeneș, că pe dânsul îl sortiseră și Cărpeneșii, și Buciumanii, și Abrudenii, dar degeaba, nu poate omul, că-i plin de necazuri. Rău îi pare că pornește fără Cloșcuț, că de toate trei ori laolaltă au fost la împăratul și tare bine se învoesc, mai bine ca frații. Dar dacă nu se poate, nu se poate și pace. Bani de cheltuială are douăzeci și cinci de zloți, adunați de oamenii din Câmpeni, Bistra și Râul Mare în numele cărora se duce dânsul. Sânt colo în traistă, împreună cu jalbele și cu poruncile împărătești pe care domnii de-aici n'au vrut măcar să le citească, necum să le împlinească.

După ce se înoptă bine și pe când bătrânul tocmai îl învăța cum să aibă grije de casă și de toate, se pomeniră cu Toader Oargă, fratele lui Cloșca. Aducea o traistă umflată de merinde. O trimitea Mărina, că tot o pro-

gătise și baremi s'o aibă Horia pe drum dacă Cloșcuț nu poate pleca.

A doua zi, în zorii zorilor, bătrânul era în picioare. Căzuse o brumă groasă. Ceața se risipise de tot și de jur împrejur munții, cu căciuli albe de zăpadă proaspătă, păreau niște voinici mândri puși acolo întru apărarea oamenilor. Horia își roti privirile peste șiragul de piscuri ca și când și-ar fi luat rămas bun dela prietenii cei mai dragi. Cum stătea așa, drept ca totdeauna, căciula neagră apăsată puțin pe urechea dreaptă, cu ochii culoarea oțelului călit, cu mustața românească răsucită tinereste, cu sumanul negru tivit și înflorit cu șireturi vinete subțire care se vedea cojocelul alb vrâstat pe piept de cureaua dela traista de piele, încălțat cu cisme cu turecii moi și încheiați numai până deasupra glesnelor, nimeni nu i-ar fi dat cei cincizeci și trei de ani împliniți. Alături de feciorul său cu capul gol părea un frate mai mare.

— Na, dragul tatii, rămâi sănătos și Doamne ajută! zise apoi deodată cu glas blând.

Ion îi sărută mâna, iar el îl sărută pe amândoi obraji.

— Noroc bun, tătucă, și Dumnezeu să

v'ajute! murmură feciorul urmărindu-l cu privirea plină de iubire și înduioșare până ce se pierdu printre copacii crângului.

Ursu Nicula, fără să se mai uite înapoi, pășea voinicește pe marginea pădurii. Coti pe urmă spre Poiana, ca să ajungă mai drept prin Lespezeni la Scărișoara și de-acolo, pe lângă Măgura Negrii, să treacă la Vidra de sus unde avea să se întâlnească cu ceilalți tovarăși de călătorie la Petre Nicufla...

Patru săptămâni și patru zile au mers, mai mult pe jos, până ce au sosit, într'o zi de Vineri, în preajma Crăciunului nemțesc, la Viena. Horia cunoștea binișor orașul și-i duse de-a dreptul la hangiul unde fusese anul trecut, un neamț tare de omenie care nu le-a luat nici un ban pentru găzduire, ba le-a mai întins și câte-o mâncare din când în când, tot de pomană. Acolo numai cât și-au odihnit puțin oasele și s'au curățat, că s'au și repezit cu toții la notarul public Ștefan Franz Enyedi, la care îl trimesese rândul trecut însuși împăratul, ca să le facă acuma o jalbă și mai frumoasă, dacă se poate.

Pe notar îl găsiră și nici nu avură să aștepte decât vre-o două ceasuri până să

poată da față cu dânsul. Din gura lui însă aflare o veste urâtă, că anume împăratul Iosif e plecat de vre-o săptămână în Italia, la Roma, pentru sfintele sărbători și nici nu se știe când se va întoarce; se zice că tocmai pela Paști. Oamenii rămaseră năuci.

— Na, apoi atunci ce-i de făcut, Măria-Ta ? întrebă Horia într'un târziu, mai venindu-și în fire.

— De, oameni buni, știu eu ce să vă învăț ? zise notarul, blajin, parc'ar fi vrut să-i liniștească. Faceți și voi ce v'o îndrepta Dumnezeu !

— Că asta așa-i, nici vorbă — murmură Horia îngândurat și posomorît.

Tăranii schimbară între ei priviri întrebătoare. Enyedi era un om foarte cum se cade, crezător la necazurile celor nevoiași, săritor și cu vorba și cu fapta, măcar că ungur și domn. Înalt, subțire, slab, cu o bărbuță gălbue, vorbea românește ca un român. Se trăgea dintr'un sat de pe lângă Aiud și cunoștea toate durerile iobagilor. Totuș Horia, de data asta, avu o bănuială și zise :

— Apoi dac'am venit atâta cale, om mai ieși până pe-afară să ne sfătuim între noi și pe urmă ne-om întoarce la Măria Ta !

Horia se duse cu ceilalți tocmai la palatul împărătesc, să afle el acolo dacă e adevărat ce a spus notarul. Un slujitor în uniformă strălucitoare îl lămuri în câteva cuvinte că da, împăratul e plecat din Viena pentru mai multă vreme. Alți doi slujbași la fel. Horia nu era mulțumit. Așa l-au purtat cu vorba domnii și acum trei ani ca să nu-l lase să pătrundă în fața înălțatului împărat. Pe când stăteau la sfat într'un colț, o cătană veni la dânșii. Era depe la Făgăraș și, văzându-i în portul românesc, nu l-a răbdat inima să nu se apropie. Un ceas l-a descusut Horia până ce s'a convins aeeva. Și pe urmă s'au întors la Enyedi :

— Ne-am gândit și ne-am învoit, Măria Ta, să așteptăm aici până o veni acasă prea înălțatul împărat ! Ș'apoi, fiindcă tot trebuie să zăbovim mai multisor, să ne îngădui să-ți povestim din fir în păr, Măria Ta, toate suferințele noastre, ca să le pui pe hârtie, să le afle și Maiestatea Sa și să ne ocrotească cu porunci mai strașnice că altfel pierim !

— Bine, Ursule, prea bine ! zise notarul cu bunătate. Am să vă ascult și să vă fac

pe plac și să dea Dumnezeu să iasă toate bine. Eu, îți aduci aminte, v'am făcut și de rândul trecut tot ce mi-ați cerut, ba am fost cu voi și la Maiestatea Sa...

Știindu-i fără mulți bani în orașul cu cheltueli mari, Enyedi i-a îndreptat la un sas din Orăștie care se așezase de vre-un an pe-aci deschizând o cârciumă cu han pentru oameni mai săraci, afară, la marginea orașului. Le-a dat și o scrisoare ca să-i primească și să-i găzduiască ieften. S'au învoit repede cu sasul să doarmă pe unde se va putea, să mănânce ce se va găsi, să rămâie la dânsul cât vor dori, numai în schimb să-i muncească ce va trebui. Erau foarte mulțumiți; puteau acuma să aștepte fără grija zilei de mâine.

Numai Horia n'avea astâmpăr parc'ar fi stat pe jăratec. Umbla toată ziua prin oraș, el știa pe unde, și seara, când se aduna cu tovarășii, mereu le spunea :

— Poate s'o îndura Dumnezeu să vie acasă împăratul mai curând, să știm odată dacă-i albă ori neagră, că așa nu mai merge, măi oameni !

Peste câteva zile apoi s'a dus la notarul Enyedi, a așteptat până ce a rămas singur.

— Ei, Ursule, ce necaz mi te mai aduce ?
Îl întrebă notarul. Dacă-i lungă povestea, șezi
colea, să mi-o spui pe îndelete, că eu te ascult
bucuros !

Horia oftă :

— Lungă-i, Măria Ta, și numai cu amar
și cu sărăcie, de nici nu știu de unde s'o apuc.
Dar de spus trebuie să ți-o spun ca să ne ajuți
și dumneata la înălțatul împărat să dobân-
dim dreptate cât mai degrabă că altfel are
să fie rău de tot ! Măria Ta să alegi ce trebuie
ales, că ești om cuminte și învățat !

Enyedi avu un zâmbet de încurajare. Cu-
noștea el plângerile iobăgești și mai cu sea-
mă pe cele din Ardeal, recunoștea multe ne-
dreptăți și compătimea pe cei ce le sufereau.
Se socotea puțin filozof și, în această cali-
tate, mai obligat să asculte pe cei mici de-o-
potrivă ca pe cei mari. Horia în deosebi îl
interesa. Pentru un țăran fără carte i se pă-
rea foarte deștept, foarte stăruitor și cu o
voință în stare să spargă zidurile. Pe urmă
avea în ochi o lumină ciudată, cu niște pâl-
păiri care pătrundeau în străfundul inimii,
și o privire căreia nu te puteai împotrivi.
Impresia aceasta neobișnuită i-a rămas de

anul trecut, când l-a văzut întâia oară, dar acuma părea și mai accentuată.

— De trei ani umblă după mine gornicii și pandurii și toți slujbașii să mă prindă și să mă spânzure, Măria Ta! N'am omorât pe nimeni, n'am furat, n'am greșit nimănui și cu toate astea sânt fugărit și hărțuit într'una ca o fiară! Trebuie să stau tot ascuns, să ocolesc drumul mare ca tâlharii numai pentru că zic dumnealor că eu am învățat pe oameni să ceară dreptate și lege... Na, apoi așa să fie și încă n'ar fi nici un păcat, că doară fără dreptate și fără lege nu putem trăi! Dreptu-i, Măria Ta?

— Drept, drept — murmură notarul.

— Dar vezi că astea-s numai vorbe, că mânia cea mare a domnilor pe mine se trage de când am venit aici cu plângere la înălțatul împărat! Că de ce am venit și cum am îndrăznit? Apoi de bine nu se jeluește nimeni, Măria Ta! Că n'am apucat noi nebunește calea Beciului, fără numai când am bătut în zadar la toate porțile și dela Sibiu, și dela Cluj, și dela Bălgrad! Noi ne-am tot lăsat și am tot îndurat orice ne-au poruncit domnii, fie cu dreptate, fie cu strâmbătate, și de-aceea

am ajuns azi de sântem în rândul vitelor și nu ne mai îngăduie nici măcar să ne plângem... Până acuma vre-o șaptezeci de ani noi am fost oameni slobozi. Acolo, în Munții Apuseni, am trăit cum am putut, în sărăcia noastră. Bătrânii spuneau, când eram copil, că în vechime am avut un cap al nostru, stăpân peste întreg ținutul, un voevod român care dădea porunci și împărțea dreptatea. La noi în sat, în Albac, mai trăesc și azi moșnegi care au apucat în tinerețe vremurile când nu se pomenea pe-acolo iobăgie, ci toți erau slobozi deopotrivă. Atunci, spun dânșii, nici biruri nu plăteau nimănui, ci numai niște plocoane către împăratul, cum fusese obiceiul din bătrâni. Până ce, într'o zi, s'au pomenit oamenii cu o poruncă mare care zicea că toți munții, toate casele, toate pământurile, tot, tot e moșia statului, iar oamenii care le-au stăpânit din moși-strămoși sânt iobagii cârmuirii. Și îndată au venit slujbași de tot felul să gospodărească, să pună dări și munci... Asta nici n'a fost așa demult, că doar țin minte și eu când a venit cel dintâi ișpan la Câmpeni, că eram copil și mă miram. Pe urmă am mers din rău în mai rău. La

început birurile erau mici. Pe vremea când m'am însurat eu, să tot fie vre-o douăzeci de ani, întreg ținutul plătea cinci mii opt sute de zloți. Imi aduc aminte bine, că fusesem jurat comunal. Acum vre-o zece ani am plătit cincisprezece mii de zloți, iar azi trebuie să scoatem douăzeci și două de mii. Și încă de-ar fi numai atâta ! Dar încetul cu încetul, an cu an, au venit fel de fel de dări deosebite, unele în bani, altele în muncă, așa că acum noi sântem mai oropsiți chiar decât iobagii de pe moșiile nemeșilor, că în munții noștri mai mult de jumătate din oameni n'au deloc pământ roditor și nici fânețe, și totuși birurile trebuie să le plătească întocmai ca și când ar avea pământ.

Se opri deodată și se uită drept în ochii notarului.

— Ce-i, omule ? De ce te-ai oprit ? se minună Enyedi.

— Măria Ta — zise încet și cu alt glas Horia — să mă dai afară când ți s'o urî, că eu ți-aș tot povesti o săptămână pe nerăsuflăte și poate dumneata n'ai atâta vreme să mă ascuți ?

— Lasă, n'ai grije că ți-oi spune eu când să încetezi ! zâmbi notarul.

— Na, bine, Măria Ta ! făcu Horia, mulțumit. Dumnezeu să-ți dea sănătate și viață lungă !... Ei, și cum zic, Măria Ta, ne-a ajuns cuțitul la os. Că amu n'avem drept nici de pășunit vitele, nici să tăiem lemne pentru nevoile noastre. Nu mai avem nici un drept, fără numai datorii. Trebuie să tăiem cincisprezece mii de stânjani pentru domeniul dela Zlatna și să le ducem, uscate și curățate, unde se dă porunca ; trebuie să cosim, să strângem și să cărăm atâtea mii de care de fân din livezile statului ; trebuie să ducem vinul și vinarsul statului, pentru unele sate depărtare de patru zile, până la Zlatna, să cărăm fier din Huniedoara pentru minele statului și orz din Țara Ungurească pentru berăria statului, cale de douăsprezece zile și mai mult, și toate astea pe niște prețuri de batjocură. Fiindcă în munții noștri nu se fac bucate, aveam drepturi din vechime să aducem fără vamă din Țara Ungurească grâu și porumb și orz și de toate. Poate că-ți aduci aminte, Măria Ta, că anul trecut am adus chiar privilegiile domnești cu peceti, de pe

vremea crailor Sigismund și Batori și Rakoczy cel bătrân și cel tânăr, de ni le-ai scris din nou pentru Maiestatea Sa. Că eu nu spun minciuni și vorbe goale, Măria Ta! Acuma trebuie să cumpărăm toate de trei ori mai scump dela arendașii domeniului, ca să-i îmbogățim pe ei din sărăcia noastră. Pe urmă mai vine și comitatul cu alte biruri și alte munci pe oameni, pe urmă gornicii și primarii care mai trag și pentru ei. Iacă așa Macavei Bota, primarul nostru din Râul Mare, și Vasile Goia din Vidra și cu cel din Câmpeni și din Bistra, s'au apucat și au stors de pe oameni cincisprezece mii de florinți pentru cheltueli de cancelarie, iar solgăbirăul Komaromi, ca să nu rămâie mai prejos, a poruncit să-i scoată și pentru cancelaria lui nouă mii. Și bieții oamenii de voe de nevoe au plătit, dar socoteală de bani dâșii n'au dat nimănui nici până 'n ziua de azi... Când a văzut norodul că nedreptățile nu se mai isprăvesc, s'a gândit să trimită o deputăție la cârmuire, la Sibiu, să se plângă și să ceară ocrotirea legilor. Acolo însă i-au trimis înapoi, după ce mai întâi le-au spus că iobagii trăesc din averea și mila domnilor și că deci nu au dreptul

să-și pârască stăpânii. Asta ca asta, dar provizorul domeniului s'a supărat foc că oame-
nii au îndrăsnit să umble cu jalbe și a tras în
judecată pe toți deputații comunelor. Firește,
judecata i-a și pedepsit, ca să ție minte să nu
mai crâcnească niciodată. Și uite așa s'au ales
care cu douăsprezece, care cu douăzeci și
cinci de vergi zdravene, Petre Nicula și Toa-
der Junga și Vasile Pascu. Până și Gavrilă
Todea, moșneag de optzeci de ani, a trebuit
să sufere rușinea de-a fi bătut, încât din bă-
taia asta i s'a tras și moartea peste câteva
luni. Uite așa ni se face nouă dreptate, Măria
Ta... Apoi dacă a înțeles lumea că la câr-
muirea din Ardeal nu se găsește apărare,
ne-am sfătuit și ne-am hotărât să facem ce-om
face și să ne plângem chiar Maiestății Sale
înălțatului împărat. Și au strâns oamenii
bani, rupând dela gura copiilor, și ne-au dat
câte douăzeci de zloți și ne-au trimis să că-
dem în genunchi la picioarele tronului și să
dobândim o ușurare pentru cei năpăstuiți.
Așa am venit întâia oară aci acum patru ani,
când mai trăia încă fie iertata împărăteasă
Maria Terezia, dar era tare bătrână și slă-
bită, de n'am putut ajunge nici măcar să-i

vedem fața, oricât ne-am trudit și ne-am rugat. Peste un an iar am pornit la drum și am avut noroc de ne-am putut apropia de înălțatul împărat și ne-a mai mângâiat sufletele cu o vorbă bună și cu porunci către domnii de-acasă să fie mai milostivi. Azi-primăvară a trecut anul ne-am ostenit din nou și din nou Maiestatea Sa ne-a făgăduit dreptate, că erai de față și Măria Ta. Au plecat porunci bune de-aici, dar degeaba, Măria Ta, că nici poruncile împărătești nu le mai ascultă nimeni, că domnii spun că asupra noastră nici împăratul n'are putere, fără numai dânsii. Ba încă poruncile înălțatului împărat mai rău i-a înverșunat împotriva noastră încât nu mai avem altă scăpare decât ori să pierim, ori să ne luăm lumea'n cap, ori, Doamne ferește, cine știe ce altă poznă !... Ș'apoi de-aceea ne-au trimis iarăș oamenii a patra oară !

Notarul se sculase și se plimba de ici-colo, privind-și vârfurile cismelor, cu mâinile încoapte la spate. Acuma se opri în fața lui Horia și zise :

— Oamenii tot pe tine te trimit unde-i mai gingaș ?

— Oamenii mă ascultă, Măria Ta, fiindcă

și eu ascult durerile lor ! spuse Horia simplu, fără urmă de mândrie. M'a învrednicit Dumnezeu de am prins oleacă a scrie și a citi, pe urmă, umblând mereu prin lume, m'am obișnuit a grăi și nemțește, și ungurește, atâta cât trebuie omului prost, și de aceea au socotit comunele să mă trimită mereu și pe mine să le caut dreptatea... Altfel sunt sărac, Măria Ta, pentru că toată viața am ținut partea celor slabi și la judecăți, și la primării și peste tot. Așa m'a lăsat Dumnezeu !

Enyedi îl bătu prietenos pe umăr.

Peste câteva zile Horia reveni :

— Măria Ta, să mă ierți, dar mai am să-ți spun niște întâmplări pe care n'ai de unde să le știi și pe care trebuie să le scrii nesmintit în jalba către înălțatul împărat, ca să afle tot și să poată cumpăni bine dreptatea... C'apoi mai ales din pricina asta am venit noi acuma așa de iute, că primejdia-i mai mare ca altădată !... Acu-i anul, în primăvară, pe la sfârșitul lui Maiu, în vremea când ne întorceam noi spre casă dela prea înălțatul împărat, s'a întâmplat o poznă la bâlciul din Câmpeni. Să vezi, Măria Ta, cum și ce s'a întâmplat !... La bâlciul de țară ce-l ținem

noi în Câmpeni aveam din bătrâni privilegiul să vândă numai Câmpenii băuturi de tot felul, ba încă să iea și vamă dela străinii care ar aduce la târg vre-o băătură de vânzare. Cârmuirea dela Sibiu însă acum trei ani a arendat dreptul de cârciumărit unor armeni care numai decât s'au apucat și au oprit lumea să mai cumpere sau să vândă vre-o băătură fără numai dela dânșii. Bine, asta-i cârciumăritul în deobște. Oamenii au cârtit, dar s'au supus. Porunca-i poruncă și gata. Acu vine bâlciul la Câmpeni. Cârciumăritul e una, bâlciul e alta. Pentru bâlciu era privilegiul străvechiu al Câmpenilor. Armenii însă nu ! Au scos ei băuturi în târg și au trimis slujitori înarmați să vegheze ca nu cumva să cuteze cineva a vinde vre-o băătură. Slujitorii, obraznici și fuduli, au început să se iea la hartă cu târgoveții, cu pricină, fără pricină. Pe un nenorocit de țăran din Albac, care adusesse niște mied de vânzare, l-au luat la bătaie și l-au dus în sudălmi și lovituri la ișpanul Intze să-l judece. Alt slujitor a lerga călare prin piață și pleznea cu biciul pe cine nu i se ferea din cale, până ce a călcat pe un

țaran din Zarand care tocmai își strângea în dăsași lâna cumpărată. Omul înfuriat a pus mâna pe un topor și, ca să se răcorească, s'a repezit la un butoiu cu vin de-al arendașilor și l-a spart. Alți necăjiți și batjocoriți i-au sărit în ajutor și s'au pus să se răzbune pe butoaiele armenilor. Slujitorii și ceilalți lefegii ai arendașilor au luat-o repede la sănătoasa. Gornicii înșiși n'au îndrăznit să iasă să potolească mulțimea răzvrătită, care acuma răcnea și umbla să se arunce la pivnițele arendașilor, să le verse toate băuturile. Cine știe ce s'ar mai fi întâmplat atunci dacă primarul din Râul Mare, Dumitru Todea, nu s'ar fi dus să liniștească poporul, mai cu porunca, mai cu vorbă blândă și să împiedece vre-un rău mai mare. Acu, să vezi, Măria Ta, ce-a eșit din întâmplarea asta!... Cum s'a aflat la Sibiu despre iuțeala dela Câmpeni, îndată s'au trinis porunci strașnice să fie cercetați și crunt pedepsiți toți făptașii. Și s'a adunat la Zlatna în mare grabă forul dominal, a prins douăzeci și trei de primari și jurați din comunele învecinate, i-au aruncat în temniță și i-au chinuit luni de zile până ce însfârșit astă-primăvară i-au osândit pe

toți, pe unii să fie numai bătuți cu vergile, pe alții cu temniță grea, iar pe câțiva la moarte. Așa pe Petre Manciu din Secătura, pe Simion Bostan și Andrieș Pascu din Câmpeni, pe Ursu Gomboș din Vidra, pentru că ar fi atârnat poporul și ar fi ținut sfaturi în taină și au luat bani dela oameni ca să trimită deputății cu plângere la împăratul. Cel mai crâncen a fost însă osândit tocmai Dumitru Todea, cel care potolise norodul. Bietul Dumitru trebuia să fie întâi torturat, apoi să-i taie capul, trupul să i-l despice în patru și bucățile să fie puse în țeapă... Provizorul domeniului cerea să se ia osândiților dreptul de apel și pedeapsa să se împlinească îndată, mai ales pedeapsa cu moartea, că, zicea, așa ar fi poruncit guvernul. Spre norocul sărmanilor năpăstuiți, forul dominal n'a ascultat cererea provizorului și a primit apelurile. Comunele spăimântate și îngrozite au trimis rugăminți la Viena și înălțatul împărat, milostiv ca totdeauna, a poruncit să oprească pedepsele până se vor cerceta mai bine greșelile vinovaților. Degeaba. Numai pedeapsa cu moartea au schimbat-o în temniță pe viață, încolo... Și ca să vezi mai bine, Măria Ta,

cum ni se face nouă dreptatea, să-ți spun că în osândă am fost cuprins și eu împreună cu vărul meu Petre din Vidra, cu toate că noi nici măcar nu eram acasă, că de-abia pornisem de-aci dela Maiestatea Sa, cum prea bine știi și Măria Ta!... Și uite așa se umplu temnițele, iar pe urmele noastre sânt mereu pandurii fără nici o vină decât că vrem o leacă de dreptate!... Iar comunele ne-au trimis acuma să ne rugăm fierbinte la Maiestatea Sa să se îndure cel puțin de cei care suferă în temniță, chinuiți și urgisiți și nevinovați, să dea poruncă aspră să-i lase pe la casele lor, să-și vadă de necazuri și de nevoi! Și să ne îngăduie domnii noștri măcar să ne jeluim la picioarele înălțatului împărat și să nu ne oropsească așa de rău din pricină că inimile noastre caută mângâere în bunătatea și mila Maiestății Sale!

Notarul îl ascultă cu aceeași bunăvoință, făcându-și chiar însemnări după unele lucruri ce i se păreau lui vrednice să fie puse în jalba către împăratul. Horia însuși nu ostenea și nici nu contenea cu jelanțiile. Cel puțin odată pe săptămână aștepta răbdător la poarta lui Enyedi, întreba vești despre

Maiestatea Sa și apoi mai adăoga câte-o poveste ca să cunoască domnul notar toate fețele întâmplărilor.

Astfel trecu Crăciunul, veni anul cel nou 1784. Țăranul din Albac ajunsese obișnuitul casei notarului. De câteva ori i-a dat și de mâncare, ba l-a pus să povestească și de față cu nevastă-sa, o femeie bună ca pâinea caldă și care mereu suspina și lăcrima când auzea despre suferințele oamenilor.

— Să nu te superi, Măria Ta — zise apoi Horia într'o zi — că ești domn și dumneata, dar nu mă pot stăpâni să nu-ți spun: tare s'au înrăit nemeșii în vremea din urmă! Poate că s'a schimbat și lumea, dar răi sunt și fără suflet! Baremi cu noi românii se poartă ca și când am fi vite. Noi nu suntem buni decât la munci, încolo parcă nici n'am fi oameni. Vitele chiar o duc mai bine ca noi, că muncesc și după munca lor au de mâncare, dar nu plătesc biruri și nici nu suferă umilințe zadarnice. În vechime se spune că oamenii au fost robi. Iacă Măria Ta, eu socot că și robii aveau viață mai omenească decât noi. Apoi dacă nici legile nu ne apără și nici măcar credința noastră nu e cinstită

de stăpânii țării! Vezi, Măria Ta, în Ardeal sânt stăpâni și ungurii, și sașii, și săcuii, iar românii numai iobagi și jeleri și vai de ei, cu toate că pământul al nostru a fost și noi sântem cei mulți, adică talpa țării!... Eu am umblat mult, Măria Ta, și prin Țara Ungurească și pe la noi, și pe-aici printre nemți. Am stat de vorbă cu tot felul de neamuri și am auzit multe jelanii și dureri, dar rău și batjocură ca la noi nu-i nicăiri în lume, zău așa!... Românul numai apa n'o plătește și aerul, încolo tot, tot! Ce să-ți mai spun eu, Măria Ta, că ești de prin părțile noastre și cunoști lucrurile! Că la Paști și la Crăciun trebuie să mergi la curte cu un colac, cu un ulcior, cu o lumânare, cu o găină și, dacă ai, fie cu iertare, doi porci, pe cel mai gras tot nemeșului îl duci, ba de se întâmplă să n'ai deloc, pleci la târg și cumperi și-l dai domnului că altfel nu-i de trăit. Să faci patru zile pe săptămână pe seama domnului, dar baremi să ai și tu pământ! Dar la noi oamenii n'au nici un sfert de iugher și totuși trebuie să muncească patru zile nemeșului. Și muncește nu doar bărbatul, ci și femeea trebuie să toarcă, să țese pânză de in, să facă horbote,

iar dacă nu știe ori nu poate lucra destul de bine și pe placul doamnei, apoi trebuie să plătească cu bani alta în locul ei. Nici după moarte nu scăpăm, Măria Ta, că văduvii tot ce-a lăsat bărbatul i se iea, ba o mai aruncă și prin temnițe și o chinuesc să mărturisească până la un vârf de ac tot ce i-a rămas. Are nemeșul vin prost și nu poate scăpa de el, îndată pune pe iobagi să-l vândă și dacă se strică ori nu se vinde, plătește bietul român. Ai zece oi, una ți-o ia domnul, și cu oaia îți iea și mielul. Nu, nu, Măria Ta, am ajuns mai rău ca vitele! De-aceea unii domni nici nu mai înjugă vite la grapă, ci iobagi, că-s mai ieftini!...

Notarul dădea din cap, că adică da, da, așa e, cunoaște și dânsul. Subt diverse forme a auzit mereu plângeri d'astea din Ardeal. Pe el îl interesau mai mult ca documente ome-nești. Recunoștea nedreptățile, dar pe de altă parte se gândea că așa a fost totdeauna, în toate timpurile și la toate neamurile, ca unii, cei mulți, să muncească și alții, cei puțini, să huzurească din munca celor mulți. Ar putea fi lucrurile și altfel, ceva mai bine, negreșit. El însă nu-i chemat să schimbe lumea și în

nici nu caz nu ar vrea să-și complice viața, după ce acum și-a aranjat-o convenabil. Meseria împăraților este să-și bată capul cu probleme de-astea. Dealtminteri Iosif II, regele cu pălărie, cum îl batjocoresc unгурii, numai reforme și îmbunătățiri visează pentru popoarele sale. Poate că el are planuri și pentru valahi.

Seara, când sosea la gazdă, Horia nu pregeta să povestească sasului și mai amănunțit necazurile care i-au mânăat pe-aci. Sasul înțelegea mai greu dar tot recunoștea că toate plângerile sunt drepte și asigura pe Horia că împăratul Iosif, care e genial și iubeste deopotrivă toate popoarele împărăției sale, are să șteargă curând iobăgia și în Ardeal, cum a șters-o în Austria și în Cehia. Dealtfel hangiul avea mare respect pentru Horia, dădea mâna cu dânsul și nu-l punea la muncă, cum îi punea pe ceilalți tovarăși ai lui, ba-l mai cinstea și cu câte-un pahar de vin, mai ales în serile când n'avea mușterii și putea sta la taifas. Iar când a aflat că vorbește și nemțește s'a bucurat mai mult și îndată i-a făcut cunoștință cu un prieten bun al său, fost grenadir și acuma nemulțumit cu vre-

mile și împrejurările. Vânjos, bătaios, fostul grenadir strigă îndată :

— Nici popoarele să nu aștepte tot numai dela împăratul ! Că și împăratul e om și face ce poate ! Popoarele să mai puie mâna și pe par când nu mai merge altfel ! Dreptatea trebuie cucerită ca o cetate ! Ai înțeles ?

— Înțeles, cum nu ! răspunse Horia cutremurându-se. Și adăugă pe urmă, cu ochii în tavan, parcă ar fi privit în viitor : Omul tot rabdă până ce se umple măsura și nu mai poate răbda, și atunci... Doamne ferește !

Insfârșit într'o zi notarul Enyedi îl întâmpină radios :

— Ei, Ursule, poimâine sosește împăratul !.. Uite și jalba ți-am făcut-o cum m'am priceput mai bine. Să ai noroc !

Mai trecură două săptămâni și în ziua de întâi Aprilie, împreună cu tovarășii săi, Horia a pătruns la împăratul Iosif. Pentrucă era acum a treia oară aci și cunoștea obiceiurile, aștepta liniștit să-i vie rândul.

— Ursu Nicula ! Iar tu ?... Ce dorești ?

Era glasul împăratului, blând, cald, părintesc. Horia încremeni. Împăratul l-a recunoscut, își amintea că a mai fost cu plângeri

și-i vorbea românește, stricat, dar cu un surâs plin de bunăvoință. Cu jalba în mână, Horia se uita drept în ochii suri ai monarhului. Și, fără să vrea, în acea clipă, i se părea că-l vede întâia oară, acum unsprezece ani, la Zlatna, unde sosise călare, cel dintâi Habsburg care se milostivise a cerceta Ardealul și pe români. Zâmbea și atunci, în mijlocul mulțimii de mii de români, adunați cu plângeri nenumărate. Văzându-l atât de binevoitor, toată mulțimea s'a prăvălit în genunchi în fața lui, iar dânsul, mișcat, a strigat pe românește : „Scoală, scoală !“ Și a început să strângă el însuși sutele, miile de jalbe din mâinile oamenilor... Coplesit și de amintiri, și de glasul ce-i răsună mereu în urechi, Horia căzu în genunchi, murmurând :

— Înălțate împărate...

CAPITOLUL II

VINE HORIA CU PORUNCI !

Pela Rusalii se răspândi vestea că s'au întors deputații dela împăratul și că Horia aduce porunci bune. Popa din Albac a și întrebat pe Ion, dar feciorul nu știa nimica, numai că tatăl său încă nu sosise.

Pe urmă, câteva zile, s'au lămurit lucrurile : cei trei au venit într'adevăr, dar Horia mai zăbovește, că l-a oprit înălțatul împărat să-i mai dea niște porunci noi și poate și alte semne ca nimeni să nu se mai îndoiască despre bunătatea lui față de norodul românesc oropsit de domni și de slujbașii cârmuirii.

Petre Nicula din Vidra nu mai contenea povestind fel de fel de minunății, mai cu

seamă despre audiența la înălțatul împărat. Dela dânsul s'a aflat întâi cât de bine cunoaște împăratul pe Horia, cât i-e de drag și cum s'a bucurat când l-a văzut, cum i-a zis pe nume și l-a întrebat despre necazurile oamenilor, apoi cât de rău s'a supărat dacă i-a spus Horia că domnii nu ascultă poruncile împărătești și cum s'a jurat că are să-i învețe dânsul omenie și ascultare pe toți... La biserică, la sfârșitul slujbei, după ce răspunse la toate întrebările, adăogă cu glas înălțat și aproape amenințător :

— Ehei, măi fraților, Horia e crăișorul nostru și crăișorul împăratului, așa să știți ! S'apoi dacă nici dumnealui nu capătă dreptate, înseamnă că a pierit dreptatea din lume și putem să punem de mămăligă !

Dar nici Vasile Bodoroiu și nici Toma Pătruț nu stătură cu mâinile în sân și cu gura încleștată. Și ei împrăștiară vestea cea bună despre mila împăratului și despre prietenia lui Horia cu prea înălțatul, încât din Zarand până la Bălgrad s'au umplut și munții, și satele, și toate inimile cu nădejdi trandafirii care se împleteau împrejurul lui Horia ca niște cununite de nuntă mare.

Apoi într'o seară, târziu, sosi și Horia în Crângul Feregetului. Lumina albă de lună fâlfâia peste văi ca un vâl de mireasă frumoasă. Cele câteva căsuțe împrăștiate în crâng păreau mici ca niște jucării. Pe cerul negru clipeau stele rare înfricoșate de privirea rece a lunei cu obraz batjocoritor. Prin pânza de tăcere apele Albacului gânguriau molesite de somn. Din când în când numai câte-un hămăit de câine speriat sfârtica văzduhul, ca țipetele gornicilor la muncile obștești.

În marginea livezii, înainte de-a trece pârleazul, Horia se opri. Trebuia să-și astâmpere bătăile inimii ostenite de drum și de un simțământ ciudat. O jumătate de an se scursese de când plecase. Cât s'a sbuciumat în acest răstimp în orașul cu străluciri multe și totuș cât i-a fost de dor mereu de munții, de sărăcia și de suferința de-aci! Se întorcea cu inima mai grea, dar de cum a pătruns în munții proaspăt înverziți, sufletul i s'a umplut de o bucurie caldă care răscumpăra toate grijile.

Traista de piele, umflată cu documente și porunci împărătești, agățată peste umărul

stâng, îl apăsa ca o povară chinuitoare. Sorbind lacom răcoarea serii de primăvară în fața codrilor unde și-a măcinat cincizeci de ani de viață, i se păru că se întoarce nu dela Viena acasă, ci înapoi în timp pe o cărare strâmtă, cu urcușuri aspre, pe care la fiecare pas întâlnește câte-o întâmplare, când mai mărunță, când mai însemnată, când mai tristă, când mai bucuroasă, din însuși trecutul lui. Se simțea la o răscruce hotărîtoare unde, ca să aleagă calea cea dreaptă, trebuie negreșit să se uite înapoi. Toate gândurile și toate planurile ce le-a morfolit în cinci săptămâni prin străini trebuiesc chibzuite aici, la fața locului, ca o spovedanie. Nu se potrivesc aici socoteli de aiurea. Locurile își au legea lor plămădită din respirația pământului și a oamenilor care sânt și au fost.

Ii era sufletul mai însetat acumă când simțea iar sub picioare glia aspră, sălbatecă și totuș primitoare care i-a hrănit toată viața și mai ales care i-a înflorit copilăria. Fusesse slăbuț, gingaș și frumușel ca o fetiță în copilărie. S'a deșteptat în lume înconjurat de o iubire mare, aproape bolnăvicioasă. Era al treilea copil, cei doi dinaintea lui muriseră

până a nu împlini anul. Părinții îl corcoleau mereu înfricoșați să nu se prăpădească și dânsul. Fiindcă se născuse între Crăciun și Anul nou, popa îl botezase Vasile, dar în casă îi ziceau Ursul, ca prin farmecul numelui să-i dea mai multă putere de viață. Ursu i-a zis pe urmă toată lumea, până și împăratul.

Pe maică-sa a pierdut-o când era de zece ani și nu și-o amintește decât ca o frumusețe vestită în tot cuprinsul Munților Apuseni. Pentrucă i-a semănat mult, gurile rele scorniseră că l-ar fi făcut cu un grof ungur care a văzut-o la un bâlcu în Câmpeni și, de dragul ei, a venit la Albac și a stat aci trei luni, tocmai în vremea când stăpânirea trimisese pe tatăl său să aducă fier dela Huniedoara pentru cuptoarele băilor din Zlatna, lipsind astfel de-acasă șase săptămâni. Rău se necăjea când copiii, în batjocură, îi ziceau pui de grof, mai cu seamă din pricina tatălui său pe care-l iubea mai mult decât pe mă-sa și pe care socotea că porecla aceasta îl rănește adânc, deși bătrânul nu se sinchisea de asemenea fleacuri, ba chiar râdea de ele. Om bun ca tatăl său nu s'a mai pomenit în Albac. L-a și plâns tot satul când l-a omorît pădu-

rea. Horia avea atunci nouăsprezece ani și toate neamurile s'au năpustit asupra lui să-l însoare îndată, să nu stea casa pustie și să se irosească bruma de avere ce-a rămas. El însă s'a împotrivit. Dacă ar fi să se însoare, și-ar alege o femeie pe placul inimii. Are vreme destulă să caute. Și pe urmă sufletul lui era plin de doruri nelămurite. Invățase bine meșteșugul de văsar. Cofele, ciubarele, donițele, furcile de tors pe care le lucra dânsul erau cele mai frumoase de se minunau oamenii cum poate să le facă, cum se minunau de altfel și de doinele lui, cântate cu atâta inimă și cu glas așa de dulce că l-au și poreclit Horia. Ii plăcea să cunoască lumea și oamenii. Pleca cu văsăria lui când spre inima Ardealului dela Turda în jos, când prin Zarand spre Bihor și Arad și Banat. Cutreerând astfel țara cu vasele și doinele lui, ajunse să aibă cunoștințe și să fie iubit prin toate părțile românești, iar în sufletul lui să se adune toate durerile și bucuriile celor mulți obidiți.

Intr'o primăvară — era atunci tocmai de douăzeci și patru de ani — pornind cu căruța plină de vase spre Zarand, a poposit în satul Criștior, pe drumul dintre Abrud și Brad.

F'indcă îl apucase noaptea, a mas acolo, la marginea șoselei, în capul satului. A doua zi de dimineată, pe când se gătea să plece mai departe și horea un cântec de jale cu glasul lui moale ca o mângâiere, s'a pomenit în față, parc'ar fi eșit din pământ, cu o domniță frumoasă ca o zână din povești, subțire și mlădioasă ca firul de trestie tânără, cu niște ochi negri, mari și umezi, adumbriți de gene lungi și leneșe. Stătea pe drumul sbicit și-l cântărea cu o privire uimită de curiozitate. Mai înainte, pe stânga, la vre-o sută de pași, se vedea poarta de fier a castelului familiei Kristsori, cu gardul de zid înalt și cu un șir de plopî bătrâni care parcă străjuiau grădina domnească. Horia își întrerupse îndată cântecul, își scoase cuviincios căciula și dădu binețe.

— Cine ești tu? întrebă domnița scrutându-l și mai stăruitor din ochi.

— Ursu Nicula, domniță, din Albac! răspunse dânsul simplu.

Era unica fiică a nobilului Kristsori, Rafaela, alintată și răsfățată de părinți și de cei cinci frați ai ei mai mari. A avea șapte-

sprezece ani și toate capriciile. Cântecul țăranului o atrăsese cu ritmul straniu și dure-ros care parcă trezise în sufletul ei nostalgii străvechi. Infățișarea flăcăului cu părul castaniu închis, lung până aproape pe umeri și puțin inelat, despărțit pe creștet, cu figura brună arsă de soare, cu trăsăturile tari și totuș fine, cu nasul drept, subțire și delicat, cu privirea aprinsă și plină de istețime, cu sumanul negru pe umeri — toate îi aminteau un tablou vechiu din sala de arme reprezentând pe străbunul familiei, pe voevodul Boalea, fiul lui Boariu, căruia regele Sigismund, acum vre-o patru sute de ani, i-a tăiat capul pentru că l-ar fi jicnit prin vorbe proaste și de ocară, rostite față de mai mulți nobili, în felurite locuri și cu felurite prilejuri.

În vreme ce țăranul îi spunea cum se duce cu marfa prin țară s'o vândă și-i arăta obiecte ce credea că o pot interesa, ea se gândea numai la asemănarea ciudată dintre acest iobagiu și strămoșul ei. La sfârșit însă îi zise prietenos :

— Când ai să te întorci acasă, să vii la noi la curte, să ne faci și nouă lucruri d'astea d'ale voastre !

Toamna, cum s'a întors de pe drum, Horia s'a dus la curtea din Criștior. Domnița l-a recunoscut și boerul bătrân l-a tocmit să lucreze ce-i va porunci domnișoara până la Crăciun... I s'a dat o odăiță unde a găsit toate sculele și unde i s'a adus tot materialul de trebuință.

Niciodată n'a lucrat Horia cu mai mare bucurie, fiindcă domnița Rafaela stătea în fiecare zi ceasuri întregi să privească cum cioplește și să-l asculte povestind întâmplări și neazuri din viața iobagilor. Ochii ei mari sorbeau poveștile și se umezeau uneori fără să-și dea seama. Întrebase într'o zi pe tatăl ei cum se face că seamănă străbunul din tablou cu omul care lucrează vase de lemn, și bătrânul i-a explicat confuz că nu poate fi vorba de asemănare, deoarece voevodul Boalea chiar de-ar fi fost român sau așa-ceva, cu siguranță însă c'a fost nobil. Atât de puțin convingător i s'a părut argumentul acesta domniței că îndată a început să viseze pe strămoșul familiei povestind pe ungurește aceleași neazuri ale iobagilor ca și Horia. Iar peste câteva zile, urmărind firul curiozității ei capricioase, întrebă pe flăcău :

— Unde sunt crăișorii voștri ?

— Vai, domniță, crăișorii noștri s'au făcut demult unguri și acuma numai în visuri și în basme îi mai întâlnim ! răspunse Horia cu un suspin care totuș domniței nu i se păru ridicol.

Aproape de Crăciun, când Horia a isprăvit lucrul, Rafaela n'a uitat a mai veni să-și iea rămas bun dela dânsul și i-a întins mânușița ei să i-o sărute. Era caldă și moale și catifelată mâna ceea micuță și avea un tremur de păsărică speriată, iar la atingerea buzelor țăranului, degetele ei fine și subțiri au strâns involuntar mâna aspră în care se odihneau. Și pentru că de atâtea ori vorbiseră despre crăișori, îi zise și acuma, glumind și cu un surâs de zână, ca în povești :

— Drum bun și sănătate, crăișorule !

Vorbele acestea i-au rămas lui Horia în inimă ani de zile, și tremurul mânușiței calde și zâmbetul de ispită. Iși dădeau seama că visul e primejdios și zadarnic și totuș nu se putea despărți de el. Câteodată se gândea să intre cătană, să meargă la războiu, să facă vitejii mari și apoi să se întoarcă triumfător la curtea din Criștior, în fața domniței. Viața

Îl purta pe căile ei colțuroase, dar nu izbutea să-i alunge din suflet icoanele închipuirii. Când se simțea mai amărît, îi venea să se mulțumească a fi sluga ei toată viața, măcar s'o poată vedea uneori și să-și astâmpere inima. Indată însă înțelegea că așa ar fi pe vecie osândit și nu i-ar mai rămânea nici o speranță... Iși făcea drum să treacă mai des prin Criștior, tot cu gândul că are s'o vadă cel puțin. Intra în vorbă cu sătenii și-i întreba despre boeri ca să ajungă să afle despre ea. Totdeauna putea să se bucure căci oamenii o iubeau și o blagosloveau fiindcă era bună și vorbea românește ca și dânșii.

Așa au trecut mulți ani, până ce odată a aflat, parcă din văzduh, că domnița Rafaela se mărită. În ziua nunții s'a dus și el la Criștior, s'a amestecat în mulțimea de iobagi care așteptau trecerea alaiului domnesc, pe două rânduri, în straie de sărbătoare, pe ulicioara bisericii. În ajun plouase și mai rămăseseră ici-colo petece de noroiu. Toată lumea strălucea de fericire, numai el tremura cuprins de friguri. Apoi, din freamătul mulțimii, simți că se apropie nuntașii. Zări pe mireasă, toată în alb, cu ochii plecați și cu

un fior de mulțumire pe obraji. Se sprijinea de brațul tatălui ei... Și deodată, chiar în fața lui, se opri șovăind. Jos, în calea ei, era o baltă de noroiu peste care nu putea trece și în care iarăș nu putea călca ea, cu pantoforii albi de mătasă. O clipă a ținut șovăirea și nici n'a observat-o nimeni afară de Horia care urmărea fiecă mișcare a miresei, parc'ar fi fost vorba de mântuirea sufletului său. Și astfel, înainte să bage de seamă altceineva, el își smulse de pe umeri sumanul de sărbătoare și-l aruncă peste noroiul din calea domniței. Se făcu o rumoare. Bătrânul Kristsori, cu barba puțin căruntă, aruncă o privire de mulțumire țăranului cavaler. Mireasa însăși întoarse ochii cu un surâs. Deabia atunci ochii ei mari întâlneau privirea lui tristă. El înțelese că l-a recunoscut și pe buzele ei i se păru că citește o șoaptă : „Crăișorul!“ Apoi ea a trecut înainte lăsând pe suman două urme de pași de porumbiță.

Horia a plecat degrabă, fără să mai aștepte sfârșitul. Ii era inima ca plumbul. Vedea că acuma s'a prăbușit visul lui nebunesc. A mai umblat câteva săptămâni năuc și apoi s'a în-

surat. Era de treizeci și trei de ani și se simțea bătrân. Și-a găsit nevastă în Călata. N'a iubit-o și, luând-o, și-a zis în sine că se răzbună pe soartă.

Un răstimp sufletul i-a fost gol de orice năzuinți. Trăia de azi pe mâine ca toată lumea, prins numai de grijile mărunte ale vieții. Pe urmă nemulțumirea i s'a îngrămădit atât de mult că iar a început să fie urmărit de ochii domniței. Dar acuma numai cu muștrare și dispreț încât îi stârneau mânie și indignare. Ii apărea mereu și din ce în ce mai stăruiitor întrebarea : adică de ce românul să fie numai slugă, veșnic slugă, să slujească pe toți, să fie asuprit și batjocorit și bătut de toți ? Țara asta-i românească și totuș românii sânt slugi în țara lor.

De-atunci năzuințele și străduințele i s'au încheșat într'o țintă nelămurită. Iobagii români, oriunde se aflau, erau frații lui pentru care totdeauna era gata să sară să-i apere. Bătrânii povesteau că toate pământurile au fost ale românilor în vechime și că străinii, profitând de blândețea și răbdarea poporului, încetul cu încetul i-au luat toate drepturile până ce l-au făcut slugă. Prin urmare

numai dreptate să fie și atunci se va îndrepta și viața românilor.

— Vrem dreptate ! a început să spună d...
sul oamenilor.

Și a început s'o caute și s'o ceară oriunde se ivea prilejul. Râvna lui a îndemnat și pe alții încât azi dorul de dreptate mocnește în toate căsuțele iobăgești. Până acum câțiva ani, oamenii nici măcar a se jelu nu îndrăzneau. Și iată că azi plângerile au ajuns la împăratul ! Iar acum doi ani, când deputații au pornit la Viena, moșul Gavrilă Todea, de optzeci de ani, cel bătut pentru că fusese la Sibiu cu jalba norodului, a strigat cu glas tare în fața oamenilor :

— Tu să fii crăișorul nostru, Ursule, și să ne câștigi dreptatea întreagă măcar de-ar fi să ne omoare pe toți.

La întoarcere nu l-a mai găsit pe moșneag. Murise. Dar cuvintele lui i-au rămas înfipte adânc în suflet. A patra oară aducea acum porunci de îndreptare dela împăratul. Dacă însă nici de data asta nu se va face dreptate ?... Printre pomii înfloriți din livadă pluteau închipuiri alburii de aburi ca niște stafii. Una părea că se apropie mereu, ispi-

titor. Când o privi mai bine, se înfioră căci avea înfățișarea domniței care i-a încălzit odinioară inima. În aceeași clipă îi răsună în urechi :

— Dreptatea nu se cerșește ! Dreptatea se cucerește !

Se spăimântă și-și făcu cruce. Vedenia nu mai era. Nu-și dădu seama dacă glasul a venit dela închipuirea de aburi ori a răsărit din adâncimile sufletului său și s'a ridicat ca o poruncă. În urechi îi țiuia neîncetat glasul stăruitor, cu aceleași cuvinte, și când trecu pârleazul, și când bătu în ușa casei. Fiindcă nu răspunse nimeni, căută cheea și-și deschise singur. În odaie nu era nimic schimbat, parcă numai azi dimineață ar fi plecat de acasă. Feciorul trebuie să fie pe la fata lui Ion Mătieușu. Tinerețe ! Știa de dragostea băiatului și ar fi fost bucuros să-l vadă însurat și așezat. Dacă ar fi avut și el în tinerețe norocul să întâlnească iubirea, poate că azi nu i-ar țipa în urechi vorbele acelea stăruitoare. Pentru dreptatea altora și-a ucis fericirea lui. De șase ani nevastă-sa, cu copilul cel mic, a fugit la părinții ei, la Călata. Nu s'a putut împăca cu ticăloșirea zi de zi a casei lor. I-a imputat

mereu că a ajuns de rușinea satului, că sânt mai nevoiași decât țiganii, că se surpă casa peste ei... El recunoștea în sine că așa este, cicăleala ei îl supăra totuș. Ar fi vrut ca baremi ea să-i simtă și să-i prețuiască sbuciumările. Când a plecat, trântind ușile, cu copilul cel mic de mână, a lăsat-o să se ducă și nici pe urmă n'a mai chemat-o înapoi. Pentru viața lui avea nevoie să fie slobod în toate privințele...

A doua zi era Duminecă și Horia a coborât în sat. A ascultat întâi slujba și apoi, în fața bisericii, oamenii l-au înconjurat să le spuie cum a umblat și ce-a adus dela împăratul. În vreme ce se sfătuia cu sătenii, din cancelaria comunală, din colț, a eșit primarul Macavei Bota, înalt, burtos și fălos, și a venit drept la dânsul, zicându-i :

— N'a, Ursule, bine că ai sosit, că am poruncă mare dela ișpan să te duc îndată la Câmpeni, să-i povestești și dumnealui ce porunci ți-a mai dat împăratul !

Râse disprețuitor și puse mâna pe brațul lui în semn că l-a și arestat. Horia se smuci aspru și răspunse :

— Măi omule, vezi-ți de treabă și lasă-ne pe noi în pace, că eu n'am nici o socoteală cu domnii tăi și nici la înălțatul împărat nu m'au trimis dânșii, ci oamenii aceștia de omenie și dumnealor trebuie să le dau socoteală ce am făcut, iar nu altuia !

Primarul se burzului :

— Ba eu am să te duc, Ursule, măcar de te-ai supăra tu oricât de rău ! Porunca-i poruncă și eu n'am să calc poruncile nici de dragul tău și nici de dragul nimănui !

Se apropie de Horia, dar un bărbat mai voinic îl îmbrânci încât se clătină și ajunge tocmai în mijlocul mulțimii, de unde apoi fu aruncat afară în ghionturi necunoscute. Furios, primarul vru să se repeadă totuș la Horia. Intâlni însă deodată atâția ochi amenințatori, că se răzgândi, se întoarse și porni înapoi spre cancelarie, strigând în gura mare :

— Așa ?... Ei lasă că eu ți-s popa de-acu încolo, frate Ursule ! N'ai vrut să ascuți de vorbă bună, ai să știi de frică ! Te-am acoperit eu până acuma, dar lasă pe mine !... Mi-o plățiți voi cu toții !

— Ce să-ți mai plătim, că doar ți-am plătit demult peste cincisprezece mii de zloți și încă nu ne-ai dat socoteală ! zise Horia batjocoritor.

Toată lumea izbucni în râs.

— Lasă că vă dau eu vouă socoteală, n'aveți grije ! adăogă primarul din fața cancelariei, amenințând cu pumnul.

Atunci Horia, cu o sclipire ciudată în ochi, spuse celor dimprejur :

— Apoi nu-i nimica, oameni buni, că avem noi porunci dela prea înălțatul împărat pentru toate potăile !

CAPITOLUL III

DELA ANA LA CAIAFA

În aceeași seară Horia sui coasta spre casa lui Cloșca din Cărpiniș. Se îmbrățișară frățeste. Ion Cloșca era sufletul cel mai apropiat de inima lui. Cu vre-o șapte ani mai tânăr, mai mic și de statură, se potriveau totuș în toate gândurile. Horia niciodată nu începea ceva fără să se sfătuiască și să se învoiască cu Cloșcuț.

— Bine că te-a adus Dumnezeu voinic și sănătos ! murmură Cloșca strălucitor de bucurie. Ia vezi, Mărino, să ne faci o mâncare domnească, auzi, că uite, a sosit fratele meu Horia !

Mărina, frumoasă și harnică, era slăbiciunea lui Cloșca. O iubea atât de mult că de

dragul ei ar fi fost în stare să și ucidă. Dacă n'a plecat a patra oară cu Horia la Viena, de vină au fost și ochii verzi ai femeii.

După ce îi povesti pe îndelete cum și ce-a făcut prin Viena, Horia sfârși :

— Iacă, Ioane, împăratul e cu noi, dar și noi trebuie să fim cu împăratul !

— D'apoi nu sântem ? se miră Cloșca.

Horia îl privi lung și de-abia într'un târziu răspunse :

— Da, cu inima și cu gura sântem, negreșit... Dar oare numai cu atâta făcutu-s'a vreodată ceva în lume ?

Și mai nedumerit, Cloșca întrebă :

— Apoi atunci ?

De abia în clipa aceasta văzu că fratele lui de cruce are parcă o înfățișare nouă. Glasul îi rămăsese tot cel vechiu, fierbinte și prietenos, dar în ochii lui ardea o flacără care înspăimânta, poruncind și rânjând în acelaș timp.

— Fapte ne trebuiesc, Cloșcuț ! mormăi Horia cu o privire ce îi scormonea inima. Nouă totdeauna fapta ne-a lipsit. De aceea ne-au încălecat toți veneticii de am ajuns slugi și străini în țara noastră... Au venit

ungurii peste noi cu foc și sânge, și i-am primit. Au făcut ei legi ca să ne încătușeze, și le-am primit. Au călcat legile făcute de ei pe spinarea noastră, și am primit. Am primit mereu toate batjocurile pentrucă ne-a fost frică de faptă. Parcă moartea n'ar fi moarte fie că ți-o dă călăul din porunca domnilor, fie că ai căpăta-o în luptă dreaptă dând și tu înainte de-a primi lovitura... Sântem totdeauna uniți în supunere și umilință, și nicio dată nu ne putem uni ca să cucerim dreptatea. Nu e sat în țara asta unde să nu găsești un sărman trup de iobagiu ba spânzurat, ba tras în țepă, ba frânt pe roată și cio-pârțit în bucăți, spre a băga spaima în oameni și a-i ține pe vecie în jug ca pe vite...

Cloșca încremenise pe laviță ascultându-l. În odaia curată, plină cu de toate ca un stup, vorbele lui Horia șerpuiau ca niște limbi de foc mistuitoare. Se uita în ochii lui de oțel și vedea numai luciri de săbii și suliți înțepătoare. După un răstimp zise și el cu sfială :

— Măi frate-meu Horia, mi-aduc aminte că-mi povestea bunicul, când eram micuț, cum s'au sculat odată iobagii, demult, poate să fie și două sute de ani, împotriva domni-

lor... Și spunea că au pornit oamenii și au tăiat și au aprins tot ce-au întâlnit, și ai noștri ar fi cuprins Aiudul și Clujul, și au făcut prăpăd mare pretutindeni, de credeau că nu mai rămâne nici viță și sămânță domnească. S'apoi deodată au venit cătane multe din Țara Ungurească, cu puști și cu cai și cu tunuri, și s'a băgat zăzanie și frică în oameni și s'au risipit care încotro. Dar căpitanul lor a murit de moarte crâncenă, prăjit pe jilț de fier, și tovarășii lui au fost siliți să mănânce din carnea lui friptă și smulsă cu clește înroșite în foc...

— Știu și eu povestea asta, Cloșcuț — șopti Horia cu un zâmbet mohorât. Chiar domnii o răspândesc înadins ca să reteze din rădăcini orice pornire îndrăzneată în mintea noastră. Parcă toate pedepsele groaznice pe care le împart pentru vina cea mai ușoară, de ce sânt? Fiindcă numai așa izbutesc să ucidă în noi, înainte de-a încolți, orice gând de răzvrătire.

Și deodată adăogă cu un glas fierbinte ca o rugăciune :

— Cloșcuț, frate de cruce, uite azi, zi sfântă de Duminecă, aici, în casa asta a ta bogată

și frumoasă, când te văd întâia oară după șapte luni, îți mărturisesc din suflet că aș îndura bucuros orice moarte, oricât de crâncenă, fără un geamăt și fără o lacrimă, numai de-aș găsi oamenii care să îndrăznească a încerca să sfarme nedreptatea și rușinea!

Se făcu o tăcere lungă. Cloșca lăsă ochii în pământ și murmură :

— Horia, Horia, mi-e frică de tine !

Parcă ar fi așteptat răspunsul, Horia zise îndată, schimbat la față și la glas :

— Știam, frate Cloșcuț, că noi nu sântem făcuți pentru fapte și tocmai de aceea am adus iar o traistă plină de dreptăți pe hârtie. Uite-o colea ? Doldora !... Asta ne trebuie și am adus. Aș mai fi adus eu și alteceva, dar... Ți-oi lăsa poruncile ție, să te duci iar cu căciula în mână, să cerșești, cum am mai cerșit și eu și toți de atâția amar de ani în zadar pe la toate ușile. Și domnii au să se șteargă dinapoi cu poruncile împărătești și noi o să rămânem tot așa cum sântem, ori poate mai rău, că dumnealor trebuie să fie mai supărați acuma că iar ne-am dus la împăratul... Ehei, bine mi-au spus oamenii pe-acolo că fiecare are ce i se cuvine !

Cloșca se buimăci de tot. Până acum Horia fusese mai mlădios, mai îngăduitor. Chiar i se păruse că numai gura e de el. Niciodată n'a fost așa de îndârjit. Poate l-au schimbat pe acolo oamenii? Aici, dimpotrivă, și când cei prea necăjiți spuneau c'ar trebui să mai încerce și cu răul, că binele nu te scoate la liman, Horia povățuise răbdare și mereu răbdare.

Cloșca însuși era din fire sfios și cu mare supunere față de lege și stăpânire. Avea avere frumoasă, avea nevastă tânără și un dor de vieață liniștită și tihnită. A fost de trei ori la împăratul, dar mai mult de dragul lui Horia în care credea ca în Dumnezeu. Ultima oară, deși comunele îl aleseseră, a făcut ce-a făcut și nu s'a mai dus. Nu de frică, ci de cumințenie. Căci pe cât de stăpânit era de obicei, tot așa de dârz și neînfrânat devenea când se pornea. Indesat la trup, cu fața rotundă și brună, cu ochii mici, scăpărători, se încăpățâna și se înverșuna fără seamăn. Dacă apuca să făgăduiască, se ținea ca un rob.

De aceea acum cuvintele lui Horia și mai cu seamă privirile lui îl tulburau. Iși dădea seama de o primejdie mare spre care îl în-

demna, cu atât mai mult că nu pricepea încă întreg gândul prietenului său. Pe de altă parte iarăş nu putea să nu fie cu trup şi suflet alături de Horia care era mai înţelept decât toţi şi care totdeauna a căutat numai binele obştesc. S'ar fi simţit o zdreanţă de om dacă şi-ar fi părăsit fratele de cruce tocmai în clipa când s'ar ivi o adevărată primădie.

Era încurcat şi nici nu mai ştia ce să spună. Din norocire tocmai atunci dădu buzna în casă frate-său Toader, însoţit de Vasile Sgârciu, feciorul surorii lor Achimia, măritată în satul Selişte. Auziseră c'ar fi venit Horia şi voiau să afle şi ei câte ceva.

Intr'adevăr trebuiră să schimbe vorba. Horia scoase din traista de piele bătută cu ţinte galbene nişte documente prin care împăratul porunea guvernului din Sibiu să facă îndată dreptate oamenilor, să-i apere de slujbaşii domeniului şi ai comitatului până când însuşi Maiestatea Sa va hotărî asupra cercetărilor orânduite, să nu se atingă nimeni de deputaţii comunelor care au fost cu plângerile, iar pe oamenii care s'ar mai afla prin temniţe să-i trimită degrabă pe la casele lor.

— Poruncile astea trebuie să fi sosit la cârmuire, căci poruncile împărătești umblă mai iute ca picioarele mele — adăogă Horia cu un zâmbet amar. Acu să mai așteptăm, să vedem ce-or face domnii dela Sibiu și dacă n'or face nimica, apoi s'or duce iar oamenii comunelor să întrebe și să se roage să împlinească porunca împărătească și să slobozească din temniță pe Dumitru Todea și pe ceilalți.

Cloșca, fiindcă adineaori șovăise, vru să fie mai zelos și strigă că nu mai e vreme de așteptat, ci să se dea de știre oamenilor și îndată să plece deputații la Sibiu până ce porunca împărătească e încă proaspătă. Horia îl potoli cu o privire puțin muștrătoare :

— Mai sânt doar câteva săptămâni până'n postul Sânpetrului. Ce înseamnă asta față cu răbdarea noastră de veacuri ? Să nu umble bieții oameni în zadar și să li se răspundă că n'a sosit nici o poruncă. Măcar atunci de-ar fi mersul cu folos !

Apoi în Dumineca întâi din postul Sânpetrului se adunară la Câmpeni oamenii din

toate satele care făcuseră plângere la Viena. Ii chemase Cloșca. Se sfătuiră să plece câte doi bătrâni din fiecă comună și să afle la cârmuire ce s'a făcut cu porunca împărătească. Horia nu spuse nimica, deși Cloșca, speriat de privirile și de zâmbetul lui neîncrezător, a încercat mereu să-l stârnească. Insfârșit Cloșca propuse să meargă negreșit și Horia, căci fără dânsul n'are să se facă nico ispravă. Toată lumea stărui, dar Horia refuză : el a umblat destul și are dreptul să se mai și odihnească ; dealtfel cârmuirea, cum ar da cu ochii de dânsul, l-ar și prinde și l-ar băga în temniță, ori poate l-ar și spânzura, că doară de doi ani îl tot caută ca pe un tâlhar.

Deputații în frunte cu Cloșca, porniră chiar a doua zi la Sibiu, zăboviră acolo vre-o trei zile pe la porți până ce un domn foarte împoțonat îi primi, îi ascultă cu băgare de seamă, stătu pe gânduri, răsfoi prin niște cărți groase și apoi le spuse să vie după răspuns peste două zile. Se întoarseră peste două zile și atunci acelaș domn le vorbi și mai blând că oamenii care sânt prin temnițe vor fi sloboziți cât de curând, iar ei să se ducă acasă și să aștepte fără grije căci plângerile lor

vor fi cercetate de aproape și li se va face dreptate până în două săptămâni... Cloșca oftă ușurat și mulțumi domnului cum se pricepu mai frumos. Parcă i-ar fi luat o piatră de pe inimă, așa se simțea de vesel pe tot drumul lung până acasă. N'avu răbdare și, după ce îmbucă ceva, se repezi până la Albac, să-i spuie și lui Horia că dreptatea sosește. Horia nici nu clipi, îl lăsă să isprăvească și pe urmă zise rece :

— Bine, frate Cloșcuț, să vedem peste două săptămâni !

Indoiala din glasul lui îl îndârji și-l hotărî să plece iar, numai cu câte-un om din fiecare comună, să afle rezultatul la Sibiu chiar din gura aceluia domn de treabă. Fură primiți însă într'o cancelarie mai mică, de către alt domn, ursuz, bătrân, uscat, cu pana de gâscă după ureche. Înțelegea mai rău românește, răscoli mai multe bucoavne și le spuse plictisit că nu s'a sfârșit încă deplin cercetarea, dar să vie din nou peste alte două săptămâni... Însăși amânarea aceasta dovedește că guvernul vrea să facă dreptate, se gândi Cloșca mulțumit, că altminteri putea să ne alunge acasă fără nici un răspuns ori să ne

spuie verde că n'avem dreptate. Firește, duse și la Albac vestea bună, dar Horia neclintit, zise iarăș :

— Bine, frate Cloșcuț, să mai așteptăm două săptămâni !

Cu aceiași tovarăși, Cloșca luă drumul spre Sibiu. Inima totuș îi era strânsă mai cu seamă din pricina răcelii lui Horia. Fură purtați dela o cancelarie la alta două zile. A treia zi pătrunseră numai până la un aprod care le comunică răspunsul cârmuirii : că jalba lor, împreună cu toate documentele și cu porunca împărătească, a fost trimisă la Galda, domnului fișpan, și că pe viitor să nu mai vie pe-aici, fără să se ducă acolo după dreptatea ce li se cuvine.

Cloșca îngălbeni. Dacă plângerea a ajuns la Galda, slabă nădejde de dreptate a mai rămas. Fișpanul comitatului Albei era baronul Kemenyi, trufaș, disprețuitor și fără inimă, dela care nici un iobagiu n'a primit decât vergi sau furci. Dar se reculese, căci nu voia să se dea bătut. Li apărea meréu Horia, cu zâmbetul neîncrezător și cu ochii plini de necunoscut, și se îndemna să mai încerce. Li era teamă că, de va ieși dreptatea

lui Horia deasupra, se va întâmpla ceva ce n'a mai fost.

Pentru că mai aveau merinde, se înțelese cu tovarășii ca, întorcându-se spre vetrele lor, să se abată pe la Galda. Fișpanul nu era acasă. Aflară că e pe la Aiud, la vânătoare, dar că îl așteaptă să pice în două-trei zile. A patra zi veni într'adevăr și găsi deputăția de iobagi la poartă castelului. Cum îi văzu, se încruntă. Nu suferea pe iobagii cu jalbe, zicând că jalba e începutul răzvrătirii.

— Ce-i, măi oameni? întrebă baronul, oprind trăsura. Ce cătați pe-aici în loc să fiți la muncă și pe la casele voastre?

Vorbea atât de bine românește că oamenii spuneau c'ar fi chiar român sau măcar de neam românesc. Cu căciula în mână, Cloșca răspunse supus:

— Umblăm după dreptate, Măria Ta!

— Aha, după dreptate! făcu fișpanul strâmbând din nas.

După ce auzi însă despre ce e vorba, se îmblânzi și le spuse liniștit că a lipsit de-acasă și de aceea n'a putut să iea cunoștință de porunca Maiestății Sale care trebuie să fi sosit în zilele acestea. Are să se intereseze

cât mai curând și va judeca după dreptate, numai ei să fie oameni cum se cade, să muncească cinstit și să-și vadă de treburi. În urma stăruinții lui Cloșca, dădu voce să vie peste vre-o două săptămâni după răspuns.

Astfel oamenii se întoarseră acasă cu speranțe de bine. Totuși Cloșca nu se mai duse la Albac: îi era frică de batjocura lui Horia.

Ca să înduioșeze pe fișpan, Cloșca se întoarse la Galda cu optsprezece oameni, tot unul și unul. Iar nu-l găsiră. Acum era la Cluj, la un sfat domnesc. Un scriitor eși însă în curte și le spuse răstit că Măria Sa n'a avut răgaz să se ocupe de chestiunea lor, că a trebuit să rezolve lucruri mult mai serioase, totuș, în semn de milă și bunăvoință, i-a poruncit lui să le aducă la cunoștință că, îndată ce-i va rămâne timp liber, are să cerceteze și afacerea aceasta și, prin urmare, să mai treacă peste vre-o două-trei săptămâni pe aici... Cloșca clocotea. Se stăpâni și zise doar că, deoarece tot au venit și-s osteniți, vor aștepta și pe Măria Sa. Scriitorul se înfuriă cumplit, socotindu-se ofensat în demnitatea sa. El le-a vorbit în numele domnului baron și nu dă voce nimănui să se îndoiască de cu-

vântul său, iar la sfârșit îi scoase afară din curte numai în sudălmi ungurești. Oamenii, îndemnați de Cloșca, nu se descurajară. Au așteptat o săptămână încheiată până ce a sosit fișpanul. Dar fișpanul era de asemenea mâniaș că n'au împlinit poruncile scriitorului, care e nemeș și mâna lui dreaptă, și le porunci să plece îndată acasă și să vie peste două săptămâni. Să nu mai cuteze însă a veni atât de mulți, că oamenii de treabă nu bat drumurile când e vremea muncilor...

Cloșca era abătut. Dumineca următoare, la eșirea din biserică, povesti ce-au pățit, dar adăogă, fiindcă se afla și Horia de față :

— Pentru dreptate sânt în stare să-mi tocesc picioarele până la genunchi !

Horia zâmbi. Tot așa vorbise și el odinioară.

Când ajunse la Galda și pătrunse iar la scriitorul supărăcios, Cloșca vorbi mai supus și mai mios chiar decât vorbise cu fișpanul, căutând astfel să-l înmoaie, fiindcă înțelese că acum de el atârnă dreptatea. Și într'adevăr scriitorul se împlânzi și răspunse că baronul l-a însărcinat pe dânsul să citească toate hârțile și să-i raporteze. Până într'o

săptămână va isprăvi. Atunci apoi să vie oamenii ca să-și afle dreptatea.

Întâi plănuiră nici să nu se mai întoarcă acasă, ci să aștepte aici săptămâna, cum au mai așteptat și de rândul trecut. Cloșca stăruia să nu rămâie. I se părea atât de sigur că a izbândit, încât ținea să afle și Horia asemenea știre. Horia însă era dus prin Zarand.

După răspuns acuma, ca să fie mai pe placul fișpanului, veni numai cu cinci oameni. Fiecare aduse însă și câte un plocon pentru scriitorul în mâinile căruia se găsea soarta comunelor : un purcel de lapte, două găini grase, o găscă îndopată, o sută de ouă într'un ciubăraș lucrat de feciorul lui Horia... Gornicul dela poartă fu trimis înlăuntru cu darurile. Totuș scriitorul nici nu se arătă, nici nu-i chemă în cancelarie. Numai gornicul le aduse răspunsul : să meargă acasă și să-și vadă de muncă ; cercetările s'au făcut și s'au sfârșit și din ele s'a văzut că toată vina este a lor pentrucă n'au fost destul de ascultători și supuși poruncilor domnești; deci să nu mai umble pe drumuri că altfel vor fi și ei foarte aspru pedepsiți.

Cloșca, desperat, a rugat pe gornicul român

să facă bine să-i lase să vorbească și dânșii cu Măria Sa scriitorul, că poate are să se îndure să le împartă o dreptate mai bună. După multe stăruinți gornicul își luă inima în dinți și se duse înlăuntru cu rugămintea lor. Peste câteva clipe însă a eșit roșu ca para focului. Iobagii să nu mai îndrăznească a stărui, că îndată îi dă pe mâna pandurilor să le tragă câte zece vergi la spinare. Și dacă se încapățânează să stea pe la porți, să știe că vor fi puși în lanțuri și trimiși la închisoare, să se sature de rebeliune.

Pământul se clătină sub picioarele lui Cloșca. Eși din curtea castelului domnesc cu pași șovăitori, parc'ar fi fost beat, urmat de cei cinci tovarăși, năuciți ca și dânșul. Nu mai era în stare să gândească nimica. Ori încotro își arunca ochii i se părea că vede numai prăpăstii. Se târără așa până la gazda lor, Matei Pratea, iobagiu pe moșia fișpanului, bătrân, cu nouă copii și văduv. I se făcu milă de Cloșca mai ales, care era prăpădit de tot, și le spuse, în mare taină, să mai încerce și la Bălgrad, că este acolo un maior tare de omenie și poate dumnealui să-i învețe ceva, că mult bine a făcut multora

de-l blagoslovește toată sărăcimea. Se spune chiar că ar ține de nevastă o româncă, pe fata unui protopop de pe Someș unde românii sânt grăniceri, scăpați de domni și de iobăgie. Maiorul a vrut să tragă la cătane și pe oamenii de pe-aici, ca să-i mântuiască de robie, i-a și scris într'o carte, dar domnii au prins de veste și s'au supărat c'or să rămâie fără iobagi și i-au oprit pe oameni să mai meargă la Bălgrad și au stricat socotelile maiorului.

Cloșca s'ar fi agățat și de un fir de paiu. A doua zi, pe la amiazi, sosiră la Bălgrad și găsiră pe maiorul Altmayer, comisar de războiu și comandantul biuroului de recrutări. Era grăsun, cu o față strălucitoare de bunătate. Deputații îi căzură în genunchi și Cloșca îl rugă fierbinte să nu-i lase și să le facă dreptate, că de unsprezece săptămâni aleargă și altă nădejde nu mai este să fie ascultate poruncile împărătești.

Maiorul citi hârtiile, își atârnă și ochelari, elătină din cap de câteva ori și pe urmă, împăturindu-le cu băgare de seamă, răspunse blând cu accentul tăragănat săsesc :

— Eu n'am nici o putere, oameni buni !

Eu sânt cătană și nu mă pot amesteca în treburi de țivili. Dreptate aveți, că așa se arată în documentele astea. Dar eu n'am putere să vi-o dau, că de-aș avea, v'aș da-o... Voi însă să aveți răbdare, oameni buni! Duceți-vă acasă și nu vă amărîți deloc. Maiestatea Sa împăratul a făgăduit că iar are să vie pe-aici curând de tot, să vadă cum i s'au împlinit poruncile. Atunci să eșiți și voi cu jalbele și înălțatul împărat n'are să vă lase cu inima întristată!

— Apoi c'am răbdat destul, domnule maior! zise Cloșca întunecat, ca și când ar fi trântit o ușă grea.

Și până acasă tot suduind au mers, ca să-și mai răcorească sufletele. Iar Duminecă, vorbind cu oamenii, Cloșca mereu se oprea și scrâșnea parcă turbase:

— Asta-i dreptatea domnilor, oameni buni, vedeți?... Precista și soarele lor de domni!

CAPITOLUL IV

CU VOIA ȘI PORUNCA IMPĂRATULUI !

— Na, frate Cloșcuț, acu ce mai facem ? zise Horia peste câteva zile, găsindu-l mai potolit.

— Apoi ori pierim, ori ne facem singuri dreptate ! răspunse Cloșca încruntat și mhorît.

Altă ieșire nici nu vedea : să se învoiască în taină cu oamenii din toate satele Ardealului și, într'o singură și aceeași zi, să se năpustească asupra domnilor și să-i omoare, iar curțile lor să le facă praf și cenușă. Numai așa vor scăpa de unguri și vor putea trăi în pace. Chiar socotise că până pe la Crăciun ar avea vreme destulă să se pregă-

tească încât în ziua de anul nou să nu se mai găsească în Ardeal nici urmă și sămânță ungurească.

— Ehe, dacă s'ar împlini lucrurile astea ca din gură! oftă Horia gânditor. Trebuie chibzuit și cumpănit bine, frate Cloșcuț!

El demult bănuia că aici au să ajungă și tocmai de teama aceasta a alergat de atâtea ori până la împăratul. Și de multe ori și-a pus întrebarea: ce-ar fi dacă ar veni vremea și ce-ar trebui să facă? Dar niciodată n'a îndrăznit să meargă cu gândurile până la capăt. Deabia acum la urmă, la Viena, după ce a ieșit dela împăratul, când a simțit că toate efortările sânt osândite a rămâne zadarnice, și-a zis și el, ca și Cloșca azi, că s'a umplut paharul. Totuși el încă de atunci și-a dat seama de greutatea ce se vor ridica în cale. Oamenii se aprind iute, dar și mai iute se lasă. Obida de veacuri a mușcăit sufletele și a tocit îndrăznelile. Mulțimea fără cap e neputincioasă...

Când reveni la Cărpeneș, peste vre-o săptămână, găsi pe Cloșca închis în casă la sfat cu un om voinic, pletos, cărunt, cu mustăți

mari, cu niște ochi mici foarte sclipitori. Cloșca sări fericit :

— Vai, parcă Dumnezeu te-a adus, că tocmai despre tine vorbeam !... Uite, dumnealui e omul care ne trebuie ! adăogă apoi arătându-și tovarășul. Mă mir cum de nu ți-am spus mai demult, dar dacă dumnealui numai din Crăciun în Paști coboară în sat, cum să-l ții minte ? Poate nu-l cunoști deloc, că nici nu e Cărpinișan, ci Crișan, dela Vaca, peste dealuri, și s'a însurat la noi pe moșie. A fost și cătană, are *obșit* și când zice o vorbă apoi e zisă. Il cheamă Gheorghe Marcu, dar oamenii îi zic Crișan...

Crișan sfredelea pe Horia cu o privire plină de curiozitate. Auzise de dânsul și-l respecta din pricina călătoriilor la Viena și mai cu seamă pentru că a vorbit chiar cu împăratul, ceea ce lui, vechiu ostaș, i se părea cea mai mare cinste. Ca mărginaș nu se amestecase până acum în treburile obștești ale satului. Dealtfel nici nu-i plăcea lui sfaturile oamenilor unde se cheltuia vorbă multă înzadar. Vorba fără faptă e ca și recrutul care nu-i cătană și nici civil. Având casa luată de zestre pe Coasta Dăroaiei, depărțișor

de drumul țării, își vedea de necazurile lui și nici când se ducea la târg, la Câmpeni ori la Abrud, nu trecea prin sat, ci totdeauna peste dealuri, că-i venea și mai drept.

Lui Horia îi plăcu omul. I se păru hotărât și dârz. Mai mult în glumă totuș îl cercetă, zicându-i cu glas prietenos :

— Cătană zici c'ai fost, dar în războiu fosta-i ?

— Fost !

— Dar dușmani omorât-ai ?

— Omorât !

Horia îi dădu mâna, adăogând cu alt glas, mai gros :

— Na, să ne fie întâlnirea într'un ceas bun și cu noroc !

— Apoi ceasul bun tot numai omul singur îl alege! răspunse Crișan privindu-l drept în ochi.

Cloșca încercă să-i așeze îndată la vorbă, mai ales că dânsul chiar începuse cu Crișan o poveste cu multe înțeleșuri. Horia se codi. Pe deoparte nu voia să se destăinuiască unui om pe care-l întâlnește întâia oară, oricâtă încredere i-ar fi inspirat ; apoi socotea, trebuincios să mai pipăie sufletele satelor îna-

inte de-a putea alege și porni pe o anume cale. Și la Cloșca venise acum tocmai să-l îndemne să nu stea cu mâinile în sân și să nu se mulțumească a scrâșni din dinți, ci să vorbească cu oamenii din comunele lui și să găsească pe cei mai vrednici.

— Cu dumnealui ne-om învoi noi repede, când o fi trebuință, că a fost cătană și n'are lipsă de multă vorbărie — zise dânsul, uitându-se lung la Cloșca. Atunci ne-om duce noi la dumnealui acasă, că-i mai deoparte, numai să vie vremea!

— Dumneata ești mai cuminte și ai să chibzuești cum e mai bine — se amestecă Crișan. Dar boala lungă niciodată nu-i bună. Omul prost e slab și fricos. Să nu-ți fie cu mirare dacă domnii or afla toate gândurile dumitale mai curând decât oamenii!

Horia simțea la fel și de aceea nu-și desvăluia nimănui sufletul întreg, nici chiar fratelui de cruce Cloșca. Dădu doar din cap că așa este și schimbă vorba.

Cum sosi însă acasă trimise pe feciorul său Ion să cheme pentru Duminecă după amiază la Câmpeni, în cârciuma lui Ispas Galdău, pe ulița dinspre Bistra, pe Ursu Șoldeșu din Se-

cătura, pe Ion Iobagiu din Bistra, pe David Onu Surdu din Mușca, pe Ioniță Mămăligă din Mogoș, pe Ionuț Dandea din Bucium, pe Nicolae Fordea din Ponor... Il dăscăli cum să vorbească cu ei, cum să le spuie să vie negreșit ca să afle niște porunci împărătești, dar nimeni să nu știe despre plecarea lor. Inainte de a se miși de ziuă feciorul porni, iar el însuși se duse tocmai la Vidra, la Petre Nicula pe care, de când se întorsese dela Viena, îl întâlnise o singură dată în Câmpeni, la târg. Petre era om mai cu stare, avea pământ și vite destule și o casă bună în marginea satului, într'o fundătură de vale. Muncea iarna și la vășărit, ca toți moșii, ca să mai facă bani fiindcă îi dăruise Dumnezeu și copii mulțișori. Se bucură sgomotos văzând pe Horia și strigă :

— Iea seama, nevastă, să nu se surpe hornul, c'a dat Dumnezeu de-a mai venit și pe la noi crăișorul nostru !

Dar Horia nu-i dădu mult răgaz, ci-i porunci să meargă să poftască până aci pe Iacob Todea și pe Petre Goia, pe Tulia Nicula, pe Toma Gligor și pe Pavel Bocu, să se sfătuiască puțin împreună cu toții.

Petre Nicula nu șovăi, deși ardea să afle ce s'a putut întâmpla. Bănuia că trebuie să fie din pricină că poruncile împărătești n'au avut nici o putere și-și zicea că poate vrea să puie la cale o nouă plecare la Viena, deoarece aceiași oameni hotărâseră și în trecut și ei strânseseră chiar și banii de drum din comune. Vidra e însă sat împrăștiat și, până să-i înștiințeze pe toți, trecu de amiază, iar pe Tulia Nicula nici nu-l găsi deloc, fiind plecat cu vase prin țară de câteva săptămâni.

Spre seară se adunară și Horia vru să le spuie mai întâi cum a umblat Ion Oargă Cloșca pe la Sibiu și prin Galda. Știau toți.

— D'apoi dacă știți, oameni buni, ce-aveți de gând acuma ? întrebă Horia întocmai cum întrebase și pe Cloșca.

Clătinară din cap, se uitară unii la alții, mormăiră „Dumnezeu știe“, „Ce să mai facem“, „Noi n'avem nicio putere“... Deabia târziu, Iacob Todea, mai amărît, zise :

— Până ne-or vedea tot plecați și neputincioși, domnii dreptate nu ne-or face, măcar să vie oricâte porunci dela împăratul ! Și oamenii, săracii, putrezesc prin temnițe !

Se gândea la frate-său, Dumitru, care de doi ani suferea la Aiud, în închisoare.

Indrăsneala aceasta deslegă și limba lui Pavel Bocu, colțuros, cu ochii bolbocați :

— Apoi să te duci iară la împăratul, bade Ursule, și să-i spui verde cum își bat joc domnii de porunca lui !

Petre Nicula, cam înfricoșat din fire, ca omul cu mulți copii, aprobă din tot sufletul pe Pavel ; mersul la împăratul nu putea avea urmări prea rele, mai ales dacă nu va mai fi ales el să meargă, ceeace i se părea că are să se și întâmple, pentrucă el și-a bătut destul picioarele.

— Ba eu nu m'oi mai duce nicăiri, măi oameni, să știți și să nu vă lăsați în nădejde ! zise Horia deodată atât de rece parcă cu vorba lui s'ar fi făcut mai frig în odae. Că și de Maiestatea Sa mi-ar fi rușine, că nici înălțatul împărat n'are ce să ne facă dacă noi nu suntem în stare să ne mișcăm deloc !

Acum se aștepta ca vreunul din ei să se înfurie cel puțin cât Cloșca deunăzi. Amuțiră însă mai rău toți. Apoi unul oftă, ceeace îndemnă pe Petre Goia să bolborosească :

— Să pierim cu toții, că se vede c'ășa ne-a lăsat Dumnezeu.

— Da de ce să pierim mereu noi și să nu mai piară și alții ! făcu Horia tot aspru.

Nu răspunse nimeni. Pe fața fiecăruia văzu însă o îngrijorare neagră, ca și când fiecare ar fi cântărit în sine urmările unui astfel de gând, căci până la faptă nici cu gândul nu mergeau. Horia simțea și înțelegea sufletul lor. Odinioară la fel s'a sbuciumat și dânsul. Născut în umilință, crescut în frica de stăpânitori, obișnuit numai cu amenințări, bătăi și torturi, pedepsit pentru vina cea mai ușoară cu moartea cea mai crâncenă (simpla tăiere a capului părea o adevărată favoare față de tragerea de viu în țeapă, frângerea cu roata de jos în sus și alte asemenea feluri de moarte, dealtfel amănunțite anume în legi cunoscute), omul trebuia să piardă orice avânt și mai cu seamă orice încredere în sine. Parcă ar fi vrut să-i scuture din toropeală, Horia îi întrebă pe rând :

— Ce zici, Iacobe ?... Ce zici, Toma ?... Dar tu, Pavele ?... Și tu, Petre Goia, tu cel văr cu tâlharul de birău de-aici ?

Singur Goia gemu înfricoșat :

— De...

Pe urmă, după un răstimp, Petre Nicula zise foarte stăruitor :

— Mai bine să ne mai ducem odată la împăratul, să ne mai jeluim, să ne mai rugăm ! Cu răul nu faci nimic, dar cu supunerea tot mai înmoi și inima cea mai vicleană !

— Cum să ne punem noi împotriva cătanelor cu puști și cu tunuri ? se minună deodată Toma Gligor aproape supărat.

Și îndată găsiră toți pricini de codire : că oamenilor li-e frică de domni, că domnii au arme și slugi și cătane, că nemeșii tot nu s'ar lăsa până nu ne-ar doborî chiar de-ar fi să aducă și din alte împărății cătane câtă frunză și iarbă, că iobagiul mai bine rabdă orice decât să se răzvrătească de bună voie...

— Să dea poruncă împăratul să ne sculăm ș'apoi atunci să vadă ungurii cine sântem noi ! strigă chiar Petre Nicula într'o clipă de uitare și sigur mai dinainte că asemenea poruncă nu poate da nici împăratul.

— Așa da, să vie poruncă împărătească și pe urmă lasă-i pe mâna noastră ! făcu și Iacob Todea îndată.

Fiindcă și ceilalți se încălziră, Horia, cu o

strălucire mare în ochi, izbucni mulțumit :

— Poruncă vreți dela împăratul ?... Da spusu-v'am eu ce porunci mi-a mai dat înălțatul împărat ? Știți voi ce porunci mai sânt pe drum și câte au să mai sosească în curând ?

Nu mai putu continua căci un copil al lui Petre Nicula năvăli în casă, strigând :

— Tată, tată, vine birăul cu doi gornici !

— La noi vine, măi băete ? se speria Petre ridicându-se.

— La noi, la noi... Au și trecut pârleazul din vale și suie pe cărăruie spre casă. Uite-i, că se văd și din fereastră !

Horia, lângă geam, își aruncă ochii. Veneau. Era sigur că pe dânsul îl caută. Acelaș simțământ îl aveau și ceilalți bărbați, încât Petre chiar zise :

— O fi umblând să prindă pe unchieșul ?

— Vezi-bine că după mine umblă ! murmură el împingându-și traista la spate și dându-se mai laoparte din dreptul ferestrei.

— Ba dintre noi nu te-or lua, bade Ursule, de-ar veni cu toți pandurii comitatului ! scrâșni Iacob Todea. Că doară n'om răbda chiar batjocura asta !

— Nu, nu, mai bine-i sucesc eu gâtul, mă-

car că mi-e văr! sări și Petre Goia suflecându-și mânecile cămășii.

Atunci însă muierea lui Petre Nicula, durdulie și roșcovană, care-și văzuse de treburile ei pe la foc, se întoarse la dânșii cam mânioasă :

— Ba să faceți bine, măi oameni, și să nu ne faceți nouă pozne în casă, că nu-i casă de țigani casa asta !... Mai bine haide, unchieșule, și cată-ți de drum sănătos ! Tea-o prin tindă în dosul casei, strecoară-te printre clăile de fân și băgate 'n pădure, că numai două-trei sărituri zdravene îți trebuie. Apoi dacă ești în pădure poate birăul să te tot caute până l-o sătura necuratul !

— Bine zice femeea — făcu și Petre Nicula răsufilând ușurat.

Luă binișor de mână pe Horia, să-l întovărășească până afară, că în tindă e cam întunerec.

— Rămâneți sănătoși c'apoi om mai vorbi noi altădată ! zise Horia din prag, liniștit.

Deabia se închise ușa în urma lui că se și auziră în fața casei pașii de cisme potcovite ai primarului Vasile Goia, iar apoi îndată glasul lui ruginit și sfătos :

— Petre !... Măi Petre Nicula !... Ia eși până afară un pic !

— Da ce vânt te-aduce pe la noi, domnule birău ? întrebă Petre ivindu-se în pragul tinzii.

Primarul, răspunzând din gură, îl dădu la oparte ca să-și facă loc să treacă înlăuntru :

— Apoi tot bine, măi Petre, dar ia lasă-mă să intru și eu în casă cu feciorii mei, că ne-am ostenit de cât am bătut drumurile toată ziua !

În odaie găsi pe cei patru bărbați șezând liniștiți ca la o șezătoare de bătrâni.

— Aha, țineți sfat mare, măi boeri ! strigă Vasile Goia batjocoritor. Dar Ursu Nicula văd că lipsește ? Cum se poate ?... Crăișorul, măi Petre ! C'am auzit c' așa-i ziceți, ori numai tu l-ai botezat așa ?

— Care Ursu Nicula ? se burzului Petre Goia, mai îndrăzneț, ca neamul.

— Și tu, pricopsitul, te ții de pulpana lui Horia ? făcu primarul cu un dispreț care turti de tot pe Petre. Mai bine ți-ai vedea de sărăcie că-ți mor copilașii de foame în vreme ce tu umbli la sfaturi !

Parcă găsirea lui Petre Goia l-ar fi mâ-

niat mai rău decât toate, urmă îndată mai aspru :

— Na, pe mine să nu mă purtați cu minciuni că eu vă cunosc și măselele din gură !... Iute, iute, că n'avem vreme de pierdut !... Ia vedeți și voi, măi feciori, că poate voi îl aflați mai degrabă !

Bărbații se jurau că nici n'au văzut pe Ursu Nicula, iar muierea prinse a blestema că-i sperie copiii și-i răscolește casa pentru cai verzi pe pereți. Gornicii scormoniră prin casă, prin pod, prin grajduri, prin grădină, peste tot, înzadar. Vasile Goia nu voia să plece cu mâna goală și mai bine de un ceas se ciorovăi cu oamenii, când glumeț, când poruncitor și amenințător. În cele din urmă trebuind să se retragă cum a venit, le zise dojenitor :

— V'aș putea lua pe voi în locul lui Ursu Nicula, că știu tot ! Eu am ochi mulți, măi fraților ! L-am văzut pe Horia azi-dimineață intrând în sat, l-am văzut pe nepotu-său Petre Nicula alergând cu limba scoasă după voi... Dar eu nu-s rău, măcar că ziceți voi că-s rău ! Iacă, vă las să sfătuiți mai departe !... Sânteți muștumiți !... Dar pe el nu-l mai cruț. Am

avut poruncă în buzunar să-l prind și am închis ochii mereu. Drept răsplată dânsul până și la împăratul m'a părît c'am mâncat banii satelor... Șade frumos, ia spuneți și voi... ! Nu-i frumos, degeaba. Faci bine și-ți plătești cu rău. De aceea nici eu nu-l mai pot îngădui. Ș'apoi când se pune cineva rău cu mine, nu mai scapă nici în mormânt de ghiara mea !... Noapte bună !

Horia rămăsese în marginea pădurii, oploșit după un copac bătrân. Ii era teamă să nu cumva să aibă bieții oameni de pătimit din pricina lui. Văzu pe gornici adulmecând prin grădină, apropiindu-se și de pădure până chiar spre locul unde era dânsul. Auzi deodată limpede glasul lui Ursu Uibaru :

— Că doară n'a fost nebun să aștepte pe aici când pădurea e coala !

Stătu nemișcat până ce văzu pe Vasile Goia coborînd împreună cu gornicii. Vru să mai între în casă, să continue sfatul, dar se răs-gândi : să nu abată vre-o primejdie adevărată asupra oamenilor.

Pătrunse mai adânc în pădure, apoi coti spre vale, trecu prin câteva grădini și livezi. Era întunerec beznă când bătu la ușa lui Da-

vid Avram, biet hurcaș cu șapte copii, fără altă avere decât bordeiul cu o palmă de ogradă. Și numai decât i se plânse creștinul împotriva birăului Vasile Goia care chiar azi pe la prânz, i-a smuls un țol de subt copii pentru patru zloți și doi husoși ce i-ar datora, nu știe pentru ce, și pe care nu i-a putut plăti dacă n'are de unde. Ba, fiindcă s'a rugat să-l mai ierte și să nu-i ducă scoarța că n'are cu ce să-și învălească amărâții de copii, birăul s'a înfuriat de i-a mai tras și vre-o șase palme peste obraz că, zice, să nu fie obraznic.

— Bun e Dumnezeu, Davide, și poate ne scapă odată și pe noi de toți tâlharii aștia! îi zise Horia în chip de mângâiere.

Se culcă în tindă, pe vatră, cotoșmănit în tundră. Se perpeli între somn și trezie. De dincolo auzi toată noaptea oftând și prin somn când pe David, când pe nevastă-sa, iar de câteva ori pe o fetiță, de după cuptor, râzând cu atâta poftă și atât de limpede parc' ar fi fost ziua 'n amiaza mare la sburdălnicii cu alți copii. Gândurile îl munceau mai aprig ca totdeauna.

Mai ușor i-ar fi poate să-și piarză el urma și să-i lase pe oameni să se descurce cum vor

crede. El s'ar putea duce prin alte părți, unde nu-l cunoaște nimeni, să trăiască — umilit, greu, căznit, dar liniștit, fără să se mai războiască cu nimeni. Dar asemenea purtare ar fi nevrednică. Ani de zile a deșteptat mințile oamenilor până i-a făcut să vadă și să înțeleagă și să simtă nedreptățile, i-a învățat să nădăjduiască trai mai omenesc, și acum, când a deschis doruri și pofte, să-i lase în voia soartei ? Asta nu se poate !

A continua viața așa, iarăși nu se poate. Se vede foarte bine că domnii au hotărât să-l prindă și să isprăvească cu dânsul. Porunci în acest scop au mai fost date, dar închideau ochii toți. Acuma însă s'au schimbat lucrurile. Deunăzi primarul din Râul Mare, azi cel din Vidra... Măine-poimăine, oricât s'ar feri, vre-un gornic sau chiar vre-un slujitor plătit anume va pune mâna pe el. A prevăzut aceasta de când era la Viena. Și-a făcut socoteala că, de a se întoarce acasă de-acolo tot numai cu vre-o poruncă mălăiață, apoi de el e mai rău. De aceea, cum a ieșit dela împăratul, s'a pus pe lucru. Poporul care rabdă toate asupririle, le merită. Trebuie să arătăm că nu mai vrem să răbdăm. Știa însă că singură, dela

sine, numai ca să respingă batjocura ori să dobândească legea, mulțimea iobăgească nu se va scula, oricât ar încerca el și alții s'o îmbărbăteze. Ii trebuia o momeală, un cuvânt fermecat sau un semn deosebit care să scoale în picioare toată lumea. În două săptămâni, cât a rămas după ceilalți la Viena, și-a strâns cele de lipsă.

Deabia azi a găsit un îndemn adevărat, când a auzit simțământul profund al oamenilor : să dea poruncă împăratul... Așa a simțit și el când și-a luat la Viena poruncile și semnele împărătești, cu care să pornească la drum îndată ce va vedea că nu se poate altfel.

Și totuș a umblat cu ele în traista de piele șase luni și încă n'a suflat nimănui un cuvânt. În străfundurile sufletului său a fost un glas care mereu s'a împotrivit : nu se clădește nimic trainic pe deșertăciune. Nu găsea cuvinte care să acopere acest glas, dar simțea foarte puternic că cel puțin aici lozinea nu se potrivește și sună gol și fals. Oare pe bolnav nu-l minți spre a-l sili să urmeze anume cură grea când e vorba să-i scapi viața ? Oare pe copil nu-l amăgești cu vorbe

până primește să încerce cutare sfortare severă care se speră că-i va înfrumuseța viitorul ?

Când se crăpă de ziuă, Horia, nerăbdător, porni spre Cărpiniș. Cloșca era dus în cătunul vecin, la Seliște, cu niște treburi, la soră-sa Achimia, dar spre amiazi avea să se întoarcă. Așa-i spuse Mărina și nu greși. Cloșcuț sosi mai curând, puțin cam supărat. Adineaori, venind prin sat, pe drumul de țară, în dreptul bisericii, s'a întâlnit cu Ilie Onu, gornicul dela Câmpeni, om tare de omenie și prieten vechiu, și i-a spus să facă bine să se păzească și să fie numai cu ochii în patru fiindcă domnia umblă morțiș să-i prindă pe toți oamenii care au fost la împăratul, dar mai cu seamă pe el, Cloșca, și pe Horia, căci ei ar fi capii tuturor relelor. Insuși ișpanul Intze a poruncit chiar alaltăeri tuturor primarilor domnești de prin comune să puie ghiara pe ei, prin orice vieleşug, și să-i trimită legați butuc la dânsul că pe urmă are el grijă să nu mai vadă nici unul lumina soarelui prea degrabă.

— Apoi de aceea, frate Cloșcuț, să și mer-

gem la Crișanul tău, să vedem cât e de om de ispravă ! zise Horia calm.

— Din partea asta n'am teamă, că e mai bun și ca mine !

— Na hai, să nu mai zăbovim !

Crișan, cât era el de liniștit, se miră totuș văzându-i așa curând. Vru chiar să zică ceva, dar Horia i-o luă înainte :

— Na, frate Crișane, iaca a sosit și vremea de vorbă mai deschisă, dacă nu cumva ești prins de vre-o treabă ori de vre-un necaz ?

— C'apoi lucrul s'a cam isprăvit, că ne apropiem de iarnă și de-acu încolo numai la pădure de-om mai ieși — zise Crișan cu o încercare de surâs pe care o credea obligatoare ca gazdă, care însă nu-l prindea deloc.

După ce se așezară și se înțeleseră că tot ce se vorbește rămâne numai între ei trei, Horia își trase dinainte traista de piele umflată de hârtoage și le spuse drept cuvânt înainte :

— Uite, aci, sânt taine și lucruri pe care nu le-am arătat încă nimănui în iume ! Nici ție, frate Cloșcuț, măcar că știi tu prea bine că mi-ești mai aproape decât un frate... Dar așa am avut porunca și așa m'am jurat să

fac! Și a trebuit să împlinesc și porunca, să țin și jurământul!

Scoase un teanc de hârtii și le puse pe masă, întrebând:

— Da carte știi, frate Crișane?

— Dacă știam, azi aș fi strajameșter și nu mi-ar mai păsa de nimica 'n lume; răspunse Crișan cu mare părere de rău.

Horia le citi și le tălmăci poruncile prin care împăratul cerea guvernului din Sibiu să facă dreptate oamenilor, să libereze pe cei întemnițați, să ușureze toate sarcinile, să vegheze ca nobilii să nu năpăstuiască pe iobagi... Dacă a văzut însă că trebuie să se întoarcă acasă iar numai cu atâta, și-a luat inima în dinți și i-a spus verde împăratului că poruncile acestea nu vor fi împlinite și, dacă nu vor fi, apoi oamenii nu vor mai putea răbda, ci se vor ridica și-și vor face singuri dreptate. Impăratul a stat o clipă foarte mirat, s'a mai gândit puțin și, privindu-l drept în ochi, i-a zis: „*Tut ihr das!*“ adică pe românește: „Faceți voi treaba asta și pe urmă lăsați pe mine!“ Horia, când a auzit vorbele acestea, a căzut în genunchi și i-a sărutat mâna și i-a mulțumit frumos. Iar

peste două săptămâni a primit porunci noi și niște semne împărătești, ca toți românii să aibă încredere în Horia și să nu se îndoiască deloc. El nu le-a scos însă la iveală și nici n'a vorbit nimănui despre ele, că așa a făgăduit înălțatului împărat, ci a așteptat să vadă dacă domnii măcar acum, vor asculta poruncile primite. Cloșca a văzut bine și a auzit cum ascultă cârmuirea ungurească poruncile împăratului.

Desfășură alte hârtii, zicând :

— Așa că a venit vremea, cum am spus și înălțatului împărat, să căutăm să ne facem singuri dreptate !

— Cu voia și porunca împăratului ! adăogă Crișan puțin întrebător.

— Apoi vezi bine, cu voia și porunca înălțatului împărat ! întări Horia uitându-se neșovăitor în ochii lui. Că uite colea și celelalte porunci !

Le tălmăci altă poruncă nemțească precum că nația românească nu mai are să slujească nemeșilor, ci numai împăratului, fiindcă nemeșii n'au ascultat și n'au împlinit cuvintele prea înălțate. Românii sânt slobozi a se face cătane împărătești, grăniceri, ca și cei dela

Făgăraș și din Banat și dela Năsăud. Comenduirea dela Bălgrad trebuie să-i scrie în cărțile oștirii și să le împartă arme ca să apere țara și pe înălțatul împărat împotriva tuturor dușmanilor dinafară și dinlăuntru.

— Na, asta-i tare bună poruncă — observă Crișan, ca fost ostaș. Scapă bieții oameni de toate necazurile! Că grănicerii nu mai fac slujbe domnilor...

— Numai domnii să nu ne oprească! întrepruse Cloșca.

Firește, că domnii vor încerca să se împotrivească, fiindcă n'are să le vie deloc la socoteală să rămână fără iobagi. Mai pe vară, nu se știe cum și de unde, au aflat oamenii ceva despre porunca asta și îndată tot satul Hăpria, de pe lângă Bălgrad, s'a dus să se înscrie grăniceri. Maiorul cela de treabă, la care a umblat și Cloșca, i-a și înscris îndată, că se vede îi și venise porunca dela împăratul. S'apoi sute și mii de alți oameni au alergat într'acolo, chiar și de prin părțile acestea, și maiorul i-a însemnat pe toți în cărțile militare. Dar domnii când au văzut una ca asta, s'au speriat și ce-au făcut, ce nu, că au șters tot ce scrisese maiorul dela Bălgrad.

— Apoi așa vor face iarăși, să vedeți dumneavoastră ! mormăi Cloșca întunecat.

— Ar face dumnealor, cum nu, dacă n'as mai avea eu coala și porunca astălaltă ! strigă Horia cu un zâmbet triumfător, întinzând pe masă, în fața celor doi, alt pergament, mai mare, scris mai mult cu roșu, și legat cu trei peceți.

Le citi pe nemțește și apoi tălmăci pe românește că, întrucât nemeșii și nația ungarască din Ardeal nu s'ar îndemna cu nici un chip a împlini cu sfințenia cuvenită poruncile cele împărătești, nația românească să se scoale, cu mic cu mare, și să alunge și să stingă pe nemeșii unguri de pretutindenea în cuprinsul Ardealului, să nimicească și să sfarme toate averile lor, iar moșiile să le fie luat ca pe urmă să se împartă după dreptate românilor care le-au și stăpănit în vechime. Nimenea să nu fie cruțat deloc, fără numai ungurii care s'or face români, botezându-se în legea și credința românească...

Cloșca și Crișan fură atât de mirați că nici nu putură rosti vre-un cuvânt. Horia, parc'ar fi bănuțit vre-o îndoială în sufletul lui, adăogă cu însuflețire :

— Uitați-vă bine, că astea nu-s nici glume, nici înșelăciuni, ci slovă și pecete împărătească !

Mângâiă el însuși documentele cu mâna și mâna îi tremura puțin, ca și când ar fi fost cuprins de o presimțire.

— Și ai ținut tu în traistă poruncile astea sfinte atâta vreme și ne-ai lăsat pe noi să ne chinuim, frate Horia ! zise Cloșca încântat deodată, dar și cu imputare, sculându-se în picioare.

— D'apoi vezi c'așa am avut porunca și eu dela prea înălțatul împărat ! răspunse Horia mai potolit. Dar acuma să vă arăt și semnele ce le-am primit, ca să nu mai fie nici o greșeală !

Cu mare băgare de seamă mai scoase din traistă o cruce mică aurită cu chipul împăratului Iosif și o carte sfântă în trei limbi, legată în piele roșie și cu dungi de aur peste tot. Le avusese învelite bine într'o fâșie de stofă, parc'ar fi fost un patrafir vechiu. Sărută cucernic crucea întâi și pe urmă cartea, și le întinse pe rând celor doi :

— Poftim de vedeți și dumneavoastră !

Le pipăiră și le sărutară și dânsi cu toată

evlavia, iar Crișan exprimă simțămintele lor cele mai adânci, rostind :

— Na, mare minune !

Dar nu mai e vreme nici de mirare, nici de sfaturi multe. Trebuie pornit repede la fapte. S'a lăsat toamna ; mâine-poimâine poate să vie gerurile și înghețurile și zăpezile, când va fi mai greu să urnești lumea. Dacă o vrea Dumnezeu, până atunci s'ar putea sfârși bine toate, să nu se mai afle nici picior de ungur prin Ardeal.

Deci cât mai curând să adune fiecare satele sale și să vorbească oamenilor că împăratul vrea să-i facă grăniceri și prin urmare să plece îndată cu toții la Bălgrad. Să le arate deslușit că asta e dorința chiar a prea înălțatului împărat, ca nimeni să nu se codească ! Lumea dealtfel cam știe că împăratul i-a făgăduit lui Horia multe lucruri bune și frumoase, și nu va întârzia să asculte porunca împăratului. Apoi numai începutul e greu, că celelalte sate, cum vor afla, se vor scula și ele și vor fi alături de luptători. Dacă cumva domnii ori slujbașii s'ar încumeta să stânjenească plecarea la Bălgrad, atunci să se vestească oamenilor și porunca a doua și

să se năpustească asupra nemeşilor, să prefacă în praf şi cenuşă tot ce e unguresc.

— Numai cătanele să ne lase 'n pace ! zise Crişan.

— Cătanele-s cu noi că-s ale împăratului şi când or vedea chipul împăratului, trebuie să puie puşca la picior ori să fie de partea noastră, că doară şi noi pentru împăratul ne ridicăm ! răspunse Cloşca uitându-se cu drag la crucea cu chipul împăratului şi vorbind atât de repede că păru mai peltic de cum era deobicei.

De început trebuie să înceapă Crişan în Zarend, în ţara lui, ca să vie pe urmă de-acolo cu oamenii la Câmpeni şi Abrud, să meargă toţi împreună spre Bălgrad.

— Na bine ! zise Crişan fără a clipi, ca un ostaş care primeşte o poruncă mare. Numai să-mi dai din vreme poruncile şi semnele, să le arăt oamenilor, să ştie toţi că pornim cu voia împăratului !

— De-acu Doamne-ajută ! şopti Cloşca, închinându-se.

— Ar mai trebui să ne jurăm şi noi credinţă unul altuia că om merge nesmintit împreună până la biruinţă ori la moarte — zise.

Horia cu glas înmuiat și îmbrățișându-i cu privirea pe amândoi. Dar ce nevoie, când soarta ne leagă împreună de-aci încolo mai tare ca un jurământ !

— Așa să ne-ajute Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Maica Precista și toți sfinții ! încheie Crișan, în picioare, cu o cruce mare, ca la biserică, în fața icoanelor.

Oamenilor de încredere chemați prin feciorul său la Câmpeni, Horia le povesti numai că înălțatul împărat a dat poruncă nouă ca să fie primiți grăniceri toți românii care nu mai vreau să stea iobagi. In curând va trebui să se adune bărbații din toate satele să pornească la Bălgrad împreună spre a nu fi împiedecați de către slujitorii domnești. El îi va pofti pe toți când va sosi ceasul, iar până atunci ei să fie cu mare băgare de seamă și să se ferească de vânzători.

Peste vre-o trei zile apoi și trimise lui Crișan poruncile scrise pe românește și crucea cu chipul împăratului. Aducătorul, Iacob Topa, sprinten și istet, zise țanțoș ca ștafetă de războiu :

— Craișorul nostru îți pofteste multă sănătate și spor întru toate, căpitane !

CAPITOLUL V

HAI, FECIORI!

Trecură câteva zile și Crișan nu dădu nici un semn de viață. Horia se neliniști. Acuma orice întârziere i se părea primejdioasă. Pe deoparte s'ar putea să răsuflă ceva din gândurile lor și să zădărnicească întreaga mișcare, de altă parte îi era frică să nu se strice vremea și din pricina asta pe urmă să nu mai vrea să plece oamenii la drumurile și străduințele grele ce vor trebui. Pică deci într'o seară, fără veste, la casa lui Crișan, aducând și o cruce galbenă împodobită frumos care să slujească drept steag în lupta ce are să pornească. Era chiar zi de Juni.

— Apoi io-s cătană și aștept porunca de

începere — zise Crișan răspunzând la nedumerirea lui Horia. M'am mirat și eu deajuns că nu vine porunca, dar cătana tace și se supune !

Deși n'a primit ordinul, el și-a întocmit planul de lucru : cum să adune satele, cum să plece și pe unde, cum să dea de știre lui Horia despre tot ce se întâmplă... Insfârșit rămaseră înțeleși că Duminecă, adică 31 Octomvrie, să înceapă negreșit și în aceeași zi să-i trimită veste despre ce și cum s'a împlinit.

Toată săptămâna, Horia își văzu de treburi liniștit parcă nimic nu s'ar petrece. Numai câteodată i se încheșta brusc inima și atunci, într'o străfulgerare de lumină dureroasă, simțea rostogoliri de mulțimi înfuriate care se sfărâmau toate peste sufletul său. Incolo însă se scălda într'o bucurie limpede. Odată ce se aruncase zarul, soarta lui și a tuturor era hotărâtă. S'a isprăvit vremea șovăirilor și a vorbelor. Faptele se încheșgau acum în aer spre a coborî apoi pe pământ sub forma unui uragan care să smulgă din rădăcini toate nedreptățile și suferințele trecutu-

lui și să netezească sau măcar să întredeschidă calea cea nouă.

Totuși simțea nevoie neîncetat să umble, să vadă oameni, să se uite adânc în ochii lor, să le spună tainic că se pregătesc lucruri mari, să surprindă nădejdea pe fața lor. Vechilor prieteni din sat le povesti întrevederea cu împăratul și le vesti ascunsele porunci împărătești, ca astfel să-și mai ușureze inima și să-și apropie mai mult sufletele pe care va trebui să se sprijine mâine. Miercuri se repezi până la Cloșca să-i comunice cum a poruncit lui Crișan să înceapă Duminecă negreșit hora cea mare. Vineri se găsi tocmai sus, prin Arada, unde intră în vorbă cu gornicul Ștefan Trifu, cel cu ochi înțepători ca sulilele. Se aveau bine și, mai cu seamă în anii din urmă, i s'a arătat tare binevoitor, vestindu-l când să se păzească de haidăii stăpânirii, ba chiar ascunzându-l odată în podul casei sale fiindcă doi panduri se luaseră pe urma lui și se înverșunau să-l prindă. Deși Trifu nu se schimbase deloc, deși toată lumea îl ținea om de omenie, Horia acuma parcă se temea de dânsul și, vorbind, nu știa cum să se depărteze mai curând fără să-l supere. Pe

seară se întâlnește cu feciorul său Ion care, neștiind că și bătrânul umbla pe-aici, venise să mai dea târcoale Ilinei lui Ion Mătieșu. De altfel Mătieșu îi și zise, mai în glumă, mai înadins :

— Măi Ursule, mi se pare că noi curând de tot ne-om încuscri ?

— D'apoi numai să dea Dumnezeu să eșim sănătoși din postul Crăciunului ! răspunse Horia cu un zâmbet.

Venind spre casă cu Ion, îi spuse și lui despre câte se pun la cale, că e și dânsul mare și trebuie să cunoască strădaniile oamenilor și să intre și el în rândul lor. Feciorul era cu trup și suflet pentru luptă și se ruga să-l facă și pe dânsul măcar căprar.

— Na, căprar ori căpitan, tot una-i, numai să ne ajute Dumnezeu să izbutim ! murmură Horia.

A doua zi, pe când Ion își făurea o suliță din coasa cu care muncise toată vara numai pe moșiile domeniiale, Horia, privindu-l cum lucra, își aduse aminte din senin, fără să vrea, de o țeapă văzută demult, cu vre-o douăzeci de ani în urmă, într'un sat unguresc de pe câmpie, având înfipt în vârf un sfert de

cadavru omenesc, înnegrit, putrezit și ciugulit de ciori, rămășițele unui iobagiu român care ucisese pe copiii stăpânului său și apoi dăduse foc curților. Amintirea aceasta îl supăra toată ziua și-i înnegri gândurile, încât după amiază fu cuprins de o bănuială neroadă, că Crișan, în loc să-i împlinească voia, s'a dus cu poruncile împărătești și cu crucile la fisolgăbirăul din Brad și i-a desvăluit toate planurile. Ar fi trebuit să aibă un om al lui, cunoscut vechiu și de încredere, pe lângă Crișan, pentru legătură și ca să-i cunoască toate mișcările. Degeaba se revolta în sine împotriva acestor bănueli nevrednice, ele stăruiau în creerii lui și nici nu-l slăbiră până ce chemă pe Iacob Topa și-i porunci să plece chiar acuma, să iea urmele lui Crișan și să-i aducă știri despre el și despre tot ce se va întâmpla.

Noaptea o petrecu ca iepurele, ascultând și așteptând, deși știa bine că înzadar. În somnul mai mult ațipit avu crâmpes de visuri, toate în jurul căpitanului de iobagi despre care vorbise deunăzi cu Cloșca. Parcă-l vedea legat cu lanțuri pe tronul de fier înroșit și-i auzea carnea sfârâind. Se trezi scăldat în su-

dori reci și având încă în nări mirosul cărnii arse.

Duminecă se duse la biserică și, cât ținu slujba, se rugă fierbinte, în rândul întâi, lângă icoană, cu ochii mereu la chipul Mântuitorului răstignit pe cruce. Rugăciunile îi întăriră iar inima. Socotise să mai îndemne puțin pe oameni după biserică, dar nu mai avu răbdare. Simțea nevoie de singurătate. Urcă spre căsuța lui în Crângul Feregetului. Și după amiazi se așeză pe prispă afară, singur. Sufletul îi era atât de plin că trebui să facă acuma ce nu mai făcuse de mulți ani : prinse a hori niște cântece vechi în care plângea și se mângăia jalea moșilor. Glasul lui dulce, cald, tremura prelung în văzduhul posomorît de toamnă și se ducea departe ca o chemare și un îndemn, amestecându-se cu freamătul înfrigurat al codrilor ruginiți. Vecinii din crâng ascultară mirați cântecele lui Ursu Nicula : erau doar atâția ani de când se lăsase de horit. Un bătrân, trecând prin ograda lui ca să ajungă mai drept acasă, îi și zise :

— Horești, horești, Ursule, parcă te-ai pregăti de nuntă mare ?

— Apoi că tocmai așa e, moșule, bine zici ! făcu Horia cu atâta voie bună că păru întinerit cu douăzeci de ani.

Noaptea vru să vegheze întru așteptarea veștilor care nu se poate să nu sosească. Il năpădi însă un somn de plumb, fără visuri. După miezul nopții niște bătăi grăbite răsunară în ușa tinzii. Nu le auzi. Se deșteptă întâi feciorul, cu toate că jucase la horă până târziu și venise rupt de oboseală. Ion trebui să-l sgâlțâe ca pe un buștean ca să-l trezească.

— Ce-i, ce-i? își frecă dânsul ochii ca de pe altă lume.

— Scoală că bate cineva la tindă și o fi veste pentru dumneata !

— Cine-i ? întrebă Horia în tindă.

— Vasile Sgârcitu, trimis cu vești dela căpitanul George Marcu Crișan !

Horia îmbrățișă lăcrimând pe nepotul lui Cloșcuț. Va să zică pe el l-a luat Crișan ca om de legătură ? Atunci de ce-a mai mânat el aseară pe Iacob Topa în zadar ? Acuma nu face nimic. O ștafetă mai mult nu strică.

— Intâi, Vasilică, de unde vii și cum vii ? îl descusu Horia așezându-l pe iaviță, prin

întunerec, nevrând înadins să aprindă opai-
țul.

Flăcăul răspunse că a sosit într'o goană,
călare, peste munți, tocmai din satul Mestea-
căn de lângă Brad.

— Să-mi spui tot, tot! stăruie Horia.

— Doar numai de-aceea am venit! zise Va-
sile cu oarecare mândrie.

Crișan îl ceruse pe Vasile Sgârcitu dela
Cloșca, spre avea om de credință pe lângă
dânsul. Astfel Joi, dis-de-dimineată, au plecat
împreună la Brad, la târg. Ca să nu-l cunoa-
scă cine nu trebuie, s'a îmbrăcat în straele cele
mai rele și s'a ascuns sub podul cel mare de
peste Criș. Acolo i-a trimis Vasile în taină
câți oameni a putut din câte sate erau prin
târg. Crișan, în numele lui Horia, i-a poftit
să vie Duminecă la biserica din Mesteacăn, să
audă acolo poruncile pe care le-a adus Horia
dela împăratul și să se sfătuiască cu toții ce
să facă. Apoi Vineri și Sâmbătă au colindat
satele îndemnând cât mai mulți oameni să
meargă la Mesteacăn. Au mas Sâmbătă noap-
tea în comuna Vaca, de unde e însuși Crișan,
iar Duminecă, pe la prânzul cel mic, au sosit
și ei la biserica din Mesteacăn, găsind adu-

nați vre-o cinci sute de oameni veniți din tot Zarandul, ba chiar de prin Huniedoara și din munții Abrudului. Crișan îndată a arătat mulțimii crucea cu chipul împăratului și poruncile și le-a spus că Horia n'a mai putut veni dar le-a trimes semnele acestea ca să vadă și să știe că înălțatul împărat poruncește tuturor românilor să se facă grăniceri și să nu mai slujească de-aci înainte decât împăratului, iar nemeșilor numai cine are poftă și numai pe bani buni. Ca să se îplinească poruncile împăratului trebuie să meargă cu toții îndată la Bălgrad să li se dea arme, că de pe valea Mureșului au și plecat din fiecă casă câte-un om, iar Horia îi așteaptă pe toți la Zlatna. Iei-colo câte unul mai puse vre-o întrebare, apoi îndată se învoiră toți să pornească degrabă la Bălgrad, să nu li-o iea alții înainte. N'ar fi bine însă să treacă prin Brad, nu cumva să aibă necazuri cu domnii și să-i oprească, ci s'o iea peste Vaca și Zdrapți până la Curechi, unde să se întâlnească toată lumea, așteptându-se unii pe alții. Totuși, spre mai mare încredere, Crișan îi puse pe toți să jure pe sfânta cruce că vor einsti făgăduința dată aci, iar popa făcu o slujbă întru

binecuvântarea norodului și izbânda tuturor planurilor. Crișan mai porunci gloatelor să-și ia merinde pentru trei-patru zile și mâine să fie negreșit cu toții în Curechiu, nimeni să nu lipsească, ci mai vârtos să cheme și oameni din satele care n'au fost la adunarea de azi. După ce s'a împrăștiat poporul, el s'a dus cu Crișan iarăși în satul Vaca unde căpitanul a și rămas până mâine, iar pe dânsul l-a trimis în mare grabă să dea de știre lui Horia și lui Cloșca, să adune și dânsii satele fără zăbavă ca să fie gata când vor sosi crișenii...

Horia nu-l întrerupse deloc, dar la sfârșit vru să-i mai ceară amănunte. Vasile însă nu mai vru să stea. Trebuie să ajungă, înainte de-a se face ziuă, la Cărpeniș, la unchiul său Cloșca, să-i povestească și lui, să-și ia nițică merinde și să fie după amiazi înapoi la Curechiu unde-l așteaptă Crișan. Iși luă rămas bun și se făcu nevăzut.

Fiindcă mai era mult până să se mijească de ziuă, Horia se trânti iar pe pat, socotind să ațipească, să mai prindă puteri pentru mâine. Dar nu mai fu chip să închidă ochii. Plănuia fel și fel cum să facă să iasă toate

bine. Mulțimea de oameni trebuie să coman-
dă, călăuzită, învățată, că altfel nimeni nu
o mai poate stăpâni. Se gândi pe rând la
sate, pe cine ar putea face primari în locul
celor domnești care vor trebui trași la răs-
pundere și pedepsiți pentru fărădelegile să-
vârșite... Apoi i se păru că se cam grăbește a
împărți pielea ursului din pădure. Întâi să
vadă cum se vor întoarce lucrurile și întâm-
plările.

Se sculă cu noaptea în cap și sculă și pe
Ion care, de trudit ce fusese dela horă, nici
nu putuse asculta până la capăt povestirea
lui Vasile, că-l copleșise somnul mai tare de-
cât toate aventurile războinice.

— Ia scoală, scoală, măi căprare! îl zgân-
dări bătrânul batjocoritor. Ehe, cu cătane ca
tine nu scoatem noi până-i lume pe Dumitru
Todea din temniță!

După ce-l desmeteci, îi porunci să meargă
la George al lui Nistor și la Anghel al Man-
ciului și la cel al lui Țiloș, și la Lupu Co-
roiu și la văru-său Petre Coroiu, apoi la Pe-
tre Manciu și la Florea Nicula, pe rând, și să
le spuie tuturor să dea de veste oamenilor că
s'au sculat crișenii pentru dreptate și vor să

pornească la Bălgrad să-i facă grăniceri, deci și moții să fie toți gata, să nu rămâie mai prejos și când vor auzi buciumul pe munți și tulnicele să vie degrabă la Păltinișul din hotarul Blăjenilor unde se vor strânge toate satele la sfat mare.

Înainte de prânzul cel mic se pomeni cu o ștafetă dela Ponor: primarul îi trimetea de știre că au prins un om străin care adulmeca prin sate cine știe ce, pus pare-se de stăpânirea domnească să afle gândurile și planurile iobagilor. Întreabă ce să facă cu omul acesta ?

De astădată Horia se bucură de întrebare, căci cu răspunsul poate să cheme și satele de pe Arieșul mare până pe Ompoiu la marea adunare plănuită. Ca să fie timp să meargă vestea peste tot, chibzui că pe Joi ar fi ne-merit să hotărască ziua. Dacă vor sosi crișenii până atunci și vor face tămbălău, se vor strânge și satele singure mai curând. Fiindcă solul din Ponor nu i se părea prea isteț, se așeză și, cu slova lui bătrânească, scrise așa :

„Sănătate dumitale, Jude din Ponor ! Vină
„cu satele dumitale la Câmpeni și cu omul pe
„care l-ați prins, după porunca împărătească.

„Și să aduceți acolo și pe oamenii care au
„prins pe omul acela, pentru că am să vă
„arăt porunca împărătească. Afară de celea
„pe care vi le-am spus au mai sosit altele
„nouă. Dacă nu veniți cu toții, vina pe voi
„cade că ați călcat porunca împărătească.
„Noi vă chemăm din porunca împăratului ca
„să se citească toate în fața voastră. Dacă
„nu veniți, așa să știți, călcați porunca împă-
„ratului. Și cartea să fie trimeasă iute la Bu-
„cium, la Ioniță Dandea ca să vie și dânsul
„la Câmpeni să audă porunca împărătească
„și tot satul cu voi împreună. Ioniță să tri-
„meată cartea la Lupșa la popa Simion și de-
„acolo să plece degrabă la Mujina ca să aibă
„de știre să audă poruncile împărătești. Și
„eu, Ursu Nicula deasemenea poruncesc ace-
„tea la satele de sus și cine nu va asculta de
„porunca împăratului cu mare pedeapsă va
„fi pedepsit. Cartea să meargă iute ca să dea
„de știre tuturor, că domnii nu vin la Câm-
„peni să facă pace cu satele“.

Indată ce slobozi pe trimisul din Ponor,
Horia își adună toate hârtiile în traistă și co-
borî în sat de-a dreptul la popa cel tânăr
Georghită Nicula.

— Domnule părinte, iacă, a sosit vremea să ne ridicăm ! îi zise Horia fără nici un înconjur, parcă ar fi vorbit cu un vechiu tovarăș.

Fața suptă, cu bărbuța gălbuie și ochii aprinși dădeau preotului o înfățișare tulburătoare. Drept răspuns acuma își făcu o cruce mare, bolborosind ceva fără sgomot, numai din buze.

Horia venise în realitate să se spovedească și să se cuminece, ca și când ar fi plecat la nuntă sau la războiu sau la un drum lung cu multe primejdii de unde nu se poate ști dacă se va mai întoarce, și când. În fața preotului însă se simți curat și înălțat și, în același timp, atât de sigur de biruință ca și când, dacă ar fi întins mâna, ar fi putut-o culege ca pe o fructă coaptă. Ii spuse totuși tânărului preot tot ce știa și ce plănuia, fără a-i cere vre-un sfat sau vre-un ajutor, ci numai pentru bucuria de-a se destăinui în deplină inimă unui om de care nu ți-e teamă că va șopti mai departe ce a auzit. Și într'adevăr popa Gheorghită, ca și când nu i-ar fi spus nimic, murmură doar ca pentru sine :

— Doamne ajută-ne și mântuește-ne !

Horia îi sărută mâna și plecă cu inima oțelită. Ii trecuse ca prin farmec orice grijă și orice îndoială. Gândurile lui toate se înșirau ca pe o ață, limpezi și albe, asemenea unor mărgelile lucitoare. Nu mai vru să iea nici o hotărîre pînă ce nu va afla lămurit ce a isprăvit Crișan în Zarand. Și orice ar isprăvi, în adunarea dela Păltiniș trebuie să se ridice toți moșii, Joi.

Rămase în sat. În miez de toamnă, oamenii erau mai mult pe-acasă. Imprejurul lui se strânseseră câțiva bătrâni. Svonurile despre adunarea dela Mesteacăn se împrăștiaseră peste tot, umflate. Se spunea că creștinii au început „rebelia“ împotriva domnilor și că au dat foc orașului Brad. Alții povesteau că dela Mesteacăn norodul a pornit îndată spre Bălgrad, peste munți, și că acum ar fi ajuns pe la Zlatna unde însă cătanele au închis drumul. Horia asculta veștile și nu zicea nici da, nici ba, oricât îl descoseau oamenii. Numai ca să scape de întrebări spuse la urmă :

— Apoi n'om sta nici noi ca bolovanii, măi fraților ! Că poruncile împărătești cele nouă la mine sînt și trebuie să le împlinim !

Mai după prânz târziu sosi dela Câmpeni, cu căruța, primarul Macavei Bota. Părea cam opărit, deși, trecând pe lângă Horia, îi zise cu glas glumeț, ca și când ar fi fost cei mai buni prieteni :

— Da ce, măi Ursule, crișenii tăi s'au apucat de rebelie ?

— Poate că tu știi mai bine, că noi n'avem nici o știre ! răspunse Horia rece și aproape disprețuitor.

— Treaba voastră, Ursule, numai să știi dela mine că ponosul tot tu ai să-l porți ! făcu primarul ridicând din umeri.

— Na, lasă, nu-mi mai purta de grije ! Mai bine vezi de pielea ta ! sfârși Horia și mai ascuțit, întorcându-se cu spatele, parcă nici n'ar mai fi vrut să-l vadă.

Inchipuindu-și că o să-i sosească vești, se întoarse acasă spre seară. Fecioru-său dăduse poruncile tuturor, ba cu Petre Coroiu s'a înțeleș să recruteze vre-o douăzeci de călăreți, tot bărbați unul și unul, care să umble mereu după Horia, cum se cuvine după căpitanul cel mare al oștilor.

Se trânti pe pat, îmbrăcat, să fie gata pentru orice întâmplare. Povesti cu Ion până pe

la miezul nopții, apoi adormiră amândoi și nici nu se treziră până ce se făcu ziua mare. Feciorul se miră că n'a mai venit nicio știre. Bătrânul observă însă liniștit :

— Nu e nici o grabă. Toate la vremea lor.

Totuș nu plecă de-acasă și pe la amiazi se pomeni cu Cloșca, venit călare, aprins la față. Un om sosit dela Abrud i-a adus vestea că azi-noapte s'a întâmplat o poznă mare la Cucechiu, unde se întâlniseră oamenii ca să pornească la Bălgrad. Zice că nu se știe din ce pricină, mulțimea a omorât doi solgăbirăi și vre-o zece panduri și acu nu mai vrea să meargă la Bălgrad ci s'a apucat să omoare pe domni prin toate satele.

— Apoi ce te sperii, Cloșcuț? zise Horia. Că doar tocmai așa am vrut noi să se întâmple !

Nu mai lăsă pe Cloșca să se întoarcă acasă până ce vor primi vești adevărate dela Crișan, căci svonurile umblă mai repede, ce-i drept, dar și mai mincinoase. In sfârșit, noaptea sosi Iacob Topa.

— Sănătate și voie bună, crăișorul! strigă către Horia vesel și mulțumit.

Povesti pe îndelete cum și-a îndeplinit în-

sărcinarea ce i-a dat-o Horia. S'a dus întâi să ia urmele căpitanului Crișan, chiar de-acasă. Era plecat de Joi la târg, la Brad, și de-atunci nu se mai întorsese. Poate s'o fi abătut prin satul lui, prin Vaca, să-și vadă neamurile. Muierea lui Crișan nu știa deloc și nimica unde și pentruce plecase bărbatul. Iacob a mas acolo și Duminecă dimineața a pornit spre Vaca, peste munți, să ajungă mai degrabă. Totuș deabia pe la amiază a putut sosi, căci drumul e lung și greu. Acolo a aflat că oamenii au fost chemați cu poruncă împărătească la Mesteacăn și căpitanul Crișan i-a jurat să se ducă la Bălgrad. A venit mai pe urmă și Crișan, chiar dela Mesteacăn. A rămas cu el și eri au pornit împreună peste Zdrapți și prin Criștior și București, la Curchiu unde trebuiau să se întâlnească toți oamenii. Venea lumea într'acolo ca la veselie, și alta nu. Și se bucura Crișan de parcă vedeai cum îi crește inima, măcar că nu zicea nimica. Cine a sosit mai târziu, nici n'a mai găsit unde să se adăpostească în sat peste noapte, încât mulți au trebuit să doarmă pe-afară, pe câmp, care cum au apucat și s'a nimerit. Crișan însuși se aciuiase, împreună

cu Toma Berna, consătean de-al lui din Vaca, la un biet iobagiu cu o droaie de copii ; de-aceea nici nu s'a culcat în casă, ci într'un șopron pe niște ogrinji. El, Iacob, s'a ținut tot după dumnealui, cum îi poruncise Horia și cum dealtfel îi ceruse și Crișan. Dar înspre miezul nopții, muierea gazdei se apropie tiptil de șopron și îi scoală și le spune speriată să fugă c'au venit cătanele să prindă pe Crișan. Ei n'au crezut și au ieșit în ogradă, să vadă ce s'a întâmplat. Ulița plină de oameni și la poartă doi domni și cu patru panduri. Crișan, nici una nici două, sare peste gard în grădina vecinului, unde erau câteva clăi de fân, și-si pierde urma. Dar domnii, cum văzură una ca asta, porunciră cătanelor să tragă cu pușca după Crișan și să-l omoare dacă nu stă pe loc. Tot satul s'a umplut de spaimă și de sgomot. Oamenii năpădiseră în uliță. Nimeni nu știa ce-i, doar atâta se spunea din gură 'n gură că niște solgăbirăi s'au pus să omoare pe Crișan. Alții adăogau că, după Crișan, au să omoare toată lumea și că de-aceea au venit pandurii cu puștile. Incepu să tragă cineva clopotul bisericii în dungă, a primejdie. Solgăbirăii cu pandurii s'au pomenit

înconjurați de iobagi speriați și furioși care în curând au început să amenințe, să suduie. Apoi deodată s'a auzit glasul lui Crișan, aspru, tăios, ca o bardă : „Pe ei copii!“ Un solgăbirău înjură pe ungurește și porunci cătanelor să tragă în oameni. Cellalt striga cât îl ținea gura : „Inapoi ! Inapoi !“ Pandurii încearcă să tragă, ridică arma la ochi, dar cocoșul țacănea în zadar, căci capsele nu luau foc, parcă ar fi fost muiate în apă. Incercarea asta și mai ales răcnetele ungurești ale solgăbirăilor scoaseră din sărite pe oamenii și altfel destul de amărâți. Cineva din mulțime ridică bâta și plezni în cap pe un solgăbirău. Atâta a trebuit. În clipa următoare zeci de ciomege se năpustiră asupra slujbașilor, apoi bolovani, apoi topoare. Într'un sfert de ceas, poate și mai puțin, din cei doi solgăbirăi rămăsese o grămadă de carne însângerată. În aceeași vreme pandurii îngroziți căutau s'o iea la sănătoasa, dar nu puteau străbate prin mulțimea vânzolită. Unii își amintiră și de ei și prinseră a-i snopi cu pumnii, cu bâtele, cum le venea mai la îndemână. „Jos pușca !“ urlă cineva și îndată alții le smulseră armele, le descinseră săbiile.

Apoi bătaia urmă înainte până ce pandurii, cu hainele sfâșiate, cu capetele goale, zdrobiți și plini de vânătași și de zgârieturi, izbutiră să se facă nevăzuți în întunec. Când vălmășagul era mai în toiu, sosi la fața locului preotul Costan Turciu din Criștior, de mână cu copilul birăului din Curechiu. Se făcu anevoe tăcere încât popa să poată povesti revoltat norodului cum a fost chinuit sârmanul băiat de către gornicul Petre Cara din Criștior, venit cu cei doi solgăbirăi să omoare în ascuns pe Crișan ca pe urmă să poată împrăștia mai lesne mulțimea rămasă fără conducător. Îndată ce s'a înnoptat, gornicul din Criștior, trimis înainte de către solgăbirăi, a venit drept la casa primarului. În casă era numai copilul, căci primarul văduv de șase luni, umbla prin sat din pricina mulțimii de oameni care sosise și nu-și găsea adăpost. Gornicul, cum a intrat, a cerut pâine, că, zicea, e flămând. Copilul i-a dat o bucată, dar gornicul a asvârlit-o în foc. Apoi i-a cerut rachiu, că i-e sete. I-a dat, dar și sticla cu rachiu a aruncat-o. „Unde-i crăișorul vostru, că pe el vreau să-l mănânc și de sângele lui mi-e sete!“ Copilul nu pricepu: „Care crăi-

șor ?“ Gornicul l-a plesnit atunci peste cap și i-a zis: „Horia!... Ori vrei să te prefaci că nu știi?“ Pe urmă a început să-l întrebe că unde a tras cellalt tâlhar, adică Crișan. Și fiindcă băiatul, fraged și neștiutor, n'a putut răspunde, gornicul a luat vătraiul din foc și i-a ars cu vătraiul fața și mâinile până ce l-a făcut numai o rană. Nici nu apucă popa să sfârșească și trei oameni aduseră pe gornicul vinovat. Il dibuiseră undeva și-l recunoscuseră după cum umbla să se pitească. Gornicul zicea neîncetat: „Oameni buni, iertați-mă, nu-s eu vinovat, că am avut porunci!“ Crișan însă strigă furios: „S'a isprăvit vremea iertărilor! Acu e vremea pedepselor! Căinii și vânzătorii trebuiesc omorâți fără cruțare!“ Și în clipa următoare Toma Berna, care se afla tocmai lângă dânsul, fără a zice o vorbă, izbi cu toporul drept în numele tatălui pe gornicul Petru Cara, încât acesta se prăvăli ca un buștean. Ce s'a mai ales din noaptea aceea, numai Dumnezeu știe. A dormit cine a putut, dar vălmășagul nu s'a mai potolit de loc. De cu seară rămăsese vorba ca toată lumea să se adune a doua zi în capul satului, la cruce, ca de-acolo să pornească spre Zlatna. S'au și

adunat ei oamenii, s'a dus și Crișan, dar, după câte se întâmplaseră în cursul nopții, nimănui nu-i mai ardea să plece mai departe. Se băgase frica în oameni că, în lipsa lor, domnii au să se răzbune pentru uciderea sol-găbirăilor și când s'or întoarce dânșii vor găsi numai jale și durere pe la casele lor. Atunci Crișan, cu glas mare, a poruncit să plece toți după dânsul la biserica din sat, să le vestească acolo, în fața altarului, poruncile împărătești. Popa din Curechiu, bătrân și slăbănog, n'a avut încotro și a trebuit să deschidă biserica. Aici Crișan, cu crucea împărătească în mână, cea adusă de Horia, a arătat oamenilor în puține cuvinte că domnii se împotrivesc ca românii să capete arme și, făcându-se grăniceri, să scape de iobăgie. Cele ce s'au întâmplat azi noapte trebuie să fie de învățătură. De-aceea el, căpitan pus de Horia după porunca înălțatului împărat, poruncește tuturor să-l urmeze pe el și să stingă pe toți nemeșii și pe toți ungurii, căci numai astfel vor putea scăpa de robie. Frică să nu-i fie nimănui, deoarece uite, aici este porunca împărătească prin care neamul românesc e îndreptățit să stârpească pe unguri de pe fața pământului

ardelenesc, iar moșiile și toate averile lor să le împartă între dânșii din a căror sudoare și caznă s'au făcut toate bogățiile... Și au pornit toți, poate opt sute de oameni dacă nu și mai bine, cu Crișan în frunte. Mergea lumea chiuind parc'ar fi mers la nuntă. Au luat-o drept, pe cărare prin pădure, lăsând la o parte satul Șesuri. Au trecut prin București. Câțiva mai inimoși au împrumutat coase și topoare dela oamenii de-aici, ca să aibă ceva în mână. Pela prânzul cel mic toată ceata cobora în valea Crișului Alb, în satul Criștior. Iobagii din sat eșiră în uliță ca și când de mult ar fi așteptat sosirea răzvrătiților. Dela dânșii află căpitanul că la curțile cele mari ale neamului Kristori e adunată boerime mai multă, chiar și un solgăbirău dela Brad, anume Pakot. Acuma mulțimea începu să alerge, sporită cu iobagii satului care luau furci și coase și securi. Ș'apoi deodată ceata întreagă s'a năpustit asupra curților, care pe porți, care peste garduri, din toate părțile, cu niște răcnete de să se dărâme zidurile. N'a mai fost nici o poruncă și nici o cruțare. Oamenii izbeau unde nemereau : ferestrele se făceau țândări, ușile erau smulse din țâțâni, mobilele sfărâmate,

domnii găsiți prin casă ori prin ogradă uciși cu topoarele, cu furcile, cu coasele, ca guzganii. În câteva minute vre-o cincisprezece nemeși zăceau care cu țeasta crăpată, care cu coșul spintecat, care cu beregata sfâșiată, prin diferite colțuri. Năvala venise așa de fulgător că domnii nici n'avuseseră vreme să se gândească la apărare. Puțini se zice că s'au strecurat de au putut fugi prin păduri. Vre-o trei bătrâni, mai multe femei și câțiva copii fură cruțați, fiindcă iobagii din sat s'au pus chezași pentru dânșii. Căpitanul i-a iertat, dar a poruncit popii Costan să-i boteze îndată în legea românească, să se vadă că nu mai e îngăduit să rămâie decât români. Intrară cu toții în bisericuța de piatră, foarte veche, unde preotul făcu rugăciunile legiuite și-i boteză. În semn că se face pace deplină, căpitanul Crișan mai porunci ca fata solgăbirăului să se mărite cu un iobagiu român, care-i place ei. Fata slăbuță, înfricoșată, drăgălașă, s'a uitat împrejur ca o căprioară speriată și, în cele din urmă, după ce i-a făcut semn și maică-sa, a zis către preotul Costan : „Dacă trebuie neapărat să mă cununi, atunci îl aleg pe Ion Sârbu, că ne-a slujit totdeauna cu cre-

dință". Ion Sârbu fu adus degrabă în biserică. Un băetan de vre-o douăzeci de ani, frumușel, cuviincios. Când i se spuse că va fi bărbatul domniței, a îngălbenit. Popa însă i-a cununat repede, căci nu era vreme de pierdut. Facă tinerii pe urmă ce-or vrea și înțeleagă-se... Intr'adevăr, în acest timp țararii spârgeau și sfărâmau să nu rămâie piatră pe piatră din curțile domnești, iar iobagii din sat își împărțeau hambarele și începeau a căra bucatele acasă. Apoi cineva răzbi în pivnițe și îndată chemă și pe alții la băutura. Când văzu însă căpitanul Crișan asta, de teamă să nu se înfunde oamenii la bunătățile pivnițelor, porunci cu glas mare să se scoale toată lumea să plece la Brad, unde e cuibul domnilor, să dea foc orașului și să stingă pe toți ungurii de-acolo. Micul Bibarț, un bărbat voinic ca un steag, ceru voie lui Crișan să meargă cu o ceată de oameni la Mihăileni, să isprăvească și cu nemeșii de pe Valea Crișului în sus. Crișan fu mulțumit, îl făcu în fața tuturor căpitan și-i dădu drumul. Apoi înainte de-a porni spre Brad, i-a poruncit lui Iacob Tapa să însoțească pe căpitanul Bibarț la Mihăileni, să-i dea ajutor dacă va avea nevoie, și

după ce se va sfârși treaba pe-acolo, să ia un cal domnesc și să gonească la Horia să-i raporteze ce-a văzut și să-i spuie din partea lui numai atâta : „Merge bine !“ Vești îi va mai trimite prin Vasile Sgârțiu care sosise înapoi și se întâlnește cu Crișan pe drum spre Criștior. Poate să-i mai spuie marelui căpitan că Joi va fi și dânsul negreșit la Păltiniș, căci până Joi nădăjduiește să nu mai fie nevoe de el pe-aici... Așa apoi Iacob a pornit cu ceata căpitanului Bibarț pe Criș în sus, prin Zdrapți, și pe la amiază au ajuns la Mihăileni. Curtea domnească însă o găsiră părăsită. Se auzise aici, nu se știe cum, ce s'a întâmplat la Criștior și nemeșul, împreună cu copiii și un frate al său, fugise prin păduri. Căpitanul Bibarț porunci iobagilor din sat să-i scoată din pământ pe domnii fugiți că altfel va aprinde toate casele să se aleagă scrum și cenușă din el, iar zece bărbați, cei mai de frunte, vor fi trași în țeapă numai decât. Peste o jumătate de ceas fugarii, legați, erau în ograda primăriei. Bibarț era din Blăjeni și a suferit multe nedreptăți dela domnii din Mihăileni care, acum trei ani, făcuseră să fie spânzurat un frate al său nu-

mai pe bănuiala că ar fi avut de gând să omoare pe un gornic al curții. „Na, domnule, să ne răfuim!” Atât i-a zis Bibarț boerului cel mare, apoi a strigat pe Toader Cleșu, care fusese cătană împărătească, și i-a poruncit să le taie capul. Și Toader, cu o bardă grea, a retezat capetele tuturor, proptindu-i ca niște butuci, pe un tăietor. Din toată familia numai doamna lipsea. O țigancă dela curte, luată la zor, mărturisi că doamna s'a îmbrăcat țărănește și a fugit în pădure împreună cu domni. „Nu face nimica! Și doamna pe-aici trebuie să fie! Are să se găsească!”

— Asta s'a petrecut azi pe la prânzul cel mare — sfârși Iacob. N'am mai stat, că nici nu mai aveam de ce. Oamenii începuseră să care acasă dela curte ce aflau mai de preț, iar unii umblau să dea foc caselor. Căpitanul Bibarț e om cu socoteală și îndrăsneț. El face ispravă. Mi-a și dat un cal din grajdurile nemeșului, să pot veni mai repede, să aduc raport despre toate.

Horia și Cloșca au ascultat fără a-i pune vre-o întrebare, parcă, auzind ce spunea Iacob, gândurile lor ar fi urmărit alte întâmplări asemănătoare în viitor.

— Dine, Iacobe! zise Horia la urmă.

Se uită la Cloșca. Și Cloșca se ridică îndată, murmurând:

— Na, frate Horia, eu mă duc și să ne vedem sănătoși la Păltiniș!

— Du-te, frate Cloșcuț, și ia seama la toate!

Pe urmă, după ce plecă Cloșca, Horia mai stătu de vorbă cu Iacob. Pe când ascultase întâmplările din Criștior, pe el începu să-l roadă o înfricoșare pe care nu știa cum să o stăpânească. Acuma vorbiră de una și de alta până ce zise:

— Da câți domni spui c'ați ucis la Criștior?

— Apoi or fi vre-o cincisprezece, dacă nu și mai mulți — răspunse Iacob.

— Și nici o femeie?

— Ba mi se pare c'a fost și o muiere...

Horia, fără să vrea, avu o strângere de inimă.

— Eu n'am văzut-o, dar am auzit c'ar fi fost o preoteasă ungurească. Se luase de piept cu un om și-i căra la pumni în cap de să-l omoare și alta nu. Atunci apoi a sărit alt om și a trăznit-o cu securea în ceafă...

Nu mai întrebă nimica Horia, ci se mul-

țumi să-i dea porunci pentru a doua zi: să umble prin sat, să cheme oamenii la Păltiniș, să găsească doi bucinători buni care mâine noapte să dea de știre tuturor să vie negreșit să afle nouile porunci împărătești. La Crișan să nu se mai întoarne, căci e nevoie de dânsul aici. Oamenii din Albac și cei din împrejurimi să se adune aici, la biserică și să pornească cu toții împreună.

Ion încă nu venise acasă din sat. Feciorul sburda de bucurie și de mândrie și-și pusese în gând, împreună cu alți flăcăi de seama lui, să umble din casă 'n casă și să scoată la Păltiniș pe toți bărbații din Albac.

Până să se întoarcă băiatul, Horia, singur, mai chibzui cele povestite de Iacob și iarăș se opri la întâmplările din Criștior. Cum au venit împrejurările de tocmai la Criștior a trebuit să înceapă prăpădul și tocmai cu neamurile domniței pe care atât o visase el odinioară! De ani mulți de zile nu se mai gândise la ea, până când s'a întors dela Viena cu poruncile cele mari în traistă. I-a fost frică mare să nu fi căzut și domnița jertfa răzburării drepte. Acuma își dădea seama că s'a speriat degeaba. Domnița era măritată undeva

pe lângă Cluj, așa că e departe de primejdiile de-aici. Apoi domnița o fi acuma femeie bătrâioară cu copii mari. Visurile au trecut demult. A rămas numai amintirea ca un abur de ameteală...

A doua zi dimineața îi fu rușine că s'a putut opri la asemenea gânduri slăbănoage. Coborî în sat să cheme și pe popa Gheorghiuță la adunarea de mâine, că poate va fi trebuință de slujitorul Domnului. De alte porunci pentru oameni nu mai era nevoie: toată lumea știa cele de lipsă. A intrat însă în cancelarie să dea binețe primarului. Străjile îi spuseră că Macavei Bota a plecat la Câmpeni cu căruța încărcată, fiindcă l-au speriat unii că are să fie spânzurat îndată după ce se va întoarce Horia dela Păltiniș.

— Apoi de ce i-e frică tot n'are să scape! mormăi Horia întunecat.

Până seara mai veniră și alte ștafete cu vești din Zarand. Auzi că încă de eri după amiazi Crișan, cu o oaste de țărani, s'a repezit asupra orașului Brad, au ucis acolo pe cine s'a împotrivit, au dat foc câtorva curți domnești, iar pe nemeșii care s'au închis în biserică reformată i-au tras jos chiar din turn

și i-au omorât pe toți. Apoi dela Brad țărani s'au împărțit în mai multe cete și au pornit să stingă pe domnii de prin sate pe rând. Crișan însuși se spunea că s'a îndreptat spre Ribița unde mai mulți nobili înarmați îl așteptau gata de luptă.

Insfârșit, Joi dimineața Horia se rase frumos, se îmbracă în straietele cele mai bune și se găti ca la o sărbătoare mare. Iacob Topa veni și-i aduse calul pe care-l luase dela Mihăileni. Impreună cu dânsul mai sosiră unsprezece călăreți.

— Craișorul nostru trebuie să fie păzit ca și domnii! zise Iacob în vreme ce călăreții îl întâmpinau cu niște „trăiască“ de ciocotea Crângul Feregetului.

În fruntea cetei de albăceni, Horia coborî pe Arieș până la Secătura, apoi urcă până la Negura și de-acolo trecu la Vidra, ca să adune de peste tot oamenii. Sosiră după amiazi la Păltiniș. Într'oa poiană largă mulțime mare de țărani aștepta și pe cărări mai veneau mereu. Cloșca era acolo demult. Norodul, când zări pe Horia în fruntea moșilor, izbucni în strigăte de bucurie parcă le-ar fi adus toate bunătățile lumii. Horia se sfătui puțin cu

Cloșca și cu bătrânii și hotărîră să aștepte pe Crișan cu Zărăndenii. Până atunci oamenii nu mai vorbiră decât despre isprăvile rebeliștilor de pe Crișuri, povestindu-se multe minunății, adăogând fiecare ce știa sau măcar ce auzise. Apoi sosi și Crișan însoțit numai de vre-o cincizeci de oameni, dar toți călări și toți înarmați, care cu puști, care cu lănci, ca o adevărată oștire ce vine din războiu. Un răstimp lung trecu până ce se potoli lumea, căci întreaga ceată fu înconjurată și asaltată de întrebări. Crișan isprăvise treaba la Ribița, încă de eri, iar azi dimineață, trecând prin Mihăileni, a mai avut să facă niște judecăți și de-aceea a întârziat, mai ales că iobagii din Blăjeni, ca și cei de-aici, au vrut să audă toate întâmplările rebeliei.

Pe urmă, când se făcu liniște, Horia vorbi mulțimii. Nu mai avea nevoie să convingă pe nimeni. Porunca împărătească despre omorîrea ungarilor era acuma cunoscută. Le porunci doar să fie dârji și necruțători, cum au fost și ungurii de atâția amar de ani cu dânșii, și să asculte poruncile căpitanilor pe care-i va pune el ori pe care îi vor alege satele. 'Apoi ceru să jure toți pe sfânta cruce cu chi-

pul împăratului că vor ucide tot ce e unguresc, fie domn ori slujbaș, dăruind viața numai celor ce vor primi pe loc legea și credința românească. Popa din Albac, cu crucea în mână, rosti cuvintele jurământului și mulțimea, cu capetele goale, le repetă într'un glas care părea mugetul unei vijelii.

Se înserase. Umbre mari se întindeau peste poiana albă de oameni. În liniștea munților numai murmurul gloatelor se ridica spre cer ca o amenințare înnăbușită. Apoi, ca o săgeată de oțel, porunca crăișorului :

— Hai, feciori !

Și oastea albă se urni.

CAPITOLUL VI

A NOASTRĂ-I LUMEA !

Oastea țărănească înnoptă, pâlcuri-pâlcuri, din Vidra și Poeni și Fântâna Lină și Pescuți și Ponorel și Sohondol, dar la răsăritul soarelui, Vineri, toată lumea trebuia să se întâlnească la împreunarea celor două Arieșuri căci acolo, pe-aproape, în satul Bogdănești se retrăsese și Horia să se odihnească și să mai sfătuiască cu căpitanii cei mari Cloșca și Crișan.

Noaptea o burniță urită și rece porni să cearnă, mohoritoare de suflete. Până să se adune toată mulțimea și să se rânduiască, se făcu prânzul cel mic și ploaia încetă parcă înadins să ușureze mișcarea cetelor.

Apoi norodul din treizeci și trei de sate se sculă și într'un ceas fu la marginea orășelului Câmpeni. Ulița de sus se umplu repede de țărani care se îmbulzeau, chiuiau, amenințau. În capul lor, călare pe un armăsar roib, Crișan, cu o cruce mare galbenă, drept steag de luptă, striga cât îl țineau plămânii că oamenii cei de treabă vin să nimicească pe unguri ori să-i boteze în legea creștinească, precum a orânduit Dumnezeu și înălțatul împărat. Mai înapoi, înconjurat de călăreți, Horia, cu suman alb ca o mantie crăiască și cu o pușcă pe oblâncul șelei, mergea tăcut, uitându-se în dreapta și în stânga, ca și când ar fi vrut să cerceteze inimile mulțimii. După dânsul venea Cloșca, tot călare, cu pene albe și roșii la căciulă, răcnind în răstimpuri câte-o sudalmă pe care cei dimprejur o reluau chiuind și adăogând, ca la nuntă :

— Hai, feciori, hai, c'a noastră-i lumea!

În piața orașului, mare, pătrată, aștepta altă mulțime țărănească, în frunte cu feciorul lui Horia. Nu s'au mai dus la Păltinișul Blăjenilor, că le venea prea departe ș'apoi tot trebuiau să se întoarcă înapoi aci. Mai bine Ion s'a repezit prin satele dimprejur și, mai

cu sfatul, mai cu amenințarea, a poruncit oamenilor să nu lipsească nimeni a afla poruncile cele împărătești. Aseară, prin piață, în fața curților ișpanului, s'a întâlnit cu gornicul Ursu Uibaru. I-a dat binețe, ca totdeauna, și gornicul l-a oprit:

— Da ce, Ioane, s'aude că începe rebelie mare ?

— Apoi ce-om face noi, nu știu — răspunse feciorul batjocoritor. Poate că știe mai bine domnul ișpan dacă i-ai spus d-ta !

Ursu Uibaru era galben și chiar mustața i se pleoști, zicând:

— Cu domnul ișpan nu-ți face voi nici o treabă că adineaori dânsul s'a pus în brișca cu trei cai și poate tocmai la Aiud să-l mai prindeți !

Ion Horia ridică din umeri și trecu înaintea. Gornicul însă, spăimântat de plecarea lui bruscă, strigă după el :

— Pe mine n'aveți de ce să fiți supărați, Ioane, că eu, știi bine, cât mi-a îngăduit slujba totdeauna am...

Flăcăul nici nu se întoarse, nici nu răspunse, așa că gornicul rămase cu vorba în vânt. Auzise pe la oameni cum s'au sculat

zărăndenii și că și moții au de gând să nu cruce pe nimeni. El se rugase de ispanul Intze, din pricina căruia și-a câștigat ura și scârba oamenilor, să-l iea cu dânsul, că poate să-l și omoare rebeliștii când or ajunge pe aici; dar ispanul l-a împins la o parte și nici măcar nu i-a răspuns.

— Așa-mi trebuie, dacă am fost om de credință în slujba domnilor! mormăi amărît, cu ochii după feciorul lui Horia.

Toată piața era acum plină de țărani și tot orașul fierbea ca un stup în care a pătruns un roiul tânăr și gata de luptă.

— Faceți loc crișorului nostru! La o parte! Loc! strigau călăreții deschizând o pârtie prin mulțime.

Horia cu ceilalți căpitani trecură până în fața curții ispanului și acolo se opriră. Crișan făcu semn cu crucea mulțimii că vrea să vorbească marele căpitan. Dar nu se putu face atâta tăcere ca să audă toată lumea. Cuvintele lui Horia fură purtate din gură în gură și tălmăcite după priceperea ascultătorilor.

— Eu Ursu Nicula vă spun, oameni buni, în numele înălțatului împărat, că înălțatul

împărat mi-a poruncit să vă spun și să vă arăt...

Nici nu ascultă toată lumea până la sfârșit, ci prinse a se răzleți în pâlcuri prin oraș, repezindu-se să împlinească poruncile auzite. Vidrenii și albăcenii, care se aflau împrejurul crăișorului, năvăliră în curtea ișpanului și începură a sparge și a sfărâma tot ce găsiră. În cancelarie, unde erau documentele și toate hârtoagele de pe urma cărora se trăgeau toate fărădelegile, răvășiră dulapurile și rafturile, ba unii scoaseră în ogradă vrafuri de hârtii și le dădură foc. În aceeași vreme alte cete se năpustiră asupra caselor din piață în care locuiau alți slujbași și unguri, pe când crișenii, mai învățați cu rebelia, fiindcă prin satele lor prădaseră cu nădejde tot ce fusese de pradat, se grăbiră să pună mâna pe lada cu bani a domeniului. O grămadă de băieși, spălători de aur de pe Arieșuri, năpădi cancelaria schimbătorului de aur ca să se răzbune pentru batjocurile ce le suferiseră cu prețurile muncii lor. Alții sparseră ușile bisericii papistașe, pătrunseră înlăuntru și sfărâmară băncile, stranele, icoanele, sfeșnicele, cruțând numai altarul. Buciumanii, după

porunca lui Ionuț Dandea și pentru că nici nu aveau clopot la biserica lor, se suiră în turn și se siliră să dea jos clopotul papistășesc ca să-l ducă acasă.

Pe când oastea de iobagi, împrăștiată prin oraș, se răcorea cum putea, Horia rămase în piață, înconjurat de călăreții lui, la sfat cu Cloșca și Crișan. Era mulțumit de avântul oamenilor, dar socotea că, pentru a ajunge la izbândă, trebuie negreșit hotărîtă o rânduială. Dacă fiecare va face după capul său, curând de tot și chiar înainte de-a fi putut dobândi ceva, curajul se va stinge și sufletele ostenite înzadar vor fi lesne întoarse la jugul suferinței. Este nevoie deci ca unii, puțini, să poruncească și ceilalți să asculte orbește poruncile. Mai ales Crișan, cu duhul ostășesc rămas într'însul, se bucură auzindu-l. Ii și zise îndată :

— Dumneata ești căpitanul cel mare, alege-ți căpitani câți poțtești și mai dă-ne și căprari peste cetele cele mai mici de oameni ! Sus, prin părțile mele, am și pus câțiva oameni de încredere căpitani peste sate și așa i-am putut lăsa pe dânșii să dregătorească !

Horia dădu din cap. Inainte de-a merge

mai departe rânduiala trebuie făcută. Să puie dâșii căpitani, neapărat, dar să îngădue și satelor să-și aleagă ele pe cei mai destoinici, pe care ei doar să-i întărească în slujbă. De altfel el însuși tocmai cu treburile acestea va avea să se îndeletnicească mai mult. Satele nu pot rămâne fără conducători, căci slujbașii domnești și mai cu seamă primarii trebuie scoși și judecați pentru nelegiuirile ce le-au făptuit împotriva norodului. Mai este apoi de lipsă să se îngrijească și de arme, că mâine-poimâine vor da piept cu nemeșii înarmați bine, și împotriva lor nu se poate lupta numai cu toporul și cu coasa prefăcută în suliță. Și iarăși trebuie trimise cărți și prin celelalte comitate, să afle iobagii de pretutindeni că a început rebelia pentru răpunerea domnilor.

Hotărî apoi că chiar după amiazi Cloșca și Crișan să pornească cu întreaga oaste de țărani, alcătuită acum din douăzeci și nouă sate zărândene și șaisprezece ale domeniului Zlatna, să lovească orașul Abrud, cuibul ungurimei de pe-aici. Să fie însă cu multă băgare de seamă și să nu se lase amăgiți nici de făgădueli deșarte, nici de amenințări ne-

putincioase. El însuși va pleca să prindă pe primarii și gornicii de pe cele două Arieșuri și să-i judece fără zăbavă și să le ia socotelile pe care n'au vrut să le dea până acuma.

Din ograda ispanului atunci eși un grup gălăgios, aducând patru gornici legați cu mâinile la spate și bătuți de li se cunoșteau pe față urmele. Un țăran negricios și uscat, care conducea pe cei sgomotoși, păși cătănește înaintea lui Horia și raportă :

— Domnule căpitan, am prins patru tâlhari de gornici, uite-i colea! I-am găsit ascunși în pivniță, printre butoaiile cele cu vinuri scumpe, i-am dobzăluit bine și i-am adus să te întrebăm de n'ar fi bine să le tăiem capetele ca să nu mai poată face rău nimănui pe lumea asta !

Horia văzu pe Ursu Uibaru între cei prinși. Răspunse:

— Ba lăsați-i, măi frate, să-i judecăm cum se cuvine ! Dar patru oameni să rămâie lângă dâșii să-i păzească !

— Prea bine, domnule căpitane mare ! făcu țăranul cu un rânjet prostesc și salutând cu mâna la căciulă ca o cătană bătrână.

Era cam cherchelit ca și ceilalți paznici,

fiindcă făceau parte din gloata norocoasă care alergase prin pivnițele domeniului, să spargă butoaiele și să verse toate băuturile. Au și stricat ei câteva vase, dar au avut grije să guste întâi ce strică.

— Da procopsitul de birău din Albac pe unde se ascunde, măi Ursule? întrebă Horia deodată pe Uibaru care se tot uita la dânsul cu niște ochi plini de groază.

— Macavei Bota? zise gornicul cu o lucire de nădejde. D'apoi mi se pare c'a fugit spre Aiud ori chiar către Cluj, că pe-aici nu l-am mai zărit de eri dimineață...

— Na lasă că-l găsim noi și 'n fundul pământului!

Pe la amiazi, oamenii stătui de stricăciuni începură să se adune iarăși în piața mare. De altfel căpitanii mai trimiseră și câțiva călăreți, să grăbească adunarea. Ion Horia sosi cu o ceată mai rânduită, în care toți aveau sulite și toți căutau să se poarte întocmai ca și cătanele. Ion însăși era călare și avea pene roșii la căciulă. Așa se înfățișă la tatăl său și-l rugă să-l lase și pe el căpitan, căci trupa asta el și-a întocmit-o acum și cu ea e în stare să cucerească o țară întreagă.

— Apoi dacă ai fost vrednic să-ți aduni oameni, vrednic ești să le fii și căpitan și să le poruncești! zise Horia uitându-se însă la Cloșea și la Crișan, parcă i-ar fi întreat de a făcut bine ori nu.

— Așa-i! aprobară amândoi într'un glas. Și când mulțimea fu în plin, Horia dădu lozinca pe care o repetară mii de guri:

— La Abrud cu Dumnezeu înainte!

Marele căpitan își mai opri, înafară de călăreții săi, o ceată de vidreni și de albăceni. După ce se scurse norodul, numi căpitani pe Toader Berindei și pe Toader Scoica, poruncindu-le strașnic să-și caute degrabă un mănunchiu de oameni cu care să țină ordinea și chibzuiala în Câmpeni și să nu îngăduie cumva ca ungurii să ridice iar capul. Apoi, înainte de-a pleca, trimise câțiva călăreți să prindă pe toți primarii ce-i vor găsi prin satele Arieșului mare și să-i adune la Albac unde dânsul va veni mâine, căci astă-seară vrea să ajungă la Vidra să isprăvească niște socoteli. Sfârșind, aruncă o privire spre Ursu Uibaru care plecă repede capul.

Sosi noaptea târziu la Vidra. Era ostentit rău și voia să se culce îndată, să se odih-

nească. Dar la cancelarie găsi lume multă și vălmășag mare de glasuri. David Avram împreună cu alți oameni prinseseră pe primarul Vasile Goia tocmai când, călare, cu o dășagă de bani, încerca să fugă în Bihor, peste munți. Țăranii îl legaseră și-l aduseră în sat, să fie judecat de popor. De multe ceasuri însă se hărțuiau fără a ajunge la o înțelegere. Prinsul ședea grămădit și îngrozit în mijlocul cancelariei, iar David Avram, bătrân și slăbănog, suduia și amenința și, din când în când, pleznea peste ceafă pe Vasile Goia. Unii ziceau că să-i iea banii, să-i împartă între oameni, iar primarului să-i dăruiască viața, pedepsindu-l doar cu o bătaie soră cu moartea; alții, și mai ales David, țineau morțiș să-l suie sus la Piatra și de-acolo să-l svârle în prăpastie, să nu se mai aleagă dintr'însul nici un ciolan întreg. Acuma toată lumea ceru lui Horia să-l judece. Prinsul însuși gemu rugător :

— Măi Ursule, și eu te-am ferit pe tine de multe ori...

— Mi-aduc aminte, vezi-bine, cum ai venit să mă întrebi de sănătate tocmai în casa lui Petre Nicula, aci de față! zise Horia fără

măcar să se uite la dânsul. Dealtfel uite că ți-am mai adus un ortac, pe dumnealui Ursu Uibaru care deasemenea numai bine ne-a făcut tuturor! Na, apoi nici nu-i trebuință să stricăm atâta vorbă pe niște oameni așa de netrebnici!

Câțiva săteni voră să spună ceva. Ii opri cu o mișcare hotărâtă și urmă:

— Nici o vorbă, nimeni!... Acu noaptea însă nu-i vreme de judecată nici pentru tâlhari ca dânsii. Fiindcă trebuie socoteală în toate, iacă să vă pun căpitani peste sat, care să aibă grije și să judece unde trebuiește. Am să pun pe Iacob Todea întâi, apoi pe Pavel Bocu și pe Petre Nicula și pe Toma Gligor și pe Petre Goia și pe Tulia Nicula, că sânt toți oameni pe care i-ați ales și voi de câte ori ați avut lipsă de apărare ori de plângere. Ei să judece și pe birău împreună cu mine, după dreptate, mâine dimineață, ca să aibă vreme până atunci să chibzuiască bine!

A doua zi, Vasile Goia fu osândit dimpreună cu Ursu Uibaru. Primarul fu îndată târît la Piatră. David Avram ceruse și dobândise favoarea să-l poată împinge el de pe marginea stâncii jos în prăpastie. Spuse tu-

turor că astfel vrea să-și răzbune toate umilințele ce le-a îndurat dela Goia fără să crâcnească.

Ursu Uibaru însă căzu la genunchii lui Horia și-l rugă atât de fierbinte să-i cruce viața că în cele din urmă căpitanul se înmuieă.

— Măi omule, nici tu n'ai fost mai de omenie ca birăul— îi zise Horia. Dar n'ai făcut atâtea rele ca dânsul pentrucă n'ai putut. Totuș, iacă, te iert, dacă vrei să dovedești că te faci om de treabă!

Gornicul începu să se jure. Horia îl întrerupse :

— Nu așa, voinice! Dovada s'o faci cu fapte!... Uite, eu te pun căprar lângă feciorul meu! Să mergi și să îplinești poruncile mele și pe-ale lui și să fii credincios în toate! Jură aci pe sfânta cruce!

Scoase crucea de aur cu chipul împăratului și Ursu Uibaru jură :

— Așa să-mi ajute Dumnezeu Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt și Maica Precista și toți sfinții!

Horia îl luă cu dânsul și la Albac, unde ajunse după amiazi și unde găsi prinși pe primarii domnești din Câmpeni, Fața Albacului, Gură-Neagră și alte câteva sate. Dar so-

cotelile cu dânșii erau lungi și încurcate, iar ei înfricoșați, mai ales când li se spuse soarta celui din Vidra, nici glas nu mai avură să vorbească. Ca să nu piardă vremea de pomană cu ei, Horia îi închise într'o pivniță a primăriei, le puse pază bună și Sâmbătă noaptea se întoarse la Câmpeni. Poposi câteva ceasuri la Toader Berindei dela care află că de azi-dimineață Abrudul a fost cuprins de țărani, că au fost uciși mulțime de unguri și mai mulți botezați, că din toate casele ungurești n'au mai rămas decât ziduri și acoperișe.

Duminecă de dimineață porni și el spre Abrud peste Cărpiniș. Deabia eșit din Câmpeni, pe drum îi spuseră oamenii că mulțimea cea mare de români se află încă tot în Abrud unde mai este mult de stricat, dar că Cloșca, cu o ceată mai mică, a trecut de-aseară spre Roșia. Atunci își schimbă și el planul cu Abrudul, ca să se întâlnească cu Cloșca. Tre-când pe lângă casa lui Cloșcuț, trimise un călăreț sus pe coastă să vadă dacă nu e cumva acasă ori dacă nu i-a lăsat vre-o veste. Nu era. N'a mai fost pe-acasă de alaltăeri, când a mers contra Abrudului, dar și atunci doar a îmbucat ceva, că mulțimea de oameni nu l-a

lăsat să zăbovească. Măria a și întrebat acum pe călăreț: când s'o isprăvi oare rebelia asta, că, Doamne, greu mai e fără bărbat la casă și tare se prăpădește și bruma de avere dacă omul nu-i poartă de grije, că fânul lor dela Mogoș acolo l-a bătut Dumnezeu...

— Apoi dacă s'ar lua bărbații după capul muierilor... murmură Horia cam încruntat. Ehei, de-abia începe hora!

— In Cărpeneș, pe la mijlocul satului, aproape de biserică, înainte de-a coti la stânga spre Roșia, întâlnește un car tras de doi boi, urmat de câțiva țărani cu capetele goale. In car, pe loitră, ședea popa Moise cu ochii roșii. Când văzu pe Horia, popa opri carul, se dădu jos și ridică cerceaful alb descoperind cadavrul unui preot cu țeasta sfărâmată.

— Dacă îngăduiți nelegiuiri d'astea, Dumnezeu n'are să vă ajute, măi Ursule! zise popa Moise cu aspră imputare.

Ii povesti apoi cum alaltăeri, când a trecut mulțimea țărănească pe-aici spre Abrud, Crișan a poruncit să meargă și popa Avram Șuluțu, ca să citească din nou poruncile împăratești, fiindcă el știe mai multă carte și așa oamenii vor crede mai tare în vorba împăra-

tului. Popa Avram, om bătrân și cu frica lui Dumnezeu, nu putea să-și lase biserica fără slujitor tocmai Dumineca. Crișan s'a înfuriat că „ce ești popă de unguri ?“ și „dacă nu vii de bună voie, ai să vii de nevoie !“ Și a poruncit de l-au pus pe un cal și l-au dus cu sila între dânșii. Apoi cum a ajuns la Gura Cornii, deasupra Abrudului, l-a coborât de pe cal și i-a dat să citească niște cărți pe care le avea dânsul în traistă. Popa Avram a început să le tălmăcească, dar ce spunea el din cărți nu-i plăcea deloc lui Crișan și nici oamenilor, că spunea altfel decât știau ei că este scris în ele. Atunci norodul a prins a răeni și a ocări pe popa Avram că ține cu ungurii și cu domnii și că-i popă papistaș. Și deodată a sărit un Crișan și l-a izbit în cap cu toporul, strigând : „Nu mai vrem să ascultăm minciunile hoțului de popă, că-i cumpărat de unguri să ne înșele !“ Cloșcuț s'a repezit să-l apere, că-l știa om cucernic și de omenie, dar oamenii întărâtați și înebuniți, erau cât pe-acum să se supere și pe dânsul că se mai întrepune pentru un vânzător.

— Na, părinte, apoi ce s'a făcut bine s'a făcut ! zise Horia. Că lupta noastră-i pe viață

și pe moarte, și nu putem lăsa să ne amăgească până și popii noștri ! Așa să știi, părinte, și să știe și alții !

Popa Moise văzu ochii îndârjiți și nu mai spuse nimic. Acoperi iar mortul din car, își făcu cruce și bolborosi rugăciuni, în vreme ce Horia cu călăreții lui se îndepărtau cotind pe drumul spre Roșia.

Pe ulițele orașului era o furnicare de țărani, unii înarmați, alții încărcăți cu felurite lucruri strânse de prin casele ungurești. Toți păreau mai mult veseli, decât mânioși, deși răcneau mereu, amenințau și suduiau din răsuputeri. Dar ceeace izbea mai cu seamă pe Horia era că nu se simțea nicio rânduială, ca și când fiecare ar fi fost de sinea lui, fără stăpân, fără nici o țintă.

— Măi feciori, da voi ce faceți pe- aici ? întrebă dânsul un grup de flăcăi care veneau cuprinși pe după cap și chiuind, ca Dumineca, acasă în sat, după horă.

— Stingem pe unguri și ne veselim, c'a noastră-i lumea ! răspunse unul cu fața îmbujorată și cu glas chefliu.

— Venit-ați de capul vostru aci ori aveți vre-un stăpân ? stărui Horia.

— Ba ne-a trimis d'aseară căpitanul Cloșca și acum a sosit și dumnealui ! zise altul, desprinzându-se dintre ceilalți, căci înțelesese că omul acesta, înconjurat de atâția călăreți, trebuie să fie Horia.

După ce Horia trecu mai departe, flăcăii porniră să strige mai înflăcărați :

— Vivat crăișorul nostru !... Vivat Maria Terezia !

Pe Cloșca îl găsi la gura minei Lorincz unde se aflau ascunși vre-o sută de unguri și dregători de frica țăranilor și după ce auzișeră ce s'a întâmplat la Abrud eri. Cloșca fierbea și afurisea și suduia. Descălecuse și alerga de colo până colo, poruncind oamenilor când una și când alta, el însuși neștiind ce-ar fi de făcut. Căci cetățenii unguri nu puteau fi scoși din gangurile subterane cu luptă om la om, care cine știe cât ar putea ține și în orice caz ar cere mari jertfe ; în gangurile minei cei furișați acolo se pot lesne apăra chiar numai stând la gura intrării și pocnind pe oricine ar încerca să pătrundă înlăuntru.

— Dumnezeu și toți sfinții lor ! se cătrăni Cloșcuț văzând pe Horia. Cum să-i scoatem de sub pământ ?

Horia îi potoli. Trimise pe Ursu Uibaru cu steag alb la gura minei să spuie celor de-acolo că el, Horia, marele căpitan, le făgăduiește că nu se va atinge nimeni nici de viața și nici de averea lor, dacă vor eși de bunăvoie și se vor boteza în legea românească; altfel să știe că vor fi afumați și arși de vii acolo, sub pământ, căci Horia nu se va clinti de-acipână nu-i va vedea sau morți sau supuși poruncilor împărătești. Așteaptă răspunsul lor până la sfințitul soarelui. Ursu Uibaru, căprar, porni repede să împlinească porunca crăișorului.

— Na hai să ne hodinim, frate Cloșcuț — zise Horia cu un zâmbet liniștit — că răspunsul are să se găsească și, dacă n'ar fi bun, om mai chibzui noi pe urmă ce-i de zis și de făcut!

Se retraseră în căsuța lui Ion Biro, pus căpitan peste Roșia de către Cloșca numai adineaori. Noul căpitan porunci muierei sale să le pregătească degrabă mâncare și băutură și să alunge copiii din casă ca nu cumva să tulbure odihna și sfatul marilor căpitani. Apoi Cloșca, izbucnind deodată, îmbrățișă pe Horia :

— Crăișorule, crăișorule, a noastră-i lumea de-aici încolo !

Horia prea auzise de multe ori vorbele acestea care i se păreau pripite. Auzindu-le acuma și din gura lui, mormăi puțin mohorât:

— Stai, frate Cloșcuț, că de-abia am pornit la drum !

— D'apoi că orice ar mai veni, baremi i-am învățat minte și omenie ! zise Cloșca trântind căciula pe laviță.

Ii povesti cu însuflețire cum s'a repezit eri asupra Abrudului, după ce respinsese propunerea primăriei de-a cădea la pace. N'a fost casă unguerească necercetată, dar așa fel că nici cercevelele la ferestre și blănille ușilor să nu rămână întregi. Care s'au nimerit dintre domni au fost uciși, dar mulți nu, căci se supuneau ca găinile. Numai clădirile împărătești le-au cruțat. De altfel azi dimineață au venit dela Zlatna vre-o patruzeci de cătane cu un ofițer și s'au așezat în casa birurilor împărătești. Cloșca, însoțit de câțiva căpitani, toți în arme, s'au dus îndată la dânsul și i-au spus că și ei sânt cătane împărătești și au pornit să pedepsească pe unguri pentru că nu vor să asculte poruncile împăratului, dar că

oamenii și averile împărătești nu vor fi atinse de ei nici de-aici înainte.

— Și el ce ți-a răspuns ? întrebă Horia cu ochii mari.

— Apoi dânsul nu știa românește tocmai bine și a dat din cap că a înțeles și că adică să facem cum avem porunci, că doar îi spusese că înălțatul împărat ți-a dat porunca să-i stingem !

Din toate câte au fost până acuma, vestea aceasta frământă cel mai mult pe Horia. Vre-un ceas îl descusu pe Cloșca numai despre cătanele acestea parc'ar fi vrut să cunoască fiecă cuvânt și chiar fiecă gând al lor. Apoi când înțelese bine că ofițerul și cătanele nu s'au amestecat deloc să oprească pe oameni ori să apere pe unguri, strigă și el ușurat :

— Acuma da, frate Cloșcuț, putem spune c'a noastră-i lumea !

Și îndată, înviorat, orându-i planul și poruncile pentru viitor. Cloșca, cu cetele lui, să coboare pe Arieș în jos, să ridice toate satele și să se întâlnească la Mogoș cu oamenii lui Crișan care vor merge într'acolo dela Abrud peste Corna și Muntari. Feciorul său Ion, ajutat de căprarul Ursu Uibaru, va porni cu altă

ceată peste muntele Negrileasa spre Ighiu. Apoi toate trei oștile se vor aduna și vor năvăli asupra Galdei ca să dărâme curțile fișpanului și să sloboadă din temniță pe Dumitru Todea și pe ceilalți moți, iar după aceea, împreună cu toate satele răsculate vor merge la Aiud, unde e cuibul ungurilor, și-l vor face una cu pământul. Dar, ca să nu aibă domnii vreme să se întărească, trebuie făcut repede. Prin urmare chiar mâine, Luni dimineața, toate trei trupele vor pleca la drum, încât până Joi să ajungă lângă Galda și Joi noaptea să și cuprindă curțile fișpanului.

— Of, de-am avea norocul să prindem și pe Măria Sa fișpanul în Galda, eu, cu mâinile astea, l-aș beli de viu, că prea ne-a batjocorit rău! suspină Cloșca cu amărăciune.

— Pe cei de-aici lăsați-i în seama mea! adăogă Horia. Am să-i judec eu să mă ție minte multă vreme!

Înainte de sfințitul soarelui veni Ursu Uibaru, țăntoș ca un strajameșter de husari, bătut din călcâie și așa raportă:

— Domnule căpitan, înștiințez cu supunere, am dus la baie porunca dumitale și le-am spus-o tare s'o audă bine și am stat până

acuma după răspuns. Dar ungurii nu vreau să asculte porunca și popa reformat mi-a spus în numele tuturor că li-e frică să nu-i omorîm și să-i chinuim și de aceea nu vreau să iasă măcar de-am face cu dânșii orice. Pe urmă totuș stăpânul băilor, cel care-i zice Lorincz, a eșit împreună cu muierea și copiii și cu toate neamurile și mi-a spus că ei se botează în legea noastră și că îndată trimitе după popa românesc !

Horia stătu pe gânduri, uitându-se însă mereu la Uibaru, apoi strigă pe gazda casei și-l trimise la Lorincz, să vadă dacă s'a botezat și dacă da, să-i spuie sănătate din partea lui și să știe că nici un fir de păr n'are să-i fie atins. După ce plecă Biro, se mai uită puțin la Uibaru și zise :

— Na, Ursule, văd că ești om de omenie și de credință și-mi place de tine !

— D'apoi, domnule căpitane, cum să nu fiu, dacă d-tale ți-a fost milă de mine și m'ai iertat, măcar că îți greșisem de multe ori și te amărîsem după poruncile domnilor, iar ei nici n'au vrut să mă cunoască, și m'au lăsat de pripas tocmai când a venit primejdia și după ce îi slujisem cum am știut mai bine.

Asta însă mi-a fost de învățătură pe toată viața, că să nu te bizui niciodată pe inima străinilor, că numai sângele tău te ocrotește și te miluește. Dar nici nu m'oiu lăsa până n'oiu băga cuțitul în beregata lor, să știu de bine că pe urmă voi fi tras în țeapă !

Căpitanul Ion Biro sosi îndată cu răspunsul că Lorincz și cu ai lui s'au botezat într'adevăr și mulțumesc lui Horia pentru toate făgăduințele. Apoi Horia porunci ea, sub conducerea căpitanilor, să fie prădate casele și locuințele tuturor celor ce se află în gangurile băilor. Aceasta numai decât și drept pedeapsă că n'au încredere în cuvântul lui. Iar de eșit din băi tot vor eși curând de tot, vii sau morți.

Cu Cloșca în frunte mulțimea de țărani purcese la devastarea orașului până seara târziu, când veniră dela Abrud și Crișan cu feciorul lui Horia.

A doua zi, după ce cele trei cete țărănești porniră precum li se poruncise, Horia însuși, însoțit de doisprezece călăreți, merse în comuna Bucium să iea măsuri să se aducă paie și fân la Roșia, trebuincioase pentru afumarea ungurilor neascultători. Trecând prin că-

tunul Muntari se duse drept în Șasa, reședința comunei, și chemă pe oameni la o adunare în Poeni, să le dea porunci. În Șasa se întâlnește cu primarul domnesc George Suciuc mic, gros și cu ochi de viezure, care, văzând că e chiar Horia, îi făgăduie că va aduna el oamenii și-i va aduce la Poeni. Umblă într'adevăr după oameni, înfricoșat întâi de sositrea crăișorului. Dar apoi se gândește ce mai răsplată i-ar veni lui dacă ar putea să puie mâna pe dânsul și să-l ducă plocon cătanelor din Zlatna.

După amiazi vre-o două sute de buciurmani erau strânși pe coasta dela Poeni. Când se ivi Horia, întovărășit de paznicii lui, țărani făcând roată împrejur și George Suciuc, primarul, înainte chiar de-a începe Horia să vorbească, strigă să-i arate și lui poruncile împărătești care-l îndreptățesc să ucidă pe ungurii și pe dregătorii din Ardeal, să vadă cu ochii lui iscălitura împăratului. Horia se supără și zise :

— D'apoi că nu ești vrednic tu, birău unguresc, să puie mâna pe scrisoarea înălțatului împărat, niciodată !

— Adică cum ? se burzului Suciuc. Dacă ai

porunci, de ce să nu le arăți oricui, și unui țigan? Numai dacă ești înșelător ți-e frică!

— Ba eu n'am înșelat pe nimeni în lume! Numai voi birăii înșelați pe oameni și-i furati!

— Na, oameni buni, să iasă afară pe care l-am înșelat ori l-am furat eu! strigă primarul cu mândrie. Ești, măi oameni, n'aveți frică!... Nu iese nimeni! Vezi, Ursule Nicula?

Iacob Topa nu se putu stăpâni și se răsti la dânsul:

— Nu ți-e rușine d-tale, slugă ungurească, să te rățoești la crăișorul nostru? Ei, iea seama și strânge-ți limba c'apoi...

Mai mulți țărani însă luară apărarea primarului, că are dreptate, că de nu-i înșelăciune pentruce nu arată oamenilor slova împăratului, că birăul bine zice: să arate poruncile și să spuie verde ce vrea să facă și unde vrea să ajungă, ca să știm cu toții și să nu ne căim pe urmă înzadar... Horia își dete seama că aici n'are decât protivnici, învățați desigur de către primar, că garda lui de călăreți ar fi neputincioasă în fața mulțimii — de aceea căută să-i iea cu binișorul. Se miră că numai ei nu vor să-l creadă după ce peste

cincizeci de sate s'au ridicat și au prăpădit pe unguri și acuma chiar au pornit trei oștiri de țărani spre Aiud. Trebuie să fi auzit și ei ce se întâmplă, că doar mulți dintre buciurmani îl cunosc mai de mult și știu că de patru ori a fost la Viena și a vorbit cu împăratul înălțat. Poruncile sânt în traista lui, înfășurate frumos cum se cuvine unor porunci mult mai sfinte decât să le poată arăta oricui, mai ales că ei nici nu sânt în stare să le citească, fiindcă nu știu carte, și sânt doar scrise nemțește. Deci să nu aibă nici o șovăire a crede că are poruncile împăratului, căci de-aici trebuie să meargă la Galda și apoi la Aiud să nimicească toată sămânța de domni unguri și bogățiile lor să le lase pe seama oamenilor nevoiași care se luptă acuma pentru dreptate...

Dar țărani se arătau bănuitori, mereu îi puneau întrebări și răspunsurile le întrerupeau cu râsete neîncrezătoare ori batjocoritoare.

— Astea-s vorbe de clacă! zise apoi un bătrân drept încheere.

— Ba-s minciuni, oameni buni! strigă iar primarul George Suciu, mai aprig. Dumnealui umblă cu porunci mincinoase ca să înșele

pe oameni și să-i nefericească ! Toată rebelia asta cu minciuni a stârnit-o !... Dar dacă d-voastră sânteți cumiți, să puneți mâna pe dumnealui să-l ducem în sat și ori ne arată scrisul împăratului adevărat ori să-l dăm în seama cătanelor împărătești, să facă cu dumnealui ce-or face, numai să nu mai înnebunească pe oamenii noștri cu minciuni !

Tovarășii lui Horia începură să strige că ei nici morți nu vor îngădui să puie cineva mâna pe crăișorul lor. Unii țărani protestară că nimeni nu vrea să-i facă vre-un rău, că în sat poate să arate poruncile cui vrea și să se ducă cu Dumnezeu... Discutând însă mereu, întreaga adunare se puse în mișcare și, tot vorbind, mai cu glume, mai cu sfada, ajunse în Bucium-Șasa. Aici cearta se aprinse din nou, când mai liniștită, când mai îndârjită și ținu până pe înserate. Parte din oameni se împrăștiaseră și acum rămăseseră față'n față Horia cu ai lui și primarul cu vre-o șaizeci de oameni credincioși. În cele din urmă, simțindu-se superior, primarul George Suciu porunci unui gornic :

— Hai, Trifoane, închideți-i peste drum, în casa lui Macovei Băieșan că-i aproape,

numai colea, și luați seama să-i păziți până om vedea mai bine ce-i cu dumnealor !

— Ia lăsați, feciori, nu vă iuțiți — zise Horia, potolindu-și călăreții — că ne-om răfui noi cu dânșii curând de tot !

Țăranii râseră cu dispreț, numai gornicul, un bătrânel sfios, cu mustăți rare și ninse, rosti aproape spăimântat, ca și când ar fi împlinit o fărădelege :

— Na, faceți bine și veniți și nu vă mai împotriviți, că dumneavoastră sânteti puțini și dumnealor sânt mulți și nu-i bine să...

Intrară toți treisprezece într'o căsuță aproape părăsită. Incuind zăvorul tinzii pe dinafară, gornicul mai zise :

— De cai să n'aveți grije, că-i bag în grajd și le umplu ieslele.

Un răstimp toți tăcură uluiți. Mai ales Iacob Topa nu-și credea ochilor, parc' ar fi fost un vis urât. Regreta că n'a înfipt lancea în burta birăului ca baremi să se încingă o bătaie. Și deodată zise :

— Apoi tare frumos ne șade, măi feciori, dac' am îngăduit noi să fie batjocorit așa fel crăișorul nostru de față cu noi, parcă am fi niște zdrențe !

— Lasă, Iacobe, că-i mai bine așa ! oftă Horia. Dacă n'om pătimi dela ai noștri, apoi dela cine? Cel puțin să afle toată suflarea că pe Horia buciumanii l-au vândut ungurilor !

Călăreții totuși mormăiau aci indignați, aci înfricoșați. Iacob Topa propuse să spargă ușa și să năvălească afară. Nimeni nu-l aprobă, căci pe ferestrele casei se vedeau vre-o treizeci de oameni, înarmați care cu topoare, care cu furci, puși de primar să păzească pe cei prinși până ce vor sosi dela Zlatna cătanele după care a trimis un gornic.

Horia însuși ședea pe laviță, cu ochii pe fereastră, privind dus în noaptea ce cobora. Gândurile îl chinuiau. Eri, când a aflat despre purtarea cătanelor față de Cloșca, a crezut că izbânda e aproape. Și azi iată-l prins și amenințat să fie dat pe mâna domnilor tocmai de buciumanii în care-și pusese mai multă nădejde, căci doar avea aici pe Ionuț Dandea, pe care-l făcuse căpitan îndată după adunarea dela Păltiniș. Unde să fie Ionuț ? Să fi rămas la Abrud ? El, dacă ar afla că oamenii din satul lui au săvârșit rușinea asta, ar sbura și ar împiedeca vânzarea. Apoi iar își zise că, de va fi predat cătanelor,

poate va păți și el ca Cloșcuț și va fi lăsat în pace...

Peste toate acestea însă o amărăciune grea îi sfâșia sufletul. Întâmplarea aceasta poate să fie o prevestire. Dacă dela început, cei ce ar trebui să fie tovarășii lui, îndrăznesc a face una ca asta chiar când iobagii sânt stăpânii munților și domnii nici nu cutează a se împotrivi, atunci ce va fi mai târziu când vor veni greutățile, când se vor ivi ispitele, când lupta va fi înverșunată și va trebui poate să dea piept cu cătanele ?

Tovarășii lui prinși, zdrobiți de ostenele și sbuciumările zilei, adormiră care pe unde apucase. El singur veghia și auzia de-afară vorbele oamenilor, frații lui de sânge, hatjocorindu-l și ocărîndu-l între dânșii. În gândurile și planurile lui toate le-a socotit, numai aceasta nu.

Auzi cântecul cocoșilor de miezul nopții. Și iar îl cuprinseră nădejdi ca niște leacuri peste rănilile inimii. Așa ațipi apoi spre ziuă, șezând pe laviță, cu coatele răzimate de colțul mesei și cu ochii pe ferestruica ce începea a se desprinde cenușie din bezna nopții. Și atunci avu iarăș visul de odinioară, cu căpitanul țărani-

lor răzvrățiți așezat pe tron de fier înroșit, cu mirosul cărnii smulse din trupul lui cu clește înroșit în foc. Dar acuma în locul căpitanului de demult se afla el însuși, pe tronul roșu sfârâia chiar carnea lui și mirosul de carne arsă îi gâdila nările. Se mira numai că nu simte nici o durere și vru să strige cu glas izbânditor că nu-i pasă de tortură, că nu-l doare nimic... Atunci însă izbucni un vuiet de glasuri furioase ce-l copleșiră ca o revărsare de ape.

În clipa aceea, deschizând ochii, văzu pe geam lumină de ziuă, deși în urechi vârtoarea de sgomote din vis continua mai vie. Apoi desluși foarte bine glasul lui Ionuț Dandea tocmai sub fereastră :

— Trăznește-l, Pavele, mama mamei lui de tâlhar !... Pe Horia, mă, să-l prindeți voi ? Pe Horia ? Dumnezeii și toți sfinții care v'au făcut !

— Na, c'a venit Ionuț ! zise Horia către tovarășii lui care, încurajați, se aruncară asupra ușii și o smulseră din țâțâni.

Afară, o ceată de câteva sute de țărani snopea în bătăi pe cei ce au păzit casa unde

fusese închis Horia. Ionuț Dandea se repezi la el și-l îmbrățișă, mormăind :

— Doamne, Doamne, cum s'a putut întâmpla una ca asta ?

Apoi, fără să aștepte răspuns, adăogă către însoțitorii care tocmai eșeau din casă :

— Da și voi bărbați sânteți ori mămăligă ? Că trebuia să băgați sulile în tâlhari, nu să vă lăsați ca niște muieri ! D'apoi dacă nu prindeam noi de veste și veneau cătanele ?

Vre-o patruzeci de țărani erau legați cobză în ogradă. Văzându-i, Ionuț Dandea uită pe tovarășii crăișorului și porunci deodată :

— Haideti, feciori, care aveți bâte mai zdravene ?... Acu să mi-i întindeți pe jos și să le trageți câte cincizeci la spinare, dar știi colea, cum puteți voi mai țeapăn, să ție minte câte zile-or trăi ! Iar până-i muștruluiți voi aci, alții să meargă să le aprindă casele !... Tată, du-te dumneata cu oamenii să nu greșescă și să aprindă alte case !

Pe când vinovații primeau urlând vergile, un fecior sosi în goană vestind că vine o patrulă de cătane în sat. Ion Dandea strigă :

— Lasă-i să vie că nu ne pasă de toate

cătanele din lume ! Noi ce sântem ? Nu sântem oare cătane împărătești ?

Totuș Horia porunci să iasă mai bine frațele lui Ionuț cu o ceată de oameni și să-i întâmpine pe soldați, spunându-le că aici nu e lipsă de ei și să se întoarcă liniștiți înapoi de unde au venit. Numai dacă cumva primarul George Suciu e cu dânșii, să-l prindă și să-l aducă îcoace la judecată. Oamenii plecară însă în zadar, căci patrula, văzând de departe mulțimea mare de țărani, nici n'a mai intrat în sat.

Până la amiazi avură de lucru cu cei care eri se împotriviseră crăișorului, căci Ionuț voia negreșit să dea o pildă tuturor cum vor fi pedepsiți neascultătorii de poruncile împărătești. Dar Horia socotise ca ziua de Marți să fie în Musca și întâmplarea de-aici îi zădărniciise planul. De aceea după amiazi plecă peste satul Muntari lăsând în grija lui Ionuț să isprăvească și cu ungurii ascunși în băile dela Roșia. Ca să-l ferească de vre-o nouă poznă, Ionuț Dandea îi mai dădu optsprezece călăreți, să aibă laolaltă treizeci de bărbați care să-l poată apăra de orice primejdie.

În aceeași seară, târziu, Horia ajunse în

hotarul comunei Musca. Nu intră în sat, ci bătu la poarta unei case dela margine. Eși un bătrân în ușa tinzii.

— Auzit-ai dumneata despre Horia? întrebă crăișorul din ogradă.

— De auzit am auzit, cum nu, dar nu-l cunosc, că nu l-am văzut niciodată! răspunse țăranul cam uimit de întrebare.

— Na, eu sânt Horia, și să faci bine să ne dai să cinăm ceva și apoi să ne lași să ne odihnim cu feciorii, c'am umblat mult și sântem osteniți tare!

— Apoi să vă dăm, cum să nu, numai să iertați cu ce-om putea, că sântem săraci — murmură țăranul. Ia scoală, babă, nu dormi, că uite, au venit niște oameni de omenie și-s flămânzi!

Miercuri, ziua următoare, Horia se duse de dimineață la primărie și trimise străjile să cheme degrabă pe săteni la porunci. Află că alaltăeri pe la amiazi a trecut pe-aici Cloșca și Crișan cu mulțime de rebeliști și că au plecat cu dânșii mulți bărbați și flăcăi din sat. Horia se arătă mulțumit și le ceru să-și aleagă un căpitan care să aibă grije să nu pătrundă ungurii în sat și să fie gata la po-

runcă să meargă unde va trebui. Mai cu seamă îi îndemnă să îplinească fără zăbavă toate poruncile lui, căci cine va șovăi va pieri în țeapă, iar casa îi va fi aprinsă și prefăcută în cenuse. Căpitanul satului răspunde cu capul de toate și prin urmare să fie cu ochii în patru.

A doua zi trecu în Lupșa și apoi seara se întoarse la Bistra unde petrecu și noaptea în casa căpitanului Ion Iobagiu care era plecat cu Cloșca spre Galda. Vineri dimineața merse și aici la primărie, să adune poporul. Acolo însă dădu peste Toader Cătană, căpitan pus chiar de dânsul, împărțind dreptate, fiindcă primarul domnesc era fugit ori ascuns de frica țăranilor.

— Na, Toadere, cum merg treburile pe la voi? întrebă Horia.

— Tot numai bine, domnule căpitan! răspunse Toader Cătană cu mândrie. Am botezat pe unguri și acu e liniște și pace. Dar se mai găsesc uni ascunși pe care trebuie să-i judecăm. Și apoi alte pricini, câte au oamenii... Iacă și dumnealor!

Ii arată trei femei îmbrăcate românește, înfricoșate parcă și-ar fi văzut moartea. Cea

mai bătrână, văduvă, româncă, ascunsese pe celelalte două, străine, venite de prin părțile Clujului și mergând la Criștior. Au sosit în Bistra tocmai Duminecă și, aflând despre rebelie, au tras la văduva aceasta, pe care o cunoșteau mai demult, și s'au îmbrăcat românește spre a scăpa de vre-o primejdie din partea țăranilor. Un vecin le-a pârît și așa au fost aduse acuma la judecată pentru că au umblat cu înșelăciune.

Pe când Toader îi povestea pricina, Horia se uita la cele două străine și inima îi tresări încleștată de uimire. Din părțile Clujului, la Criștior! Una putea să aibă vre-o cincizeci de ani și era încă frumoasă. Cealaltă, desigur fata ei, nu era mai mare de optsprezece. Și amândurora le ștăteau așa de bine straietele românești! Ochii lui se opriră în ochii plânși ai femeii și recunoscă pe domnița dela Criștior de acum vre-o treizeci de ani. Subt privirea ei se simți înviorat ca și când s'ar fi întors înapoi, în vremea aceea depărtată care a fost plină de visuri. Sufletul îi pâlpi ca și atunci încât îi stătu pe buze să-i spuie: Domniță eu sânt cel care ți-am făcut vase românești odinioară și care te-am purtat în

inimă ca o icoană sfântă... Alături de ea însă fetița întruchipa trecerea și schimbarea timpurilor. Era întocmai ca și maică-sa atunci, demult și poate că și de dragul ei se sbuciumă inima vre-unui iobagiu undeva...

— Ce să facem cu ele, domnule căpitan ? întrebă Toader respectuos. Le pedepsim, le botezăm, le...

Horia se cutremură parcă l-ar fi trezit din somn. Repetă bâiguind :

— Ce să facem ? Apoi da, ce să...

Se gândi că ele nici nu știu, încă n'au de unde, că la Criștior nu vor mai găsi decât ziduri ruinate și morminte proaspete. Și zise brusc, cu glasul blând ca o mângâere, adresându-se lor, parcă numai ele ar fi fost acolo :

— Duceți-vă cu Dumnezeu... Noi nu ne războim cu muierile !... Duceți-vă...

Apoi către Toader, aproape rugător :

— Lasă-le în pace, căpitane ! Ce ne punem noi cu niște biete femei, Toadere ?

— Prea bine, domnule căpitan ! făcu Toader Cătană. Dealtfel chiar așa socoteam și eu...

Horia se uită iar în ochii domniței lui de odinioară. Ochii ei păreau a-l recunoaște. Citi

în ei o întrebare pe care gura ei nu cuteza s'o rostească. Apoi auzi glasul ei, aproape neschimbat, doar puțin umbrit de plâns :

— Mulțumim... Și Dumnezeu să te răsplătească... crăișorule !

În vorbele ei era o părere de rău sau poate numai lui i s'a năzărit. Dar nu mai întoarse ochii spre ea. Așteptă până ce eșiră și apoi, trântindu-se pe un scaun, strigă mânios :

— Na, Toadere, să-mi aduni oamenii din sat la porunci !

CAPITOLUL VII

CUMFĂNA

Focul se întindea mai iute decât puteau să ajungă veștile până la Horia. Pe când îi raporta Crișan, la Păltiniș ce-a isprăvit el, căpitaniii lui prăpădeau Baia de Criș, iar cete mai mici dădeau foc curților domnești din Trestia, și Lunca, și cele două Luncoiuri, și Hălmagiu și Hălmăgel, și Ociu și altele. Pe urmă deabia Sâmbătă seara, la Câmpeni, o ștafetă trimisă de către popa Costan din Criștior, l-a înștiințat că Zarandul întreg e în mâinile românilor, și că două oștiri de țărani au pornit mai departe și au coborât în valea Mureșului, una luând-o în jos spre Zam și cealaltă în sus spre Bălgrad, că cetele acestea au cuprins Brăni-

sca, Bretea și Ilia, Lesnic, Dobra și Zam, apoi în sus Hârău și Bârsău, Chemindia, Banpă-taca și Uroi, Rapolt, Bobâlna, Folt, Geoagiu, Băcăinți, Binținți, Tișchinți, că au trimis oa-meni să răscoale și Valea Streiului și Țara Hațegului, ba se pregătesc să cucerească ne-greșit și cetatea Deva...

Acuma însă, în Bistra, a primit veste că vreo trei sute de țărani au încercat într'ade-văr să cuprindă Deva și au ajuns Duminecă, adică la 7 Noemvrie, până la marginea ora-șului, sub cetate, dar au fost întâmpinați de cătane împărătești și așa au pierit mai bine de șaptezeci de oameni, iar patruzeci și patru au căzut prinși în mâinile cătanelor. Cei prinși au fost predați comitatului să-i judece ori să facă cu dânșii ce vor crede de cuviință. În aceeași zi toți au fost osândiți la moarte, fără nici o cercetare, și în dimineața urmă-toare douăzeci au fost scoși în dosul cetății, lângă drumul spre Dobra, unde se săpase un șanț mare și călăul le-a tăiat capul cu paloșul, pe rând, împingând în groapă și trupul după ce cădea capul. Se aude că Marți și ceilalți douăzeci și patru au fost tăiați la fel. Căpi-tanul George Marcu întrebă : ce să mai facă?

Horia ar fi vrut cel puțin să știe unde se află oastea țăranilor și cât de tare este. Dar ștáfeta, un flăcău crișan, nu-i putu spune decât că la trimis dela Șoimuș căpitanul și că a schimbat trei cai numai ca să vie mai repede. Atâta mai adăogă că a fost și dânsul printre cei ce au încercat să cuprindă cetatea și că numai Dumenzeu l-a ajutat de a scăpat ca prin urechile acului de săbiile grănicerilor secui și norocul că știe înnota că altfel s'ar fi prăpădit în Mureș cum s'au înneecat și alții, mulți de tot...

Iși cam dădea seama Horia că mișcarea a ajuns azi la o răspântie. Pornită pe neașteptate și urmărită cu iuțeală, a izbutit a speria pe domni și a-i încurca. De aceea n'o fost nicăiri vre-o împotrivire serioasă. Dar lucrurile nu vor putea merge așa la nesfârșit. Oastea împărătească nu va sta mereu cu pușca la picior privind cum se dă foc țării. Incât, înainte de-a avea vreme domnii să se desmeticească, ar trebui smulsă consimțirea lor într-un nimicire a privilegiilor, ca pe urmă împăratul să n'aibă decât a lua cunoștință.

Socotind astfel, porunci căpitanului George Marcu la Șoimuș, pe Mureș, să puie pe vre-un

slujbaş din partea locului să facă o scrisoare ungurească pentru fişpanul dela Deva, spunându-i dorinţele norodului românesc precum i le trimite dânsul scrise de mâna lui. Dacă domnii primesc cererile, va fi pace şi linişte îndată, iar dacă nu, atunci va merge chiar el, Horia, cu jurământ mare şi nu se va odihni până ce nu va face una cu pământul şi oraşul şi cetatea. Răspunsul să sosească repede, până Duminecă seara, la popa Dănilă din Crişior şi să nu fie cu înşelăciune.

Apoi însemnă cererile pe hârtie ca să nu greşească feciorul : comitatul dimpreună cu toţi domnii şi toate neamurile lor să jure pe sfânta cruce ; să nu mai fie domni ci fiecare să trăiască din slujba pe care o va dobândi dela înălţatul împărat ; nemeşii cu moşii să părăsească de îndată pământurile ; să plătească şi nemeşii biruri deopotrivă cu iobagii ; pământurile nemeşeşti să fie împărţite iobagilor cum va orându-i înălţatul împărat...

În aceeaşi Vineri seara şi tot în Bistra, un călăreţ trimis dela Cricău de către feciorul său, îl înştiinţă că Joi dimineaţa s'au întâlnit acolo şi ceata lui de oameni, şi a lui Crişan şi a lui Cloşca, şi că împreună au prăpădit.

curțile domnești din Cricău, iar după aceasta au de gând să lovească la noapte curtea fișpanului din Galda și să scoată din temniță pe Dumitru Todea și pe Cianu Pascu. Să mai afle de asemenea că el a umblat peste tot bine cu oastea lui și că Ursu Uibaru e tare credincios și viteaz, că Marți au făcut praf curțile domnești din Ompoita, în Ighiel, în Ighiu, în Țelna, în Bucerdea-Vinoasă, iar căpitanul Cloșca i-a spus că și dânsul a făcut ispravă bună, numai că la Ofenbaia a trebuit să împuște pe protopopul care a vrut să afurisească pe oameni pentrucă asculta poruncile lui Horia. Dealtfel Cloșca a pus Miercuri pe toți oamenii lui, peste o mie și cinci sute, să jure pe cruce că nu se vor împrăștia până ce nu le va porunci dânsul, și jurământul l-a luat popa Petre Iancu din Lupșa în valea Pârâul Turcului. Acolo pe urmă a venit un ofițer de husari și a vorbit cu Cloșca și i-a spus că e trimis pentru pace și că are să se întoarcă. **Joi cu** un domn mai mare ca să facă pace cu oamenii. Dacă va veni — bine, ori să ȇaute și pacea ; dacă însă nu vine domnul cel mare, se vor duce neapărat asupra Galdei cu toții împreună, că sânt cam la cinci mii de suflete...

Ziua de Sâmbătă Horia o petrecu parte la Câmpeni, parte la Vidra, sfătuindu-se cu bătrânii despre mersul treburilor. Înțelese dela mulți că s'ar bucura dacă s'ar cădea la o pace bună, mai cu seamă că și vremea a început să se înăsprească și e greu să bată oamenii drumurile dacă nici măcar n'au cele trebuincioase. Sâmbătă seara, în Vidra, David Avram îl întrebă de-i adevărat că s'a pus pacea, că așa s'aude c'ar fi adus vestea niște feciori sosiți la Ponorel...

— In Albac nici nu apucă bine să răsufle că se și pomeni cu George Nicula, amărît și posomorît.

— Da ce-i, măi nepoate? îi zise Horia. Ce-ai pățit de ești așa de supărat?

— D'apoi am aflat c'ai mai venit pe-acasă...
Și tăcu.

— Am sosit cu necazuri și cu griji, măi George! făcu Horia. Că azi nu e vreme de altele, fără numai să cătăm să isprăvim cu bine ce-am început.

— Da eu nu zic tot așa, unchieșule? întrebă George jicnit. Așa zic, dar văd că pe mine nici nu mă iei în seamă de parcă-s fleandura satului, zău cruce!... Că pe George a lui

Nistor l-ai pus căpitan, și pe popa Gheorghită și pe Nuțu Todea a lui Țilă, și pe Toader Lazăr, iar pe Anghel al Manciuului și pe al lui Țiloș i-ai făcut căprari, numai eu nu-s bun nici măcar de bucinător !

Horia se încruntă puțin. Totdeauna se ferise de omul acesta, cu toate că nu-i făcuse niciodată rău. Acuma însă îi era și mai silă văzându-i ochii întunecați, cu o privire piezișă de subt gene parc' ar fi stat la pândă. Ca să-și alunge neplăcerea răspunse glumind :

— Așa-i, nepoate George, drept vorbești, dar vezi că tu stai acasă în vreme ce alții aleargă pe drumuri și înfruntă primejdiile... Doară n'o să te fac căpitan peste muieri, omule !

Râse cu poftă pân' ce întâlni iar ochii nepotului. Atunci își curmă brusc veselia și adăogă gânditor :

— Ehei, George, roata norocului e cu toane ! Mâine-poimâine cine știe cum se învârtește !

— Chiar așa-i ! făcu George deodată cu o străfulgerare aspră pe toată fața. Tare înțelept grăiși. Nu știe omul ce-aduce ceasul.

— N'apoi vezi bine! încheie Horia cu o silă parcă ar fi atins o piele de șarpe.

Când îl văzu eșind, simți o ușurare ca după o spaimă apăsătoare.

Spre amiază sosiră în Crângul Feregetului Cloșca cu Crișan și un pâlce de căpetenii de-ale cetelor de țărani care fuseseră la Cricău. Căsuța se umplu de oameni, și tinda, ba mai rămaseră mulți și pe-afară.

— Da v'ați întors cu toții? îi întâmpină Horia mirat și nedumerit.

— Ne-am întors! răspunse Cloșca. Am cumpănit și ne-am sfătuit ș'am socotit că-i bine așa!

— Apoi dacă ați hotărât împreună, trebuie să fie bine! zise Horia mai apăsător. Numai să-mi spuneți și mie ca să știu!

— Cum să nu-ți spunem, Doamne ferește! Că doară tu ești crăișorul și mai marele nostru și fără tine noi nu sântem buni de nimic!

Cloșca porni să-i povestească ce și cum s'a întâmplat. Ceilalți se amestecau mereu, îndreptându-l sau complectându-l. Crișan însfârșit nu-i mai putu suferi și zise aspru:

— Ia lăsați, măi oameni, să vorbească unul

singur că almintrelea nu mai alege dumnea-lui nimica nici până mâine dimineată!

Pe urmă Cloșcuț o luă dela început, povestind cum a venit la dânsul Miercuri spre seară un ofițer de husari, tânăr și tare de treabă, vorbind românește mai bine ca nu român, și l-a întrebat care este pricina rebeliei și care sânt jalbele oamenilor, căci e trimis de mai-marii lui să caute pacea. Cloșca i-a spus că ei vor săbii și puști și să scape de domnii unguri și i-a arătat și o poruncă împărătească despre care însă ofițerul a zis că nu-i bună pentrucă nu îndreptățește pe nimeni să ucidă și să aprindă. Totuș făgădui că are să raporteze mai-marilor săi și că va veni cât de curând din nou, ori dânsul ori vre-un domn mai mare, să puie pace, iar până atunci să meargă a doua zi popa Petre să-l caute, ca să vorbească mai de-aproape despre toate, să n'aibă nici o teamă că stă bun chiar el cu parola lui de cătană cum că n'are să i se întâmple nici o răutate popii.

Au mas în noaptea aceea unde se aflau, căci a doua zi trebuia să sosească și ceata lui Ion Horia dinspre Ighiu. A și sosit și după ce au prădat bine Cricăul, au poposit

împreună pe dealul viilor dintre Tibru și Cricău. S'au sfătuit Joi seara toți trei căpitanii și s'au înțeles că Vineri dimineța o parte să pornească spre Aiud peste Benic, iar cealaltă să lovească Galda, dar ocolind-o, ca să nu se întâlnească cu cătanele împărătești care mișunau prin Cricău acuma. Și într'adevăr, Vineri, pe la prânzul cel mic, s'a ridicat mulțimea și a pornit precum se înțeleseseră. Tocmai când toată lumea era urnită, niște oameni strigară din urmă să se oprească fiindcă un ofițer mare vrea să vorbească cu căpitanii. Cloșca pricepu că trebuie să fie cel despre care-i spusese alaltăeri ofițerul de husari și porunci să se întoarcă înapoi oamenii care nu trecuseră încă valea, iar ceilalți să aștepte pe coasta dinspre Benic. Apoi Cloșca alege șase feciori voinici și se duse înaintea ofițerului care era călare ca și dânsul și însoțit de doi husari și de ofițerul de alaltăeri. Cloșca a întrebat dacă domnul e trimis de înălțatul împărat ori de către nemeși, iar ofițerul, om frumos dar vorbind tare stricat românește, i-a spus că el e colonel al împăratului și deci nu poate fi decât prieten al țăranilor și că vrea să știe cu cine vorbește și cine e mai

mare peste oamenii aceia. Când a auzit că mai mare este Ion, feciorul lui Horia, a cerut să vie dânsul la sfat. Cloșca i-a răspuns că el și cu Horia sânt tot una și că dealtfel feciorul mici nu este aici acuma, dar, răsgândindu-se, adăogă că se duce totuși să-l caute. Au chibzuit puțin cu Crișan și cu Ion Horia și s'au gândit că nu e bine să iasă feciorul, că-i prea tinerel și apoi cine știe ce se poate întâmpla. Fiindcă ofițerul tot nu-i cunoaște, au pus pe Ursu Uibaru să se prefacă a fi Ion Horia și așa s'a întors Cloșca împreună cu Ursu Uibaru și cu toată ceata de oameni. Când a văzut însă ofițerul atâta mulțime, s'a cam speriat și a strigat să se oprească mulțimea și să se apropie numai căpitanii. Atunci oamenii s'au oprit și au eșit înainte Cloșca cu Ursu Uibaru, care închipuia pe Ion Horia, și cu căpitanii Ion Mămăligă din Mogoș și Avram Vasile din Lupșa și David Onu Surdu din Mușca, aducând și crucea de aur cu chipul împăratului. Au dat mâna cu colonelul și l-au asigurat că se supun cu plecăciune înaintea înălțatului împărat pentrucă și ei sânt cătane împărătești și slujesc poruncile împăratului.

Și a prins apoi ofițerul a-i descoase despre toate împrejurările și întâmplările, iar ei i-au spus toate precum sânt și s'au jeluț și au cerut să scape de iobăgie, să fie primiți toți cătane și să fie sloboziți acasă oamenii osândiți pe nedrept și închiși în temniță la Galda.

După ce a auzit toate, colonelul le-a spus că plângerile lor sânt drepte, dar că nu e bună calea pe care au apucat și dacă voiesc să li se facă dreptate, atunci să-i făgăduiască pe sfânta cruce că vor asculta poruncile lui, pentru că dânsul va face raport la comanda cea mare din Sibiu și va aduce răspuns negreșit. Ei făgăduiră că vor asculta, numai să le spuie ce trebuie să facă. Și ofițerul le porunci să se împrăstie îndată pe la casele lor și să aștepte cu încredere și răbdare cele ce vor urma, iar lui Ursu Uibaru, socotindu-l Ion Horia, îi mai porunci osebit să caute pe tatăl său, adică pe Horia, și să aibă de grije ca nici celelalte trupe de rebeliști să nu mai săvârșească alte rele, iar el cu tatăl său deasemenea să meargă acasă de bună voie și să primească mila împărătească. Cloșca spuse atunci colonelului, că dacă dumnealui se leagă pe cruce să le împlinească jalbele, el va asculta

porunca și oamenii lor se vor împrăștia până ce va veni răspunsul în scris, dară răspunsul să fie peste o săptămână ; pentru răspuns vor veni tot aici cu toți oamenii ca să audă toți răspunsul și să se liniștească. Ofițerul însă zise că el nu vrea și nu poate să aibă tocmești și învoeli cu asemenea mulțime de oameni, căci oamenii trebuie să stea pe-acasă, să-și vadă de treburi și de muncă, ci învoiala are s'o facă numai căpitanii și cu bătrânii și mai ales cu Horia, dacă el este mai marele tuturor. Atunci Cloșca spuse că e bine și așa și că deci să se întâlnească Vinerea viitoare la Câmpeni, iar ca o dovadă că nu e la mijloc amăgire, dumnealui să sloboadă îndată pe popa Petre și pe cei trei oameni ce-au fost cu dânsul, fiindcă ei s'au dus chemați de către domnul ofițer aci de față și nu s'au mai întors, încât trebuie să se afle în prinsoarea cătanelor. Colonelul răspunse că nu știe nimica despre oamenii aceștia, dar că-i va trimite neapărat acasă dacă cumva au fost prinși de cătanele lui. Pe urmă Cloșca și cu ceilalți căpitani au jurat pe cruce că-și vor ține făgăduința și se vor împrăștia și vor sta liniștiți și vor înștiința despre învoiala aceasta și pe Horia,

iar colonelul a jurat de asemenea și a sărutat crucea cum că va umbla să se împlinescă dorințele țăranilor și va merge la întâlnire la Câmpeni.

Apoi dâșii s'au întors la oamenii lor și le-au vestit porunca să se împrăștie și să aibă răbdare o săptămână că domnul ofițer va aduce pacea la Câmpeni. Colonelul a venit și dânsul în mijlocul oamenilor și oamenii s'au descoperit cuviincios, iar spre întărire a spus și dumnealui: „Noi credem ce zic oamenii aceștia de omenie, căpitanii voștri, căci sânt oameni drepți. Și vedem că chipul acesta pe cruce e chipul împăratului și eu mă plec înaintea chipului împăratului, dar până la a opta zi să fie pace și liniște și a opta zi vom merge la Câmpeni și vom vedea ce-a fi!“ Apoi oamenii s'au împrăștiat îndată și colonelul a plecat, lăsând în urmă o cătană până va vedea ce e cu cei prinși. Și peste vre-un ceas au sosit într'adevăr cei trei oameni, pe care-i prinseseră cătanele la Mesentea, dar popa Petre nu, căci colonelul a trimis vorbă că nu se află acolo, în Galda, la dânsul...

— Uite așa am umblat — încheiă Cloșca — și așa ne-am despărțit și am pornit încoace,

iar feciorul tău a rămas în Mogoș, să se mai sfătuiască cu oamenii, și va veni mai pe urmă. Acu, dac'ai auzit toate, ai să ne spui de-am făcut bine ori rău !

Horia ascultase liniștit, uitându-se în gura lui Cloșca și numai uneori spre ceilalți care oftau, mai aruncau câte-un cuvânt de completare și astfel tăceau cu ochii când la Horia și când la Cloșca. Ascultând însă cu mare luare aminte, observă fără să vrea că Cloșca niciodată n'a vorbit atât de peltic ca azi, și se întreba oare de ce vorbește așa ? Când însă îșprăvi povestea, el stătu pe gânduri îndelung, uitându-se drept în ochii lui Cloșca unde vedea îndrăzneală, și încredere, și așteptare.

— Și zici că a jurat și el pe cruce ? întrebă apoi.

— A jurat și a sărutat crucea ! întări Cloșca, sprijinit sgomotos de ceilalți.

Horia iar tăcu un răstimp și apoi iar întrebă :

— Și a spus că Vineri aduce răspunsul la Câmpeni ?

Acuma vorbiră toți deodată, mărturisind

cu toții că așa s'a legat colonelul cu jurământ mare.

— Apoi numai să nu ne fi amăgit — zise Horia făcând astfel îndată tăcere — că vorbe și făgădueli multe am avut noi și nu ne-am ales după ele cu nici un folos !

Câțiva aprobară, devenind brusc neîncrezători. Crișan însă zise foarte hotărît :

— Cuvântul de cătană e cuvânt drept, așa să știți, oameni buni, că doar eu am fost cătană, iar ofițerul nu minte niciodată ! Dacă ar fi fost vre-un dregător țivil, m'aș fi temut de înșelăciune, dar când am auzit cu urechile mele pe domnul colonel că „peste opt zile om merge la Câmpeni“, îmi pun capul că Vineri are să fie la Câmpeni !

Horia se uită lung la dânsul și zise numai atâta :

— Na, bine !

— Vineri, la Câmpeni, să vorbești tu cu dânsul și ai să înțelegi dacă umblă cu înșelăciune ! adăogă Cloșca, simțind că Horia tot are îndoeli. Și dacă om vedea că a cătat numai să ne amăgească, apoi nici noi nu ne-om lăsa de batjocură și ne-om ridica iară cu mic și mare.

Dar Horia zâmbi. Adevărat că războiul se face pentru pace. În războiu totuș nu se poate vorbi despre pace până ce nu ești sigur că se poate face o pace bună. Că luptătorul, când s'a întors odată acasă, anevoe îl mai urnești a doua oară la războiu. Dacă ofițerul nu a fost de bună credință, apoi Vineri, chiar dacă va veni, are să amâie din nou răspunsul și în vremea asta domnii și dregătorii și cătanele vor începe să sperie pe oameni și să-i amenințe și poate chiar să-i schingiuiască, încât să le treacă pofta și curajul de a se mai scula. Și atunci nu va mai rămâne decât să-i prindă pe dânșii, căpeteniile răzmeriței, să-i tragă în țeapă ori să-i spânzure și s'a sfârșit toată povestea.... De aceea bine au făcut ce-au făcut, numai să dea Dumnezeu să nu fie la mijloc amăgire și înșelăciune.

George Crișan plecă cel dintâi, să treacă pe-acasă puțin și apoi să se repeedă în Zărând să vadă ce s'a mai petrecut pe-acolo în lipsa lui. Dealtfel ceilalți crișeni, care fuseră cu dânsul până la Cricău, acuma trebuia să fi ajuns prin satele lor.

Iar când se împrăștiară și ceilalți de ră-mase cu dânsul numai Cloșca, între patru ochi,

în odăița săracă, întunecoasă și plină de miro-suri grele, Horia zise încet, șoptit și cu o tristețe în glas parcă ar fi vorbit din străfundurile trecutului :

— Cloșcuț, frate de cruce și tovarăș credincios în toate, iacă începe sfârșitul visului nostru !

Cloșca se spăimântă și de glasul lui și de înțelesul vorbelor. El nu putea pricepe deloc îngrijorarea lui Horia. Dimpotrivă, era puternic convins că Vinerea viitoare va începe negreșit fericirea pe pământ, adusă de către ofițerul împărătesc.

— Tu ești om de omenie și nu cunoști toate relele oamenilor — urmă Horia. Eu însă am pățit mai multe și-mi dau mai bine seama, că-s și mai bătrân. Din clipa când ați făcut voi învoiala cu mai-marele cătanelor, s'au schimbat deodată din temelii împrejurările. Până atunci noi eram deasupra și izbeam unde socoteam mai nimerit și ne simțeam puternici. Acuma am ajuns noi dedesubt, să suferim loviturile și să ne apărăm numai, în loc să mai putem lovi. Și asta e mare deosebire, frate Cloșcuț ! Până azi iobăgimea întreagă din toată țara a avut încredere și nă-

dejde în noi ; de-aci încolo Dumnezeu știe ce-om mai putea face... Acu, degeaba, s'a isprăvit ! Om vedea Vineri ce-o mai fi, dar eu încredere în domni n'am ! Că acolo, la Cricău, voi ați pus pace, iar eri popa Gheorghită a primit aci poruncă aspră dela vlădica din Sibiu să oprească pe oameni dela orice rebelie și să ne afurisească pe noi, adică pe mine, că-s căpetenia fărădelegilor împotriva stăpânirii domnești. Uite-așa, măi frate Cloșcuț ! Umblă cu momeli de pace ca să ne despartă pe noi de oameni și apoi să ne nimicească pe rând !... Poate-om mai trăi și-om vedea mai lămurit curând de tot !... Mai du-te dar pe-acasă să-ți vezi de nevastă și de moșie, numai iea seama bine să nu pici în mâinile domnilor c'apoi nu știu zău dacă ne-om mai întâlni vreodată !

În aceeași zi Horia plecă la Mărișel, peste munți, în comitatul Clujului, să ducă și acolo poruncile împărătești. Apoi Marți seara se întoarse acasă. Încerca să se arate mulțumit, să se prefacă plin de nădejdi, și nu izbutea deloc. Dealtfel și veștile ce i le aduceau oamenii nu prevesteau nimic bun. Pretutindeni unde iobagii s'au potolit și au revenit, dom-

nii ori dregătorii guvernului începeau schingiuirile și uciderile celor bănuți măcar că ar fi avut vre-o parte în mișcarea împotriva ungarilor. În acelaș timp cărmuirea dăduse o poruncă prin care sfătuia pe țărani răzvrătiți să se împrăștie și să se întoarcă pe-acasă, făgăduind iertare celor ascultători, iar pe rebeliști amenințându-i cu grele pedepse. Porunca umbla din sat în sat, se comunica oamenilor prin bâlciuri și în biserici, răspândind în suflete temere și descurajare, mai ales că și preoții vesteau porunci vlădicești ca năcumva iobagii să asculte amăgirile și înșelăciunile lui Horia și ale tovarășilor lui de nelegiuiri...

Impotriva acestor porniri concentrice asupra sufletului poporului, la care se mai adăoga sosirea armatei împărătești din toate părțile, el era osândit să stea cu mâinile în sân, neputincios, legat de jurământul căpitănilor. Vedeă bine că pentru potrivnicii lor jurământul n'a fost decât o comedie prin care să potolească furia mulțimii răsculate și totuș el nu putea să-l calce și să poruncească să meargă înainte cu pârjolul. Numai în inima lui clocotea înverșunarea și scârba că bieții

lui tovarăși și frați au putut fi înșelați cu atâta nerușinare de către chiar domnii și cârmuitorii care-i învinovăteau pe dâșii de sălbătăcie.

O singură nădejde îl mângâia : că toate acestea s'ar putea să stârneasă, dacă nu în toți, cel puțin în sufletele mai tari, o îndârjire mai aspră împotriva schingiuitorilor. De aceea toate veștile ce-i veneau le împărtășea îndată celor dimprejurul lui ca să se poată duce mai departe.

Joi dimineața primi dela George Crișan știrea că un domn român, anume Molnar, trimis de către cârmuire, a fost eri și s'a întâlnit cu dânsul la Valea Bradului și au încheiat o înțelegere să fie pace și în Zarand până va veni răspunsul stăpânirii dela Sibiu asupra durerilor românești. Adăoga însă că el, ce-i drept, a poruncit oamenilor să se împrăștie pe-acasă, dar încredere multă n'are în făgăduelile domnului țivil și de aceea în taină a trimis porunci în toate satele să fie toți gata să se ridice când va fi trebuință... Horia primi cu mare mâhnire vestea dar la sfârșit tristețea înflori un zâmbet. Neîncrederea lui Crișan în domnul țivil i se părea tot atât de glu-

meață ca și încrederea lui sgomotoasă de deunăzi în cuvântul de cătană.

Pe la amiazi sosi iar Cloșca în crângul Feregetului. Era tot încrezător, mai cu seamnă pentrucă de Luni până acuma, deși a stat mereu pe acasă, în Cărpiniș, n'a venit nimeni din partea stăpânirii nici măcar să-l cercezeze, necum să-l prindă. El a fost totuș cu ochii în patru, pentru orice împrejurare. Crede că ofițerul va pica mâine la Câmpeni și va aduce dreptatea.

— Apoi chiar bine-i să crezi baremi tu, Cloșcuț — îi zise Horia — că altfel numai Domnul din cer știe ce are să se întâmple!

Ca să împlinescă întocmai învoiala dela Tibru, se aleseseră câte doi bătrâni din fiecă comună care, împreună cu căpitanii, să se întâlnească la Câmpeni cu ofițerul împărătesc. Horia cu Cloșca, cu popa Gheorghită și cu doi jurați din Albac porniră Joi seara în vale, să ajungă la Bogdănești spre miezul nopții, unde aveau să se adune și ceilalți din satele dimprejur.

Și Vineri, spre prânzul cel mic, vre-o patruzeci de oameni, îmbrăcați în haine de sărbătoare, prin lapovița tomnatecă, pe jos, cobo-

rîră în Câmpeni, cu Horia și Cloșca în frunte, tăcuți, cu inimile strânse aprig în cleștele așteptării. Intrară pe ulița cea mare până aproape de piață unde fură întâmpinați de primarul comunei, speriat că iar are să se petreacă vre-o poznă.

— N'a sosit cumva aci un ofițer mare împărătesc ca să ne caute pe noi ? întrebă Cloșca grăbit, aproape cu înfrigurare, ca și când ar fi fost vorba de mântuirea sufletului său. Că așa ne-a făgăduit că are să vie Vineri, adică cum ar fi azi, să se întâlnească cu noi și să ne aducă un răspuns ?

— Na sosit, oameni buni — făcu primarul. Poate să pice mai târziu, dar până acuma n'a sosit nici un ofițer și nici măcar vre-o cătană proastă. Numai domnul protopop Adamovici din Abrud a venit de-aseară și a chemat oamenii să le vestească poruncile stăpînirii..

Horia nu se arată triumfător, deși vedea că i se împlinește proorocirea, dar îi sfătui să se întoarcă acasă și să nu mai piardă vremea pe-aci, că ofițerul, de n'a venit până acuma, nici nu mai vine. Cloșca însă, încăpăținat, stărui să mai aștepte măcar până la

amiazi, să nu zică ofițerul că ei n'au venit, și să se odihnească puțin că drumul a fost lung și greu.

— Bine, să mai așteptăm — murmură Horia nu tocmai mulțumit, dar dorind să facă pe placul lui Cloșca, deși știa că e în zadar.

În vreme ce Cloșca împreună cu Ursu Uibaru și alții mai tineri, intrară mai în oraș, să mai întrebe și pe oameni despre ofițerul împărătesc, nevrând să se încreadă numai în vorbele birăului, Horia cu bătrânii se retrase la Toader Berindei unde aveau să se întoarcă și ceilalți.

Spre amiazi se adunară iarăși cu toții. Cloșca fierbea și stăruia să mai aștepte și după amiazi, că nu se poate să mintă un domn așa de mare. Era cât p'aci să-i convingă, când Toader Topa sosi din piață cu o veste care-i ului pe toți. Anume el cu Ursu Uibaru s'au oprit în piață unde tocmai protopopul din Abrud vorbea oamenilor adunați acolo și-i sfătuia să se lepede de Horia și de toți rebeliștii și să fie supuși și ascultători de stăpânire că altminteri mânia împăratului are să-i ajungă negreșit. Ei au ajuns în piață când protopopul citea norodului o nouă po-

runcă a cârmuirii cum că cine va prinde pe căpeteniile răzmeriței va primi drept răsplată cincizeci de zloți, iar din comuna care-i va ascunde și oploși trei bătrâni dimpreună cu primarul vor fi trași în țeapă. Toată lumea asculta cu capul gol cuvintele protopopului, numai Uibaru stătea cu căciula pe-o ureche, ca totdeauna. Când l-a văzut preotul, i-a poruncit să scoată căciula, ori de nu să plece și să-și vadă de drum. Ursu Uibariu însă i-a răspuns țanțoș, cum i-e obiceiul, că el e căpitanul crăișorului și nu scoate căciula decât înaintea lui Horia și a împăratului. Protopopul s'a umplut de mânie și a început a se plânge mulțimii că uite cum a ajuns să fie batjocorit el, om bătrân și slujitorul sfintei biserici, și a cerut oamenilor să prindă pe Uibaru și să-l lege și să-l dea pe mâna cătanelor, să-l mai învețe omenie. Oamenii nu știau ce să facă, să asculte ori să n'asculte porunca protopopului. Insfârșit vre-o zece lupșeni l-au legat pe Ursu Uibaru și l-au pus în căruța protopopului și l-au trimis la Abrud să-l judece cătanele.

— D'apoi tot umblând după ofițerul vostru să nu ne pomenim prinși cu toții și în lanțuri,

măi oameni, c'ar fi păcat! strigă deodată Petre Nicula din Vidra.

— Am mai trăznit eu pe cel din Lupșa, dar pare-mi-se că nici ăsta n'are să scape teafăr! scrâșni Cloșca mai furios ca toți.

Se cărăbănită înapoi. Horia, îngândurat, spuse și celorlalți că el se duce acasă, la Albac, și nici nu mai vrea să știe de ofițeri și de pace și nici un alt soi de domni, ci va face tot ce va putea ca să continue mișcarea iobagilor și s'o întindă în toată țara. Soarta lui Ursu Uibaru e soarta tuturor. Se vede prea bine că domnii, cu cătanele dimpreună, nu căuta decât să descurajeze pe oameni și să prindă pe căpitani ca astfel, despărțindu-i, să isprăvească cu toți mai repede și să înăbușe avântul oamenilor spre desrobire. Numai Cloșca nu se putea hotărî a crede că un ofițer mare ar fi în stare să-și calce jurământul. Plecă și el cu Horia la Albac, dar hotărît a trimite și mâine câțiva oameni la Câmpeni să întrebe dacă n'a venit cumva ofițerul cu pacea.

— Apoi dacă vine, bine de bine, iar dacă nu, ne-om bate și cu cătanele și nu ne-om

lăsa batjocoriți așa de rău ! încheie dânsul cu un oftat.

Și lăsă pe Iacob Topa în Bogdănești, să mâie acolo, să mai iea vre-o zece feciori și să mai întrebe mâine, prin Câmpeni, despre mai-marele cătanelor.

Iacob Topa nu era bucuros de însărcinarea aceasta. Tubea atât de mult pe Horia că era fericit să fie mereu în preajma lui și să împlinească numai poruncile lui. Apoi, după ce a văzut cum a fost prins și legat Ursu Uibaru, îi era frică, în sinea lui, să nu pată și el la fel din partea ofițerului în care Horia, cel mai înțelept dintre toți, nu avea nici o încredere. Totuș a doua zi, Sâmbătă, însoțit de vre-o doisprezece oameni, toți călări, se întoarse la Câmpeni. Pe când coborau dealul agale, Iacob zări la marginea comunei un pâlce de husari, poate vre-o patruzeci de oameni. Se opri încurcat. Poate să fie ofițerul căutat, dar poate să fie și alte cătane care să fi venit înadins să prindă pe țăraniii bănuți de-a fi dintre cei răsculați. N'avu însă vreme multă de cugetat căci doi husari se și apropiară de dânsii în galop mare și întrebară cine sunt și ce caută ?

— D'apoi noi căutăm pe ofițerul împărătesc care ne-a făgăduit să vie la Câmpeni cu pacea și cu dumnealui am vrea să vorbim, dacă a venit ! zise Iacob.

În vreme ce husarii căutau să-i descoase, Iacob văzu înfricoșat că se apropie și ceilalți, în frunte cu un ofițer despre care un om din Secătura îi șopti că e chiar domnul dela Tibru, că el a fost acolo și l-a văzut. Cei doi husari se dădură la o parte, iar țăranii se descoperiră în fața ofițerului care întrebă :

— Pe mine mă căutați, oameni buni ?

Iacob prinse curaj și răspunse că a fost trimis să întrebe dacă Horia și cu ceilalți oameni pot veni să se întâlnească cu dumnealui, precum s'au înțeles, că au umblat și eri pe-aici și l-au căutat și, negăsindu-l, s'au întors acasă. Ofițerul îi spuse apoi cu blândețe ca să vie fără nici o grije Horia și bătrânii mâine Duminecă, să afle răspunsul ce l-au adus, că el îi va aștepta în Câmpeni.

Mai mult în galop a mers Iacob Topa până la Albac, să ducă știrea despre sosirea ofițerului împărătesc. Cloșca se înveseli și mereu zicea :

— N'a vezi, frate Ursule, că n'a mințit ?

Toată noaptea buciuzătorii, dela Scărișoara până la Sălciua, dădură semnul de adunare, să-l afle toate satele și toți oamenii. Munții și codrii clocoteau ca în ajunul unei mari bătălii hotărîtoare.

Și Duminecă pe la amiazi vre-o mie de oameni erau adunați tot în Bogdănești, aproape de Câmpeni. Horia trimise pe primarii și jurații comunelor să vestească pe ofițerul împărătesc că a sosit și că îl așteaptă să vie dumnealui. Peste vre-o două ceasuri aceștia aduseră răspunsul că întâlnirea va fi pe șesul cel mic din sus de Câmpeni... Porniră cu toții. Fiind și zi de sărbătoare, și vreme bună, toți erau primeniți curat, încât se înălbi câmpul de dânșii. Nici nu apucară bine să se oprească și să răsufle, că și sosi în fuga calului ofițerul împărătesc, întovărășit de unul mai tânăr (Cloșca spuse că e tot cel dela Pârâul Turcului) și de vre-o doisprezece husari.

Din gloata de țărani se alese atunci Horia și Cloșca și popa Gheorghită cu zece bătrâni, să întâmpine pe solul împăratului. În fața lui își scoaseră căciulile și așteptară să deschidă el vorba.

Locotenent-colonelul Schultz, om de vre-o

patruzeci și cinci de ani, chipeș, puțin cărunț dar cu mustața neagră voinicească, își aruncă ochii scăpărători peste mulțimea de oameni, ca și când ar fi vrut să-și dea seama de gândurile lor. Călare pe un roib neastâmpărat, cu cismele strâmte și pantalonii roșii, cu atila roșie peste care-i atârna în spate ledunca îmblănită, cu boneta mică de husari dată puțin pe-o ureche, făcu țăranilor impresia ca și când s'ar fi aflat chiar în fața împăratului. El însuși simți aceasta și întrebă :

— Horia e aici ?... Care e Horia ?

— Eu ! răspunse crăișorul făcând un pas înainte și uitându-se drept în ochii ofițerului.

Se priviră lung. Horia, în cojoc lung alb, cu figura cuminte și energică, cu părul scurt nins, deși nu era înalt, păru colonelului într'adevăr capul mulțimii. Totuși repetă :

— Dumneata ești Horia ?

— Eu, Măria Ta ! zise Horia neclintit, în vreme ce ceilalți întăriră că da, el este.

— Pentrucă...

Ofițerul vroia să spună : pentrucă rândul trecut în loc de Ion Horia i s'a înfățișat altul pe care alaltăieri i l-au adus arestat la Abrud. Dar se întrerupse, căci acuma avea altă însă-

cinare și nu putea să-i compromită reușita stârnind bănueli iobagilor. Schimbând repede vorba, spuse celor din fața lui, cu glas tare însă, ca să audă cât mai mulți din ceată, că a raportat mai-marilor săi plângerile și aduce acuma porunca celor mai mari ca bătrânii și căpitanii lor să meargă Miercuri tot acolo unde s'au întâlnit întâia oară ca să afle poruncile împărătești din chiar gura ghe-neralului neamț care va veni negreșit la Cricău.

— Apoi noi singuri până la Cricău nu mai putem merge — răspunse Cloșca, parcă amânarea aceasta nouă l-ar fi jicnit mai ales pe dânsul. Că drumurile-s rele și vremea începe să se strice și dacă ne-am duce toți câți sântem aici, noi nu chezășuim că n'au să se întâmple pozne, că atâta amar de om ce să mănânce pe drum și unde să se găzduiască...

Locotenent-colonelul ascultă liniștit, rotindu-și mereu privirile asupra tuturor, și apoi zise deodată mai aspru :

— Dacă n'aveți încredere să mergeți singuri, înseamnă că nu vi-e sufletul curat. De aceea să-mi spuneți drept și fără zăbavă dacă

vă dați seama că ați păcătuit prin fărădelegile ce le-ați săvârșit și prin care ați stârnit mânia înălțatului împărat ?

Mulțimea, impresionată de cuvintele ofițerului, căzu în genunchi, iar un bătrân strigă tare cu glas plângător :

— Am greșit, Măria Ta, vedem prea bine, dar ne rugăm de prea înălțatul împărat să ne ierte, că noi ne supunem cu credință poruncilor împărătești și așteptăm mereu să ni se facă dreptate și nouă, amărîților de iobagi !

Când se potoli puțin sgomotul mulțimii, Horia adăogă :

— Am fost siliți să facem ce-am făcut că numai astfel mai puteau să ajungă până la urechile Maiestății Sale rugămințile noastre și soarta amară ce-o îndurăm de atâta vreme fără nici o încercare de îndreptare !

— Dacă recunoașteți că ați greșit, să-mi spuneți îndată cine v'a amăgit să faceți toate relele ce le-ați făcut ? întrebă iar ofițerul.

— Țara întreagă a făcut ce-a făcut ! răspunse popa Gheorghită repede. Că noi ne-am tot jeluit și ne-am rugat să ni se facă dreptate și înălțatul împărat a dat mereu poruncă,

dar nimeni n'a vrut să asculte și tot mai rău ne-au năpăstuit și domnii, și dregători, și...

Horia și Cloșca scoaseră din traistă niște vrafuri de hârtii, tot porunci împărătești, și le întinseră colonelului, să se convingă că ajunsese cuțitul la os când s'a pornit răzmerița. Ofițerul răsfoi hârtiile, dădu din cap mormăind, apoi le trecu celui tânăr, care știa mai bine românește, să explice oamenilor că nici una din poruncile acestea nu i-a îndrițuit să-și facă singuri dreptate, omorînd, aprinzând și jefuind pe unguri și pe domni.

— Numai niște oameni răi și fără suflet au putut să vă amăgească să păcătuiți astfel! urmă colonelul. Acuma ce veți pătimi, numai acelora să le imputați și nu altora. Pentru orice întâmplare însă puteți alege câțiva oameni care să meargă Mercuri la Sebeș unde e scaunul comisiunii ce s'a trimis anume pe seama voastră, ca să asculte acolo porunca înălțatului împărat!

Când auzi poporul numele împăratului iar căzu în genunchi și diferite glasuri făgăduiră că vor trimite pe bătrâni la Sebeș.

— Fiindcă recunoașteți că ați greșit — reluă ofițerul — trebuie să vă dați seama de-

asemenea că ați fost amăgiți și înșelați de către căpitanii voștri. Prin urmare, dacă vreți să dobândiți ușurarea și poate chiar iertarea înălțatului împărat, eu vă sfătuesc și vă poruncesc să predați fără întârziere cătanelor toate puștile și alte arme ce aveți, și apoi să-mi dați mie prinși, aci pe loc, pe căpitanii care v'au amăgit și v'au înșelat ca să-și poată lua pedeapsa ce li se cuvine !

— Ce arme s'avem noi, Măria Ta ? răspunseră mai mulți deodată. Vai de păcatele noastre ! Că doară Măria Ta vezi că numai bâtele noastre obișnuite le avem în mână, ca să ne ferim de câini și să ne sprijinim bătrânețele în ele. Și când s'au sculat oamenii deunăzi, cu furci și cu topoare și cu coase s'au sculat, numai ici-colo a avut cineva vre-o pușcă de vânătoare...

Și toată lumea aprobă iar unii își arătau bâtele ridicându-le deasupra capetelor, până ce colonelul făcu semn cu mâna să se liniștească și zise :

— Să răspundă numai bătrânii că altfel nu pricep nimica !

— Așa, Măria Ta, adăogă David Avram care se afla între cei de față. N'avem arme

precum n'avem nici căpitani, fiindcă toate câte s'au întâmplat țara întreagă le-a făcut și focul a venit peste noi de pe Criș și noi numai cât ne-am unit cu crișenii și ne-am dus cu dânșii până la Galda, dar dacă ai venit acolo Măria Ta și ne-ai vestit porunca împărătească precum ca să ne ostoim, apoi ne-am întors cu toții acasă și am stat mereu pe-acasă și am așteptat iertarea înălțatului împărat și împlinirea dreptății și pentru noi cei oropsiți de Dumnezeu și de oameni !

Alți bătrâni se jurară deasemenea că poporul n'are arme și că nu poate să-i predea nici un căpitan pentrucă n'a fost între dânșii nici un căpitan.

Atunci colonelul se ridică în scări și prinse a vorbi foarte repede și poruncitor ca în fața soldaților pèdepsiți :

— Eu sunt cătană și nu știu vorbă multă ! Deoarece toate hârțoagele voastre se află în mâinile acestor doi oameni, Horia și Cloșca, aci, în fața mea, și cred că și voi îi socotiți oameni de omenie , eu îi iau cu mine pe amândoi să-i duc cu mine la ghegeneralul cel mare, să vorbească acolo în numele vostru și să vă apere plângerile !

Arătă pe Horia și pe Cloșca cu mâna întinsă, uitându-se cercetător la norod. În clipa aceea însă toată mulțimea începu să strige și să se frământa :

— Nu-i dăm, domnule !... Nu-i lăsați, feciori !... Nu-i dați că-i omoară !...

Se împingeau unii pe alții înainte, se îmbulzeau și se vălmășeau, apropiindu-se de ofițerul împărătesc. Pe de lături mulțimea se întindea strigând mereu, tot mai amenințător și căutând parcă să împresoare pe colonelul călare și pe cei câțiva husari. Iar din vuetul mânios se deslușea tot mai aspru :

— Nu se poate batjocura asta ! Nu-l dăm !... Nu-i dați !

În toiul vălmășagului Horia, liniștit, își strânse cojocul pe umeri și se retrase în mulțimea furioasă care-l înghiți. Colonelul simți că situația devine primejdioasă și strigă dominând toate glasurile :

— Faceți tăcere !... Liniște !... Nimeni nu mișcă din loc !

Mișcarea de înconjurare se opri îndată, dar sgomotul mai ținu un răstimp. Când ici când colo glasuri mânioase protestau, ba pe alocuri

sudălmii se ridicau și ajungeau până la urechile ofițerului care, după ce se restabili liniștea, se retrase câțiva pași și întrebă dacă li s'a publicat porunca împărătească cea mai nouă.

— Da, da, s'a publicat ! răspunse mulțimea într'un glas.

Totuș colonelul porunci ofițerului tânăr să le-o mai citească odată, dădu câte-o foaie tipărită lui Cloșca și preotului Gheorghită, zicând iarăși cu glas tare :

— Ați auzit ce vă așteaptă dacă nu vă liniștiți, oameni buni ! De aceea v'am publicat-o, ca s'o cunoașteți mai bine și să nu trebuiască să vă căiți amarnic pe urmă și prea târziu ! Acuma duceți-vă acasă, sfătuiți-vă în liniște și ascultați cu sfințenie poruncile ce le primiți !

Glasuri răslețe făgăduiră că așa vor face, dar în acelaș timp mulțimea se urni spre munți, înapoi, încet ca o apă mare ce se retrage în albia sa. Sufletele erau mai apăsate, mai împovărate. Toți înțeleseră că nu se schimbă nimic, că nu-i nădejde de dreptate, că domnia umblă numai să-i pedepsească unul câte unul.

— Iaca pacea domnilor, frate Cloșcuț! zise Horia mohorît.

— Iartă-mă, crăișorule, că amarnic am greșit! răspunse Cloșca trist, cu ochii în pământ, parc'ar fi purtat o povară pe umeri.

CAPITOLUL VIII

VIN CĂTANELE !

— Acu nu mai e vreme de vorbe și de sfaturi, ci de supunere și de ascultare ! zise Horia seara, ajuns în Albac, frunțașilor din comune cu care se adunase în casa preotului Gheorghită Nicula. Ne-am sfătuit mereu și văd că numai rău am umblat, că ne-am încrezut în minciunile tuturor și ne-au înșelat domnii și ne-au slăbit de azi nici nu mai știu cum să dregem ce s'a stricat ! Eu am să dau porunci, măi fraților, și voi să le împliniți și să porunciți tuturor să le împlinească, așa să ne-ajute Dumnezeu !

!Erau atât de amărîți toți că nimeni nu spuse un cuvânt. Cloșca însuși, de obicei

mai guraliv, tăcea greu ca și când s'ar fi simțit mai vinovat ca ceilalți.

Necrezător în răspunsul așteptat al ofițerului, Horia chibzuse toată vremea în care tovarășii lui se mângâiaseră cu nădejdi de pace. Aflase dela oamenii de încredere că au început să se adune cătane mai multe care, desigur, de cumva răscoala nu se va stinge singură, vor veni s'o înăbușe cu puterea armelor. Dacă nu s'ar fi lăsat înșelați de făgădueli acolo, la Tibru, dacă ar fi mers înainte focul, alta ar fi acum situația; iobagii, în toată țara, numai atâta așteptau, să le vie porunca dela Horia ca să se ridice și să prăpădească pe domni. Azi focul ar putea fi aprins și dincolo de Mureș, și pe Someș, și în Sălaj, în tot Ardealul, încât n'ar ajunge să-l stingă nici toate cătanele împăratului.

Totuș le vesti și lor gândul său întreg : că trebuie încercată întinderea rebeliei până la Cluj, Mureș, și pe Arieș, și pe Someș...

— Dar dacă vin cătanele ? întrebă popa Gheorghită.

— Ne-om bate și cu cătanele, că și cătanele ne-au amăgit ! sâsâi Cloșca.

— Apoi acum n'avem alta fără cum zice frațele Cloșcuț! întări Horia.

— Da noi nu mergem cu porunca împăratului ca și cătanele? întrebă Petre Nicula, puțin înfricoșat.

— Ba mergem, că doară înălțatul împărat mi-a dat poruncile — zise Horia. Dar împăratul e departe și domnii cine știe ce minciuni i-o fi spus și cum ne-or fi ponegрит până ce au ademenit cătanele să ne asuprească tot pe noi!

— Dacă ne înșeală și împăratul, apoi om găsi noi alt împărat mai drept, că trebuie să fie dreptate și pentru noi pe lumea asta! mormăi iar Cloșca, tot cu capul în pământ.

Vorbele lui spăimântară pe unii, dar cei mai mulți ridicară frunțile bucuroși parcă le-ar fi luat vorba din gură și începură a sudui încât Horia deabia îi putu liniști.

— Intâi să dăm arme oamenilor și pe urmă pornim iarăși asupra orașelor ungurești! continuă craișorul.

Și în amănunt că trebuie luat din nou Abrudul, să-l ardă până 'n temelii, să plângă și copiii în pânțelele mamelor și să nu cruce nici pe cătane și nici chiar pe românii ce-i

vor găsi în oraș, că, de rându trecut, ei au ascuns pe unguri și i-au ținut și i-au hrănit până ce a trecut pârjolul. Apoi va urma Zlatna, apoi Galda, apoi Aiudul și de-acolo spre Cluj... Iar dacă ar încerca să vie cătanele asupra lor, atunci să le ție piept cu orice preț, să nu-i lase să pătrundă în munți, să taie pădurile și să puie rânduri de piedeci pe toate drumurile...

Deocamdată are să trimită poruncă lui Crișan să adune iar pe zărăndeni și să răscoale pe mureșeni ca să pornească din nou asupra cetății Deva, și din sus și din jos. Poporul din munții Abrudului însă va alcătui trei mari cete de luptători: la Ofenbaia va porunci Cloșca tuturor comunelor ce țin de acest domeniu; la Mogoș, Ponor și Râmeți să poruncească Ion Horia care se află chiar acolo; iar pe Arieș și pe Neagra, dela Câmpeni în sus, va da poruncă însuși Horia. Despre orice mișcare însă trebuie să-i trimită lui veste numaidecât, fie prin ștafete călări, fie prin semne din munte în munte. Iacob Zafu va îngriji să se afle bucinători pe toți munții... Căpitanii sânt datori să găsească arme pentru toți și să adune la trebuință cel

puțin câte-un bărbat din fiecare casă. Dealtfel chiar astă-seară trebuie să plece câte-un om cu porunci la fierarii din Lupșa, Dupăpiatră și Geoagiu ca să lase orice alt lucru deoparte și să facă numai lănci pentru luptători. Fierarului din Albac îi va da poruncă el însuși.

— Măine poimăine poate să înceapă a ninge și oamenii vor fi mai greu de urnit ! sfârși Horia. Voi să fiți pilde și de hotărîre și de asprime ca orice poruncă să se îndeplinească fără șovăire !

Rămase apoi singur cu popa Gheorghită să facă împreună poruncile către Crișan și către căpitanii comunelor care n'au fost acum aici. Până când popa scrisese lui Crișan, Horia întocmi cu mâna lui porunca pe care avea s'o trimită grabnic ținutului Geoagiu :

„Tot bine rugând pe Dumnezeu de ajutor,
„acum mureșenii stau ziua-noaptea, stră-
„juesc și ungurii stau pe țărmurii Mureșu-
„lui, nu mai pot. Ci acum dau înștiințare
„câtu-i *iarașul* acesta să fie gata în Noemvrie
„11 zile, în Geoagiu să se adune, să meargă
„de or trebui Homorodu, Mermezău, Băcăia,
„Ardeu, Cibu, Nădaști, Galda, Almașul din

„mijloc, Almașul de jos, Tecăreu, Poiana, Por-
 „cura, Voia, Balșa, Mada, Rândetiu, Bozeșu.
 „Aceasta se poruncește. Care sat s'ar ispiti
 „a nu veni sau din care casă n'ar veni la acea-
 „stă poruncă, întorcându-se să i se aprindă
 „casa. Această carte să meargă ziua noaptea.
 „Glumă nu vă paie. De nu îți veni, alții or
 „veni la voi“.

Porunca lui Crișan o trimise prin Iacob Topa, dar să nu șadă acolo de loc, ci să se întoarcă repede și să treacă pe la fierarul din Dupăpiatră, să-i spuie și din gură să se găbească cu facerea sulițelor.

— Na, părinte, rămâi sănătos ! zise pe urmă preotului Gheorghită, când isprăviră toate poruncile. Ispita cea mare acum începe și greutățile cele multe. Dumnezeu să ne ajute să le biruim !

— Amin ! murmură preotul, petrecându-l până în uliță, în noaptea înecăcioasă și neagră ca iadul.

Nu se mai duse acasă, ci la Lupu Coroiu, în fața Albacului, să se odihnească numai câteva ceasuri. Parcă ar fi știut că de a doua zi înainte nu va mai avea multă vreme nici odihnă, nici stare.

Intovărășit numai de trei feciori călări începu să cutreere satele, din casă în casă și din om în om, ducând peste tot porunci și rugăminți și încurajări și amenințări. Nu făgăduia nimic, ci cerea tuturor răbdare și încredere în izbânda dreptății.

Veștile îi veneau acuma mai dese de pretutindeni. Și din ele trebuie să-și dea seama că planul cel mare nu se va putea împlini și că nu rămâne decât o apărare dârză prin care să merite cel puțin recunoașterea și îndeplinirea poruncilor împărătești și slobozirea celor întemnițați la Galda.

Aproape fiecare veste sfârșia cu : vin cătanele ! Nici porunca lui Crișan către mureșeni, purtată din sat în sat de patru oameni înarmați și publicată în biserici, nici a lui Horia către plasa Geoagiului nu s'a mai putut asculta, căci pe tot cursul Mureșului, dela Bălgrad până la Zam, roiau cătanele pedestre și călări. Patrulă de soldați începură să cutreere munții, să se ciocnească cu grupuri de țărani. Horia poruncise tuturor să ție piept cu orice preț cătanelor și oricui ar încerca să pătrundă în munți ca dușman.

Pe urmă știrile se răriră și se limpeziră.

Dela Crişan sosi vestea că la 27 Novembre maiorul Stoianich a pornit dela Deva cu peste trei sute de cătane să cuprindă Zarandul. Crişan tocmai plecase din Brad, cu vreo cinci mii de oameni, spre Criştior, ca de-acolo să îneargă înainte, peste Buceş, asupra Abrudului, cum primise poruncă dela Horia. Când a aflat despre venirea cătanelor la Brad, s'a întors înapoi şi, ajungând în zorii zilei în marginea oraşului, s'a repezit cu mânie asupra trupelor. O bătălie crâncenă s'a încins. Au căzut mai bine de patruzeci de români, iar cătane nu se ştie câte au pierit. După vre-o trei ceasuri de luptă, maiorul a fost silit să dea înapoi cu cătanele şi să nici nu se oprească până la Hălmagiu. Crişan porni după el, mai ales că ţăranii veneau tot mai mulţi în oastea lui din toate satele. A treia zi trupa iobăgească înconjură Hălmagiul şi se pregătea să prindă pe maior cu pe cătane cu tot. Când a văzut maiorul primejdia, a cerut pace şi au încheiat o învoială că ţăranii se vor su-pune poruncilor împăratului, dar nu vor mai primi înapoi pe domnii unguri, iar dacă ar trebui totuşi să aibă domni, apoi să fie români ori nemţi, unguri însă nici în ruptul

capului. Făcând astfel pace, maiorul cu cătanele au rămas pe loc, iar Crișan a trimis pe iobagi acasă, până la alte porunci.

Horia își zise îndată că Crișan a fost înșelat de maiorul Stoianich, cum fusese înșelat și Cloșca de către colonelul Schultz dăunăzi, și că pacea încheiată a fost numai o amăgire, ca să scape de primejdie. Ii și trimise degrabă poruncă să nu asculte minciunile ofițerilor și mai curând să caute a-i prinde și a-i ține ca ostateci până când va veni vremea păcii adevărate.

Dar cătanele porniseră acuma din toate părțile asupra munților răsculați. În aceeași vreme Horia mai primi vești despre lupte ce se dădeau cu armata și la Lupșa, și la Remeți. La 29 Novembre colonelul Schultz, împreună cu vreo două sute de soldați, parte pedestri, parte călăreți, pornise dela Cricău să cuprindă Ponorul și Remeții. În strâmtorile munților însă vreo mie de țărani, sub poruncile lui Ion Horia, au năvălit asupra cătanelor și, într'o luptă de patru ceasuri, le-au pus pe fugă, încât tocmai la Cacova s'au oprit... Pe când se dădea aici bătălia, pe Arieș, la Lupșa, maiorul Dolcinengo cu șaptezeci de

soldați, vru să meargă spre Bistra, dar fu aruncat înapoi de ceata țărănească a lui Cloșca. Locotenentul Mesterhazy, cu o patrulă, încercă să alerge în ajutorul maiorului. Un grup de țărani, în frunte cu frații Ion și Ștefan Ispas, îi ieși în cale la Valea Vinții și-l nimici.

Peste alte câteva zile o veste mai scurtă și nelămurită uimi pe Horia :

— Vin cătanele cu vlădica !

Chiar a doua zi, în 5 Decembre, îi sosi și lămurirea : fiindcă maiorul Stoianich, deși se afla în Zarand, nu putuse face nimica împotriva țăranilor lui Crișan cu care încheiase pace ca să nu fie strivit, îi veni acuma în ajutor o nouă trupă de patru sute de grăniceri secui, comandați de colonelul Kray. Infricoșați însă de numărul și mânia țăranilor răsculați și spre a izbi mai sigur și mai fără primejdii, domnii trimiseră împreună cu cătanele și pe episcopul român Nichitici dela Sibiu, să adune pe preoți și pe iobagi, să-i sfătuiască, să-i dojenească și să-i liniștească prin puterea credinței creștinești. Și astfel ieri vlădica a sosit cu cătanele la Tebea, singurul sat care nu se mișcase de loc și nu

ascultase poruncile lui Horia, și a îndemnat pe preoți și pe țăranii strânși acolo să se întoarcă pe-acasă și să se supună cârmuirii și cătanelor.

Vestea aceasta izbi pe Horia drept în inimă și-i sfărâmă toată încrederea în sine și în izbândă. Cu toate cătanele și cu toți domni s'ar bate oamenii oricât, și ar răbda orice neazuri, dar cu vlădica, omul lui Dumnezeu, nu se poate lupta. Dacă vine însuși vlădica să povățuiască poporul să se lepede de Horia și să-l afurisească, s'a sfârșit tot, căci poporul pe vlădica are să-l asculte și nu pe Horia. A nu se supune vlădicii ar însemna să fii urgisit și alungat din legea creștinească și să pierzi chiar viața de-apoi, singura nădejde a omului oropsit pe lumea aceasta.

Era tocmai în Vidra când a aflat știrea cu vlădica. Nu mai spuse nimănui nimic, ci porni îndată spre Albac, mai ales că acelaș om îl vestise că vlădica va fi azi în Brad unde au fost chemați oamenii din douăzeci și cinci de comune. Asta însemna că Zarandul e pierdut și că numai o minune ar putea opri prăbușirea tuturor planurilor și visurilor sale.

Pe drum mai află că Ursu Uibaru, cel prins

din porunca protopopului Adamovici, a fost tras de viu în țeapă, la Bălgrad, de acum Joi s'a împlinit o săptămână.

— Na, Iacobe, ai auzit cu bietul Ursu Uibaru ? întrebă Horia amărît pe Iacob Topa care-l însoțea pretutindeni ca umbra. De viu în țeapă, ai auzit ?... Apoi, uite așa om isprăvi și noi, că până și vlădica s'a ridicat împotriva noastră !

Ningea moale și fulgii i se topeau pe obraji și-i înmuiau parc' ar fi plâns. Iacob nu știa ce să răspundă și se mulțumi să bâigue o sudalmă foarte meșteșugită împotriva vlădicii.

Horia nici nu-l mai auzi. Gândurile îl copleșeau. Auzise dela preoții care se ridicaseră dela început alături de dânsul că vlădica a dat porunci mari tuturor protopopilor să oprească pe țăranii de a da ascultare căpeteniei rebeliștilor. Dar le socotise mai mult ca niște porunci silite, ca să nu creadă cărmuirea și domnia că până și vlădica românesc e de partea lui. Nu-și putuse închipui că tocmai slujitorii lui Dumnezeu să nu-i dea nici un sprijin lui care nu voia nimic pentru dânsul, ci doar dreptate pentru norodul românesc și în rândul întâi pentru preoții români

care erau batjocoriți și umiliți ca și iobagii. Și iată acuma trebuie să înțeleagă că a greșit, că și preoții cei mari sunt în tabăra dușmană.

În Albac se duse de-a dreptul la popa Gheorghită, să-i spuie tot și să se jeluiască. Popa știa. Aflase și el dela oameni, care veniseră speriați să-l întrebe ce-i de făcut, că doar n'o să se împotrivescă și Vlădicei? De altfel de câteva săptămâni primește mereu porunci să se ridice împotriva lui Horia. Ii citi o asemenea poruncă : „Cu adâncă mâhnire, cu destulă scârbă și simțitoare durere am înțeles că Horia, căpetenia rebeliștilor, nu încetează a face răutate și minciuni care sânt împotriva lui Dumnezeu și împăratului și împotriva legii și bisericii și blagosloveniei vlădicești. Deci noi cu numele împăratului poruncim că nici un român să nu îndrăznească a asculta minciunile lui Horia, nici să meargă cu el, nici la adunarea lui, nici să dea ajutor lui, nici oamenilor lui, nici pre ascuns nici în arătare“.

Popa Gheorghită însă căută să-l liniștească spunându-i că vlădica Nichitici nu e român, că chiar vorbește mai stricat românește decât ungarilor, că a venit de curând la Sibiu din

Croația și deci trebuie să fie sârb ori sloven.

— Dar e vlădică românească și norodul numai atâta știe! observă Horia pe gânduri.

Preotului i se părea mai grav un nou manifest al guvernului prin care, în numele împăratului, se dăruiește iertare și uitare tuturor răsculaților ce se vor întoarce numai decît acasă și vor rămâne liniștiți. Horia cunoștea patentă aceasta de trei zile, dar era sigur că oamenii nu vor mai da crezămînt unei astfel de porunci, fiindcă prea de multe ori au fost amăgiți și numai amăgire e și acuma la mijloc.

— Dacă n'ar veni vlădica, toate hârtoagele domnești n'ar face o ceapă degerată!

Peste două zile, într'o Marți, sosi în Alba domnul Chendi din Câmpeni, căutând pe Horia. Se cunoșteau de mult. Chendi, român nobil cu stare, îndrăgise pe Horia încă înainte de-a începe alergările pe la Viena. Horia îi ceruse de multe ori sfaturi și, cu aceste prilejuri, au vorbit despre toate necazurile iobagilor români, iar Chendi a înțeles sufletul bogat al țăranului acesta și l-a ajutat să se înalțe. De abia trecut de treizeci de ani, Chendi era bărbat frumos, cu niște ochi negri plini

de sinceritate și cu un glas veșnic fierbinte.

— Apoi, bade Ursule, am venit în bârlogul dumitale, cale atât de lungă și pe zăpada asta aspră, fiindcă am să-ți aduc niște vești pe care trebuie să le cumpănești bine de tot și să-mi dai răspuns ! zise Chendi îndată, parcă ar fi fost grăbit să isprăvească.

Se întâlniseră tot în casa preotului, căci a lui Horia era prea departe și prea săracă spre a putea găzdui pe un domn. De aceea Chendi adăogă către popa Gheorghită care vru să iasă :

— Poți să stai și d-ta, părinte, că ce am de spus nu-i taină și nici rușine !

Era trimis de comisarul guvernului, Mihail Bruckenthal, să făgăduiască lui Horia amnistie întregă dacă va liniști imediat poporul și va porunci tuturor să se potolească și să se supună. Horia se uită cercetător în ochii domnului prieten, ca și când ar fi vrut să citească dacă e cinstit sau vrea să-l amăgească, și văzu limpede că nu era nicio înșelăciune din partea lui. Totuși nu răspunse nimica. Chendi atunci urmă mai înfocat, ca să-l convingă : că Zarandul s'a potolit de tot, că toate părțile dela Ofenbaia încolo, când au aflat de patenta

împărătească, au trimis deputați la Abrud că se supun, că au pătruns în munți atâtea cătane încât nu mai poate fi vorba de o împotrivire lungă și că dealtfel armata are porunci să înnăbușe chiar în sânge, dar foarte repede, orice urmă de răscoală, că deci sfârșitul nu mai este îndoielnic pentru nimeni și nu e vorba decât de-a împiedica vărsări de sânge fără niciun folos.

— Iureșul de foc ce l-ați făcut nu va rămâne fără urmare — mai zise Chendi. A ajuns la urechile împăratului, a țării și a lumii întregi durerea grea din care au țâșnit săptămânile de sânge și de flăcări. Indreptarea trebuie să vie și nu poate să întârzie. Jertfele n'au fost zadarnice. Dar trebuie să înțelegi și d-ta că întâi e nevoie să se facă pace și liniște și că numai după aceea împăratul și guvernul vor putea ușura viața românilor. Azi ai prilejul să faci o faptă bună poruncind să înceteze focul peste tot. Cuvântul d-tale va fi mai ascultat decât tunurile, asta o știe și cârmuirea. De aceea în schimb îți propune iertare și uitare. Măine poate să fie prea târziu.

— Se făcu o tăcere înnăbușită. Chendi se uita

aproape poruncitor la Horia parcă ar fi vrut și prin privire să-l silească să asculte. Popa Gheorghită, pe laviță, ghemuit, nici nu sufla. Horia cu ochii de oțel înfipti în fața lui Chendi, tăcu un răstimp și apoi zise foarte simplu :

— Nu pot, domnule !

Chendi avu o mișcare de protestare pe care însă o stăpâni îndată, uluit de liniștea și seninătatea țaranului.

— Nu-mi trebuie mila nimănui până ce nu vor eși din temnițele din Galda și dela Zlatna oamenii închiși nevinovați de ani de zile și până ce nu vom izbuti măcar ușurări de biruri pentru norodul nevoiaș !

Adăogase aceasta mai mândru, mai sfătos, parcă s'ar fi deșteptat într'însul deodată crăișorul care poruncește unei țări întregi. Dar cum Chendi stărui mereu, fu nevoit și dânsul să-i dea explicații mai largi : că nu poate avea încredere în făgăduelile domnilor și ale cârmuirii, că pe el îl știe om curat la suflet, dar cei ce l-au trimis nu l-au trimis cu gând bun, că de trei ori l-au înșelat până și ofițerii cei mari...

— Că pe mine m'or trage în țeapă sau că

m'or frânge cu roata îndată ce-oi fi în puterea lor, oricâte făgădueli aş avea că n'are să mi se strâmbe nici un fir de păr, despre asta n'am nici o grije ! zise dânsul cu un glas batjocoritor. Dar mai ştiu din păţanie că, în loc de uşurare ori îndreptare, toată iobăgimea românească are să fie mai oropsită şi mai înafară de lege, cum a fost.

— Sfârşitul va fi acelaşi, ori că dai d-ta mână de ajutor şi te supui, ori că nu -- răspunse Chendi. Numai că până să se sfârşească tot, vor mai pieri multe vieţi româneşti chinuite !

— Acuma fie cum o rândui Dumnezeu ! murmură Horia. Noi facem ce putem ! Şi apoi ce-o mai fi, om vedea !

Chendi nu vru să se dea bătut aşa uşor. Rămase în Albac, sperând că va obţine mâine ce n'a obţinut azi.

A doua zi Horia se pomeni cu Crişan. Intreg Zarandul căzuse în mâinile cătanelor, mai ales prin cuvântul vlădicei. Noaptea trecută, între Mihăileni şi Blăjeni, cătanele au sfărâmat ultima ceată de crişeni, vre-o mie de oameni. A căzut şi căpitanul Mihai Bibarţ, cel mai viteaz şi mai înverşunat dintre toţi. Popii

trimiși de vlădică au ținut pe români cu vorbe de pace și cu predici până ce oastea împărătească i-a înconjurat din toate părțile ca pe urmă să-i poată tăia mai lesne.

Ceva mai târziu, un om din Cărpiniș îi aduse o scrisoare dela Abrud, făcută în românește și iscălită cu numele românesc locotenent Petre Lupu, chemându-l la Câmpeni să tocmească pacea. Horia află chiar dela aducătorul ei că e ticluită și trimisă de un ofițer ungar care astfel ar vrea să-l amăgească spre a-l prinde și a-l da pe mâinile domnilor.

— Apoi poftim de vezi și d-ta, domnule Alexandre, cum umblă domnii să facă pace și învoială cu noi! zise dânsul către Chendi arătându-i scrisoarea.

Și-l rugă să-i facă un răspuns pe ungurește, frumos dar usturător că încearcă astfel să amăgească pe niște bieți iobagi care nu cer decât dreptate.

Seara veni vestea că oamenii din ținutul Mogoș și Ponor, adică întreaga oaste de sub poruncile feciorului său, au trimis deputați la Sebeș, cum că se supun și, întorcându-se pe la casele lor, vor depune armele. Apoi că vlădică a adunat în Abrud, în casa sigartăului Stan

George, pe preoți și câte șase oameni din comunele vecine și le-a citit el însuș iertarea împărătească și le-a poruncit să se lase de rebelie. Și în sfârșit că și ceata lui Cloșcuț, strânsă peste tot de cătane multe, e silită să se îndrepte spre împrejurimile Câmpenilor și acolo, adunându-se cu toții, să cumpănească ce să mai facă.

Toată noaptea, pe toți munții, bucinătorii împrăștiau vești rele :

— Vin cătanele !... Vin cătanele !...

Toată noaptea aceea Horia se svârcoli ca peștele pe uscat, fript de gânduri. A rămas acum numai cu moții lui în fața cătanelor și a domnilor și a lumii întregi. Ce ar mai putea face ei împotriva atâtor vrăjmași ? De unde a pornit și unde a ajuns ? Când era țara întregă în picioare a putut cere dreptate pentru toți românii robiți domnilor și ungușorilor. Azi nu se mai poate gândi decât la nevoile muntenilor : să fie sloboziți cei din temnițe și să se ușureze birurile. Și nici măcar atâta nu vor să le dea. Numai făgădueli deșarte, de care au avut mereu și prin care au ajuns să nu mai poată trăi... Și totuș în câteva zile trebuie să se aleagă sfârșitul. De șase

săptămâni ține răzmerița. Oamenii nu mai au casă, nici liniște, nici muncă. Frigul s'a lăsat mai aspru, și foamea. Până când să mai umble pe drumuri degeaba? Poate că mișcarea a început într'o vreme nepotrivită, asupra iernii. Pornită primăvara, ar fi putut ține mai mult și ar fi avut mai mulți sorți de izbândă. Planul cel mare, de-a ridica pe toți românii, atunci s'ar fi putut împlini chiar împotriva întregii oștiri împărătești. Acuma e prea târziu. Trebuie stinsă răscoala, ca să se odihnească oamenii. Iar el cu Cloșca și cu alți tovarăși vor trebui să se facă nevăzuți până la primăvară, când, cu ajutorul lui Dumnezeu, se va putea începe o mișcare mai mare, să scape de robie pe toți românii...

Era Duminecă, 12 Decembre. Se duse întâi la biserică, să asculte slujba dumnezeiască, să se închine și să se întărească. După slujbă, în fața bisericii, porunci oamenilor să plece, din fiecare casă câte unul, la Câmpeni, și să fie acolo mâine seară, că vor fi din toate satele. Chemă pe Iacob Zafu și-l puse să bucine adunarea la Câmpeni, să o afle toți bucinătorii și să o treacă mai departe până unde se mai poate. Apoi se întoarse acasă la popa Gheor-

ghiță. Chendi voia să plece și aștepta răspunsul din urmă. Ii mulțumi că s'a ostenit până aci și că a zăbovit atâtea zile în sărăcia asta jalnică.

— Știu cât ești d-ta de drept și de cinstit — adăogă dânsul. Știu că vrei numai bine și dreptate. Dar noi rămânem cum sântem și om face cum ne-o învăța Dumnezeu.

— Rău îmi pare, bade Ursule, că nu mă asculți pe mine !

— Acuma nu mai pot asculta pe nimeni în lume. Eu oi rămânea cel din urmă, că doară eu am fost cel dintâi și în cărțile sfinte așa scrie, să fie cel mai de pe urmă acela care a fost cel dintâi !

Când văzu plecat pe Chendi se simți și Horia mai ușurat. Ii era inima plină de un simțământ straniu, ca și când ar fi rămas singur pe o plută fără cârmă, la voia întâmplării și a valurilor. Era totuș mulțumit că a putut ține piept ispitei și că poate sta cu sufletul curat în fața lui Dumnezeu și a sa însuși.

Luni seara sosi la Bogdănești, însoțit numai de Iacob Topa, și trase la Ispas Goldău, unde trăgea totdeauna. Ispas, căprar pus de Horia peste satul lui, îi spuse că s'au urnit toate

comunele spre Câmpeni, de s'au speriat și cătanele. La Câmpeni a venit noaptea trecută ofițerul cel mare, care a amăgit pe oameni cu pacea. Impreună cu dânsul a venit peste șapte sute de cătane de tot felul, chiar și tunari. Văzând atâta puzderie de țărani, cătanele, de frică, au început a trage cu tunurile în mulțime de au și omorât câțiva.

Horia trimise chiar atunci seara pe Iacob să-l caute pe Cloșca și să-l cheme aici la sfat, iar lui Ispas îi porunci să adune din fiecă sat câte-un bătrân ori pe căpitanii puși de el, ca mâine să se poată înțelege cu toții împreună. Despre Cloșca spuse îndată Ispas să nu-l caute pe acasă, prin Cărpiniș, că pe-acolo au umblat cătanele și i-au scotocit și prin lăzi, să afle cine știe ce porunci, dar poate să fie prin Certegi.

Mărți, pe la amiazi, se aflau adunați împrejurul crăișorului vre-o șasezeci de oameni. Cloșca venise cel dintâi, amărît, zdrobit. Vedeă că s'a isprăvit tot și nu găsea nici o eșire, și toată nădejdea îi era în Horia. Dealtfel aceeași nedumerire și desperare se citea în ochii tuturor. Vasile Sgârțiu, tânăr, nerăbdător, întrebă de-a dreptul :

— Acum ce mai facem, încotro ne întoarcem, crăișorule ?

Horia își aminti deodată pe acelaș Vasile, când i-a zis întâia oară „crăișorule“, în casa lui Cloșuț. Cum îi luciseră atunci ochii și câtă mândrie era atunci în glasul lui, iar acum parc'ar fi numai spaimă.

Insfârșit, când sosiră toți cei chemați, Horia le spuse verde că trebuie să se împrăștie cât mai degrabă pe-acasă, să liniștească pe oameni ca să-și vadă de treburi, căci rebelia s'a isprăvit și de-acuma numai el mai are de lucru, spre a dobândi ușurările din pricina căroră s'au sculat.

— Domnii și ungurii, cât am tot stat noi după amăgirile de pace, au umplut lumea de minciuni și au izbutit să întoarcă până și pe înălțatul împărat împotriva noastră. Sântem și noi de vină că am ascultat glasurile mincinoase care ne făgăduiau dreptate și pace numai ca să ne înșele. Dar noi am pornit la drum cu voia și porunca împăratului și poruncile împărătești trebuie să le împlinim. Acuma înălțatul împărat, înșelat de minciuni domnești, s'a întors de către noi și a trimis cătanele împărătești să vadă dacă ne plecăm

ori nu. Noi însă trebuie să ne plecăm în fața înălțatului împărat că la dânsul e dreptatea și puterea. Și dacă ungurii l'au amăgit, când i-om arăta adevărul, tot are să ne asculte și să ne împlinească rugăciunile, precum a vrut mereu și n'a putut din pricina domnilor care nu l-au ascultat... Eu, Horia, crăișorul vostru, dau dară poruncă mare să se întoarcă tot omul la casa sa și cine nu se va pleca, cu moartea să fie pedepsit pentrucă s'a împotrivit poruncii împărătești !

Văzu deodată pe fețele tuturor o înseninare parc'ar fi scăpat de o apăsare grea. Numai Cloșca îl privea uluit și întrebător. Urmă răspunzând nedumeririi lui mute :

— Porunca împărătească pe care v'au vestit-o popii și cătanele și prin sate, și prin târguri, făgăduiește iertare celor care s'or întoarce și se vor pleca. Nimeni să nu fie deci înfricoșat, căci nimănui nu i se va face nici un rău. Și uite-așa, oameni buni! Dumnezeu să vă ajute și să împliniți porunca de împrăștiere !

— D'apoi dumneata cum rămâi, că doar poate să te prindă domnii și să te spânzure ?

întrebă un bătrân din Vidra, aproape furios că Horia nu se gândește deloc la sine însuși.

Horia avu o lucire de bucurie în ochi când răspunse :

— Apoi eu am să cerc să ajung iară la înălțatul împărat ca să mai cerc a dobândi dreptate măcar de-aș ști că m'oi prăpădi ! Cine vrea să mă însoțească până la Albac și în munți, îi mulțumesc, dar silă n'oi face nimănui !

— Eu nu mă despart de tine, măi frate Ursule, nici în mormânt ! strigă Cloșca atât de brusc că toți se spăimântară.

Câteva zeci de glasuri răsunară :

— Nici eu !... Nici eu !...

După amiazi mulțimea de pe dealurile dimprejurul Câmpenilor se topi încetul cu încetul. Spre seară vre-o sută de oameni înconjurau pe Horia să-l însoțească până unde va îngădui dânsul. Înainte de-a porni, Ispas Galdău îi spuse ce-a auzit adineaori dela niște drumeți venind dela Turda, că anume fecioru-său, Ion Horia, a fost prins de cătane și ar fi acuma închis la Zlatna.

— Cum o rândui Dumnezeu și cum o avea noroc ! murmură bătrânul Horia.

Incălecară și se urniră pe drumul greu de iarnă, tăcuți. Aproape de Secătura îi ajunse din urmă Iacob Topa, în galop, gâfâind :

— Vin Cătanele!... Au plecat dela Câmpeni încoace !... Cătanele !...

Numai Cloșca se mai înfuriă și răspunse cu o sudalmă.

CAPITOLUL IX

I U D A

Miercuri dimineața tot Albacul, nu numai bărbații, ci chiar femei și copii, se strânse în fața bisericii, la încrucișarea drumului dinspre Câmpeni cu cel către Arada, în preajma podețului de peste pârâul Albacului. Noaptea fusese aspră, zăpada înghețase, precum înghețate demult erau și apele Arieșului și ale gârlei. Subt cizmele și opincile mulțimii ce tropăia mereu de ger, zăpada scrâșnea și lucea în scânteri colorate subt lumina razelor reci ce cădeau pieziș din cerul senin.

De azi-noapte, de când sosise Horia dela Câmpeni, satul fierbea. Se vorbea că vin cătane multe cu tunuri să prefacă în cenușă Albacul, că Horia pleacă iarăș la împăratul să

se plângă și împotriva cătanelor care s'au dat de partea domnilor... Se mai spunea apoi că pretutindenii cătanele pun pe oameni în lanțuri, fie vinovați, fie nevinovați, și-i trimit la Bălgrad să-i tragă de vii în țeapă ca pe Ursu Uibaru. Bătrânii povățuiau pe cine-i asculta să fugă în munți când vor veni cătanele, ca să scape de primejdie.

Acuma, fiindcă vremea trecea și crăișorul nu se arăta, începură alte vorbe : că Horia a și plecat de azi-noapte spre Scărișoara, singur, să-și piardă urma, că și cei care l-au însoțit până aci s'au împrăștiat de n'au rămas decât vidrenii înadins ca să amăgească lumea și să înșele pe cine ar cerea să se fie după Horia, mai cu seamă că și gornicii sânt pe-aici, prin mulțime.

Apoi deodată se făcu tăcere mare parcă ar fi căzut o poruncă din aer. Pe portița ogrăzii eși Horia cu Cloșca, îmbrăcați gros, cu cojoacele lungi, cu puști în spate și cu lănci în mână în loc de băț. Popa Gheorghită îi petrecu în capul gol până în mijlocul uliții. Aici trebuiră să se oprească. Oamenii se îmbulzeau în jurul lor, să-i vadă, să le audă glasul de despărțire.

— Na, oameni buni, rămâneți sănătoși ! strigă Horia cu voce tare să-l audă cât mai mulți.

O femeie înăltuță, îmbrobodită până la gură, cu niște ochi mari negri și adânci, ținând de mână un copil de vre-o șase ani, se svârcoli prin mulțime până ce ajunsese în fața lui, apoi, izbucnind în lacrimi, se plecă și-i sărută mâna.

— Tu ești, Rafilă ? zise Horia, mângâind-o pe cap. Na, taci și nu plânge, că bun e Dumnezeu și n'are să ne lase !

Era nevasta lui Dumitru Todea, cel închis de-atâta vreme în temnița dela Galda. Ștergându-și lacrimile cu colțul năfrâmii, murmură amar :

— Doamne, Doamne, rău ne-ai mai pedepsit, Doamne !

— Taci mulcom, muiere, taci că dreptatea trebue să iasă ! mai spuse Horia, întorcând însă capul ca și când ar fi vrut să-și ascundă o înduioșare.

Preotul Gheorghită, care cercetase mulțimea din ochi, se apropiă de dânsul și-i șopti să nu plece singur că-s toți gornicii aici și

s'ar putea să fie ispitiți a-l urmări. In loc de răspuns Horia îl sărută pe amândoi obrazii, zicând :

— Hai să mergem, că-i târziu !

Apoi tot astfel îmbrățișă pe Petre Nicula din Vidra, și pe Ionuț Dandea din Bucium, căruia îi curgeau lacrimile șiroaie deși încerca să zâmbească, și pe David Avram, și pe Iacob Todea și pe Toma Gligor și pe Pavel Bocu, toți din Vidra, și pe Vasile Sgârciu cel tinerel, nepotul lui Cloșca din Seliștea Abrudului, și pe Iacob Zafu, și pe David Onu Surdu din Mușca, și pe Toader Berindei din Câmpeni, și pe Toader Cătană din Bistra...

Un băetan veni cu doi cai, își făcu loc prin mulțime. Incălecară îndată. Horia își mai roti privirea asupra norodului. In minte îi rămăsese vorba preotului despre gornici. Li văzu pe toți. Și pe Ion Mătieșu din Arada, cu care poate totuș să se încuscrească dacă va scăpa feciorul din prinsoare, și pe Ștefan Trifu, cel cu ochii răi înțepători și mustața spână, și pe cei doi feciori ai lui Andrei Neagu, și pe Nuțu Mătieșu, și pe Gheorghe, fratele mai mic al lui Ion Mătieșu. Erau amestecați printre oameni și se purtau ca și ceilalți. Răs-

punse acuma preotului, tare, să-l audă și ei :

— D'apoi gornicii nu-s frați cu noi și de necazuri și de bucurii?... Și tocmai frații să cerce a ne vinde ca Iuda ?

Se întrepruse, căci George Nicula, nepotul său, îl apucase de mână, zicând :

— Unchiașule, eu vreau să te întovărășesc oriunde te duci, chiar și până la împăratul !

Horia se înfioră auzindu-l, parcă l-ar fi sgâriat pe inimă. Și, după o clipă de șovăire, îi spuse blajin :

— Lasă, George, că ne ducem noi și singuri... Hai, Cloșcuț !

Porniră în pasul cailor, fără să se uite înapoi, pe drumul mai puțin bătătorit, spre Arada. Când cotiră după coastă, Cloșca zise îngândurat :

— Eu nici nu mi-am luat rămas bun dela nimeni, nici măcar dela nevastă-mea, săraca... Dar poate că-i spune nepotu-meu cum am plecat !

Horia nu răspunse. Era bucuros că s'a isprăvit cu bine despărțirea și că au eșit toate cum le-a plănuit. Nici nu mai voia să se gândească înapoi, și ca să se ferească de amărăciune, și ca să-și păstreze toate puterile

pentru viitor. Deocamdată trebuia să li se piardă urmele. De aceea n'a primit pe nimeni să-i însoțească mai departe și nici n'a spus nimănui, nici celor mai credincioși tovarăși de cruce, unde vor merge și ce au să facă. Chiar Cloșca nu știa nimica.

— Ne abatem o leacă pe-acasă pe la mine, frate Cloșcuț — zise dânsul deabia când ajunseră la cărarea ce suia spre Crângul Feregetului.

Acolo îi aștepta Iacob Topa și Cârstea Nicula. Pe ei doi îi alesese Horia să-i fie de pază și de ajutor. Azi-noapte trimisese pe Iacob la Cârstea să-i dea de știre să se pregătească.

Nici nu avură a zăbovi deloc. Cei doi stăteau gata, în tindă, cu dăsișii plini de merinde pentru o săptămână. Cârstea își luase și pușca, să fie la caz de trebuință.

— Na, înainte, feciori! strigă Horia, fără măcar să intre în casă.

Descălecară și dădură drumul cailor, să se întoarcă singuri acasă când îi va cuprinde foamea. Trecură prin tindă, încuind ușa pe dinăuntru și eșind prin dos. Coborîră spre drumul Bradei până la marginea pădurii,

apoi pe albia unui pârâu, ca să se ștergă urmele pașilor, urcară pe coastă, în desișul de mesteceni. Ajunseră gâfâind greu în vârful dealului și urcară pe creastă mereu, până într'o poiană de unde se zărea în vale satul. Zăpada poenii era călcată. Se vedea că umblaseră oameni. Soarele trecuse de amiazi. Un copac prăvălit, chiar la marginea poenii, era curățit de omăt, semn că se mai odihnise de curând cineva. Se așezară și ei, să poposească puțin și să prânzească. Iacob Topa, înainte de-a porni mai departe, zise liniștit :

— Dumneavoastră să vă lăsați numai în grija mea, că eu vă duc într'un loc unde nici păsările cerului nu vă pot descoperi. E cam departe, tocmai pe Ciusdia din codrul Scorogetului, dar știu că acolo aveți să fiți ca acasă. Am stat astă vară cu oile acolo și mi-am făcut o colibă boerească și ascunsă de treci pe lângă ea și nici nu bagi de seamă...

Horia și Cârstea cunoșteau locurile și se sculară aproape deodată, Cârstea spunând cu îngrijorare :

— Apoi să nu mai zăbovim, că ziua-i mică și calea lungă !

Era om cam de vârsta lui Horia, văr cu dânsul, puțin sperios, dar foarte tăcut și credincios.

— N'ai grije, bade Cârstea, că doară n'om merge noi azi până acolo, că ne-ar apuca noaptea prin păduri și poate să dea dihăniile peste noi. Până se înserează bine, tocmai sosim la stâna certegenilor, că nu-i așa departe, și om rămânea să ne hodinim și să ne încălzim, iar mâine de dimineață om porni mai departe !

Incepu să fulguiască ușor. Se bucurară că li se acoperă pașii. Merseră voinicește până la stâna certegenilor, maseră acolo și a doua zi, aproape pe înserat, ajunseră la Ciusdia tocmai când se porni o ninsoare mai mănioasă, cu vânt vijelios care le scutura în spinare toată zăpada înghețată pe crengile copacilor.

— Na, unde ți-e coliba, Iacobe ? întrebă Horia, obosit, văzând că se afundă tot mai tare prin niște râpe pe ale căror margini se elătinau molifții bătrâni cu rădăcinile întinse în gol ca niște ghiare de balauri.

— Uite-o colo ! zise Iacob râzând și arătând

la câțiva pași. Degeaba vi-o arăt, că n'o poți vedea... Veniți după mine !

Intre rădăcinile unui brad uriaș, învăluite cu crengi pe care se așternuse mușchiu bogat, era într'adevăr o vizuină mare cât o tindă de om cu stare. Feciorul dădu la o parte o cracă uscată, așezată odinioară de dânsul ca să astupe intrarea, și strigă vesel și mândru :

— Ia, mai poftiți și pe la noi, oameni buni!

Se strecură însă el înainte și, până să se cațere și ceilalți după dânsul, adună în mijloc niște frunze uscate rămase de astăvară, le acoperi cu găteje subțiri, scăpără din amnar și aprinse repede un foc peste care mai aruncă și vre-o două cioate ce-i căzură la îndemână. Eși apoi să adune uscături prin apropiere, să poată face o flăcăraie bună, să-și desmortească cu toții oasele degerate.

In curând se înnoptă. Apucară să strângă un morman de lemne, să le ajungă. Vâlvătaia focului umplea coliba, răspândind o căldură plăcută. Imbucară câte ceva și se întinseră pe jos și adormiră, având grije însă fiecare, când se trezea, să mai arunce câte-o buturugă pe foc, să nu se treacă.

— Numai cu apa e mai greu — adăogă a

doua zi Iacob — că trebuie s'o aducem tocmai dela stâna noastră, că acolo-i un izvor bun. Nu-i departe, dar e tare rău drumul!

A treia zi tot Iacob spuse că Cârstea Nicula ar fi bine să plece înapoi în sat, să mai vadă ce-i pe-acolo și să mai aducă merinde, să nu rămână aici fără de-ale gurii, că iarna e greu să găsești ceva pe-aici. Apoi, când se va întoarce Cârstea, va pleca dânsul. Și așa cu rândul și cu săptămâna vor putea eși din iarnă cu bine.

Horia adăogă doar că ar trebui cu toții și pe rând să stea și de strajă, să nu se întâmple totuș să dea peste dânșii cineva fără veste și să-i iea ca din oală. Cătanele au să înceapă să-i caute și prin munți, când vor vedea că nu-i pot găsi. Adevărat că din partea lor mare grije n'ar fi că, dacă nu cunosc locurile, n'au să afle niciodată nici măcar urme de fiare, necum de dânșii. Dar în cele din urmă s'ar putea să poruncească oamenilor să-i caute, care umblă prin munți ca prin grădinile lor, sau chiar gornicii care cunosc și mai bine toate ascunzișurile, și atunci s'ar ivi primejdia.

Pe când Cârstea Nicula pornea spre Alba,

firește pe altă cale, Horia însuși eși la pândă, coborî până la stână, cercetă împrejurimile cu deamănuntul, mai adună și vreascuri pentru foc... Apoi urmă Cloșca, apoi Iacob.

Seara povesteau până târziu despre toate întâmplările, făceau planuri și legau nădejdi. Se hotărî și Horia să aștepte aici până se va potoli toată frământarea din țară, până se vor retrage iarăș cătanele, iar pe urmă sau va încerca să ajungă la împăratul, sau va porni din nou lupta, așa cum ar fi trebuit să pornească dintâi, asupra verii și în toată țara deodată.

Cloșca însă era mereu posomorît și nu se mângâia că nu și-a putut lua rămas bun dela Mărina lui. Avea presimțirea că nu va mai vedea-o niciodată. Lăcrima. Apoi deodată o suduia cumplit pentrucă n'a căutat ea să-l întâlnească, fiindcă ea ar fi putut mai lesne, dar se pare că ea nu l-a iubit cu adevărat, de aceea se jura că, de-ar fi să moară, n'are să-i lase măcar un zlot găurit...

Cârstea Nicula se întoarse peste șase zile cu o mulțime de vești. La Albac au venit, îndată după ce a plecat Horia, sumedenie de cătane și au umblat din casă în casă și au

răscolit peste tot după crăișorul. Baremi casa lui numai că n'au dărâmat-o. Au fost și la Arada și prin toate cătunurile, dar n'au stat și s'au întors la Câmpeni. Se trimit totuș mereu patrule prin munți să caute pe Horia și pe tovarășii lui. Se crede c'ar fi vre-o sută de oameni împreună cu dânsul. Lumea zice că pădurarul Melzer din Abrud, cel care a împușcat acum trei ani pe feciorul cel mare al lui Țiloș, s'ar fi legătuit că el are să prindă pe Horia măcar de-ar fi ascuns în fundul pământului și că ar fi chemat la Arada pe toți gornicii, să le făgăduiască marea cu sarea dacă i-or da ajutor. Muierea lui Dumitru Todea i-a spus că George Nicula s'ar fi îmbiat și dânsul să dea ajutor pădurarului, nu știu dacă e adevărat, că prea ar fi ticălos. Dealtfel se svonește că împăratul a pus trei sute de galbeni pe capul lui Horia, ca să ispitească și pe români să-l prindă. Ce-o fi adevărat, nu poate ști, dar e sigur că în Arada sunt vre-o treizeci de cătane care tot dau târcoale Scorogetului. Din partea lor însă pot dormi fără grije.

Știrile acestea spulberară deodată speranțele celor doi căpitani. Trebui Iacob să sară că

nu trebuiesc ascultate toate minciunile băbești.

— Lasă, crăișorule, că vă aduc eu veștile cele adevărate ! zise feciorul când să plece în sat. Nu-i nici diavolul așa de negru cum spun oamenii ! Numai să luați seama pe-aici până mă întorc eu !

Era Vineri, în ajunul Crăciunului nemțesc. Gerul se mai înmuiase. Știrile lui Cârstea, învechite, nu mai păreau atât de mohorâte.

— Apoi cum să nu caute — zise Horia într'un timp — că știu ei, domnii, ce-i paște, dacă nu ne omoară pe noi ! Dar lasă că nici noi nu sântem de mămăligă și nu le-am face pofta cu una cu două !

Duminecă toată noaptea ninse, încât Luni dimineața Cârstea, dând să pornească de strajă și să aducă apă, deabia putu să iasă din colibă, căci zăpada aproape astupase ieșirea... Cum rămaseră singuri, Cloșca, parcă demult l-ar fi strâns de gât, întrebă lacom :

— Măi frate Horia, frate de cruce, spune-mi rogu-te, că nu mai pot răbda, de ce n'ai vrut tu să arăți cătanelor poruncile care ți le-a dat împăratul ca să ne facă și pe noi cătane și să stingem pe unguri ? Că de-ar fi văzut cătanele scrisul împăratului, cum ar mai fi cute-

zat să se mai bată cu noi și să ne oropsească dimpreună cu domnii?... Uite, asta nu pricep, frate Ursule, și mult mă roade gândul că...

— D'apoi crezi tu că pe mine nu mă roade? îl opri scurt Horia ca și când ar fi așteptat de mult întrebarea. Of, Doamne, muncitu-m'a și pe mine deajuns și m'a chinuit, dar trebuie să tac și să mă perpelesc așa, măcar de-ar fi să mă sfâșie în bucăți cu cleștele înroșite!

Iși trase în poală traista de piele, bătută cu ținte galbene, ce o purta și acum mereu în spinare, și scoase mâniaș un teanc de hârtii, urmând:

— De câte ori m'am ispitit să le arăt, cum ți le-am arătat și ție, măcar ofițerului cela care venise atunci la Câmpeni. I le-am arătat pe toate celelalte, știi bine, dar pe astea n'am putut, frate, frate Cloșcuț!... N'am putut, că și de le-aș fi arătat, n'ar fi crezut nimeni!... Împăratul mi le-a dat în taină și în taină trebuie să le țin până la moarte! Că dacă isprăveam cu bine ce-am început, apoi nu mai era trebuință să le arătăm nimănui, iar când s'au întors rău lucrurile, chiar împăratul ar fi spus că-s numai amăgiri de-ale mele! Uite așa, frate Cloșcuț, uite așa!

Cloșca, neputincios, scrâșni între dinți o sudalmă.

— Acuma însă zadarnic ne perpelim, frațele meu de cruce! adăogă după un răstimp Horia mai amar. Acuma numai împăratul poate să ne mântuiască după ce s'o mai potoli fierberea. De aceea oi cerca să ajung iar în fața lui și să-i dau înapoi poruncile și să-i cer altele mai bune!

În clipa aceasta se auzi sgomot de pași la intrarea colibeii. Cum Horia se întrerupse și vârî repede în sân hârțiile, Cloșca murmură nepăsător:

— Trebuie să fie Cârstea cu apa!

Dar nici n'apucară să isprăvească, și auziră un glas străin mormăind:

— Bună hodina, oameni buni!

În vreme ce Horia întoarse capul să vadă cine e, Cloșca se uită după arme. Amândouă puștile erau răzimate dincolo de pălălaia de foc din mijlocul colibeii, împreună cu lăncile, alături de dășagii cu merinde. În deschizătura intrării însă se ivi Nuțu Mătieșu, la spatele căruia scilipeau ochii înțepători ai lui Ștefan Trifu. Pășiră înlăuntru, amândoi cu puști pe

umăr, iar după dânșii veniră și feciorii lui Andrei Neagu, deasemenea înarmați.

— Umblați după vânat, măi oameni? întrebă Horia, liniștit, fără a se fi mișcat din loc.

— Apoi musai să umblăm, că trebuie vânat pentru cătane și nu găsim nimic măcar că am și înghețat de când tot umblăm! răspunse Ștefan Trifu, frecându-și mâinile.

— Așezați-vă și voi să vă mai încălziți, că foc avem, slavă Domnului, numai altele de-am avea! zise Horia uitându-se pe rând la toți patru până ce se așezară împrejurul focului, Ștefan Trifu lângă dânșul cu un fecior al lui Neagu, iar Nuțu Mătieșu lângă Cloșca, cu cellalt fecior.

Câteva clipe tuspatru își frecară mâinile întinse spre flăcări, tăcuți, uitându-se numai la foc. Cloșca, după ce îi cercetă din ochi și i se păru că n'au venit cu răutate, întrebă deodată ce mai vești sânt prin sate și cum o mai duc bieții oameni acuma că s'a isprăvit rebelia și au venit înapoi ungurii și pe deasupra puzderia de cătane.

— Vai de capul nostru — răspunse Nuțu, tot cu fața spre foc, dar cu coada ochiului

la Horia — că numai bieții oameni știu cât rabdă! Și cum să nu se jeluiască dacă-i atâta amar de cătane în toate satele, că oamenii mai mult prin păduri stau, fugiți și îngroziți de dânșii!

— Lasă, Dumnezeu lor de cătane, că le facem noi și lor de petrecanie curând de tot și-i băgăm în.....! sudui deodată Cloșca, cuprins de mânie parcă s'ar fi aflat chiar în fața dușmanilor.

Iar se auzi afară sgomot de pași, dar nu mai avură timp să întrebe, căci Ștefan Trifu se și sculase în picioare, zicând hotărât:

— Na, măi oameni, voi trebuie să veniți cu noi la Zlatna, că așa-i porunca!

Cloșca avu un început de mișcare să sară în picioare pe care însă i-o curmă glasul lui Horia, foarte liniștit:

— Apoi noi am vrut să ne ducem la înălțatul împărat, dar dacă-i porunca așa, ne-om duce și la Zlatna, ce să facem?

Vorbind, vârî mâna dreaptă în sân să scoată hârtiile ce le ascunsese. Gornicii se speriară ca și când s'ar fi așteptat să scoată pistoale.

— Da ce mai stați, măi feciori? răcni

Ștefan Trifu, punând mâna pe beregata lui Cloșca și răsturnându-l pe spate.

Horia izbuti să scoată teancul de hârțoage din sân și-l asvârli în foc tocmai când Nuțu Mătieșu îl apucă de piept, silindu-se să-l trântască la pământ. Urmă o vânzoleală de găfăeli, de înjurături printre dinți, de porunci scurte, inconștiente ce-și aruncau unii altora... De-afară atunci intrară spăimântați și neștiind ce se petrece, Ion Mătieșu cu Gheorghe, fratele lui Nuțu, și cu George Nicula, nepotul lui Horia.

— Unde-i funia, măi Onule? strigă Trifu. Hai, puneți mâna și voi, să-i legăm degrabă!

Peste câteva minute Cloșca era legat cu coatele la spate și, de aceeași funie, mâna dreaptă a lui Horia.

— Sus, sus și afară, că nu-i vreme de stat! strigă iarăș Ștefan Trifu, cu glas de căprar biruitor.

Se ridicară toți în picioare. Nuțu Mătieșu și feciorul cel mic al lui Andrei țineau capetele funiei cu care erau legați cei doi prinși.

— Nu era nevoie să vă mai trudiți degeaba

— zise acuma Horia, îndreptându-și cojocul cu mâna slobodă, liniștit ca și când nu s'ar fi întâmplat nimic — că doară v'am spus că mergem cu voi unde vreți!... Dar frumos nu e ce faceți, măcar că sânteți gornici și aveți porunci! Să vă ajute Dumnezeu după sufletul vostru!... că alta n'am ce zice!

— Na, destulă vorbă! făcu Nuțu, căutând să-și ascundă sfiala subț un glas aspru.

Cloșca numai atunci văzu pe George Nicula, cu niște ochi holbați cine știe de ce. Intr'o pornire nestăpânită de scârbă îl scuipea drept în față, mormăind cu dispreț:

— Iudă!

Ștefan Trifu ridică brațul să-l lovească și să apere astfel pe George. Cu brațul în sus rămase o clipă, apoi, parcă s'ar fi răsgândit, răcni mânios:

— Hai, afară, afară, nu mai stați ca proștii să dea peste noi tovarășii tâlharilor!

Pe când ceilalți eșiau din colibă, el își aduse aminte că Horia a svârlit în foc niște hârtii adineaori și se uită după ele. Nu mai văzu nici o urmă. Dar văzu armele și dă-sagii, și opri pe Gheorghe Mătieșu să le iea, iar el are să ducă dă-sagii.

Coborîră cu toții spre stână. Pe zăpada proaspătă, ninsă abia azi-noapte, se vedeau foarte bine toate urmele pașilor. O colibă de bârne adăposti la stână pe gornici și pe cei doi prinși. Până să bea apă cu toții și să răsuflă, Ștefan Trifu se sfătui cu Nuțu Mătieșu să trimită pe Gheorge Nicula în sat, la Arada, să cheme cătanele, să le dea în primire lor pe Horia și să scape de grije. Le era frică să nu întâlnească vre-o ceată de țărani de-ai crăișorului și nu numai să le smulgă din mână prizonierii, dar chiar să-i omoare pe cei care au cutezat să-i prindă.

— Dar pe Cârstea Nicula unde l-ați lăsat, măi Gheorghe ? întrebă deodată Trifu, speriat, aducându-și aminte de paznicul peste care dăduseră chiar aici, la stână, și pe care-l chinuseră până ce le-a arătat locul unde stau ascunși căpitani.

— Apoi o fi fugit ! răspuns nepăsător Gheorghe Mătieșu. Că noi l-am păzit deajuns, dar dacă am văzut că nu mai ești din colibă, ne-am temut să nu vă fi omorât acolo și l-am lăsat pe Cârstea și ne-am dus să vedem ce-i!

Trifu se spăimântă de tot. Era sigur că Cârstea a alergat să cheme într'ajutor mai

mulți oameni și să scape pe Horia. Chemă deoparte pe Gheorghe Nicula și-i porunci să se ducă repede după cătane. Nuța socoti însă că tot mai bine ar fi să nu aștepte aici prea mult, ci să coboare în vale până la casa lui din hotarul Aradei, că-i mai aproape de sat și nici nu vor fi în primejdie, căci nimeni n'are să știe că sânt acolo.

Chiar așa făcură și, fără a mai pierde vreme, porniră în jos și după amiază sosiră la casa lui Nuța Mătieșu. Ațâțară focul și se odihniră. Numai George Nicula a trebuit să coboare mai departe, să dea de știre cătanelor.

După ce se mai desmorțiră, Ștefan Trifu luă traista lui Horia și o cercetă și găsi într'însa șapte hârtii cu porunci împărătești, condei, creion, ceară roșie și pecetea lui. Apoi căută pe Cloșca și află la dânsul șase zloți. Insfârșit scormoni prin desagi, scoase pe masă toată merindea și se ospătară dintr'însa toți dimpreună, zicându-le liniștit și cu glas de glumă :

— Putem să mâncăm aci laolaltă că pe urmă de voi are grije stăpânirea !

Aproape de sfințitul soarelui sosi un ofi-

ter foarte tânăr cu cincisprezece soldați, luară la mijloc pe cei prinși și coborîră în Arada și traseră la primărie, unde mai erau pe-atâtea cătane cu încă un ofițer. Aici fierarul îi aștepta cu lanțuri grele pregătite pentru amândoi. Ofițerii supraveghiară cum îi încătușează la mâini și la picioare, apoi, împreună cu doi ostași de pază, îi încuiară chiar în cancelarie lăsând și în tindă patru oameni de strajă care să se schimbe din două în două ceasuri.

Cei doi ofițeri ar fi dorit să plece cât mai grabnic cu prizonierii, nesimțindu-se tocmăi în siguranță cu numai treizeci de soldați într'un sat unde până eri tot norodul a fost cu trup și suflet de partea lui Horia. Dar nici plecarea imediată nu era fără primejdii, căci trebuiau să treacă cu convoiul tot prin sate de rebeli în care nu știau dacă este armată destulă, riscând să fie năpădiți de țărani și să le scape din mâini căpeteniile răscoalei, prinși cu atâta trudă. Pentru orice eventualitate trimiseră un raport scurt comandamentului din Abrud, cerând porunci.

* Astfel rămaseră și Marți în Arada, luând toate măsurile de siguranță. Neprimind nici

un ordin în cursul zilei, se hotărîră să plece totuș cu prizonierii, pe răspunderea lor, Miercuri dimineța, pe drumul de țară, încadrați de toți oamenii ce-i aveau. Seara târziu ajunseră la Cămpeni, fără nici o încurcătură. Se înfățișară imediat locotenent-colonelului Schultz care era tocmai la cină. Colonelul sări dela masă, îi îmbrățișă încântat, porunci să-i aducă îndată prizonierii, să se convingă dacă sînt ei și apoi să-i închidă sub pază foarte puternică, pînă a doua zi cînd va lua măsurile trebuincioase după împrejurări.

Schultz ar fi vrut bucuros să-și facă un titlu de glorie din prinderea capilor răscoalei, mai cu seamă că el luase parte dela început la potolirea și combaterea mișcării. Iși și pregăti un raport bogat despre peripețiile arestării, socotind chiar să ia un interogatoriu preliminar abil prizonierilor pe care să-l anexeze ca un trofeu. Planul i se încurcă însă cînd, a doua zi, ofițerii îi spuseră că au raportat la Abrud despre prinderea lui Horia și mai cu seamă cînd, pe la amiazi, primi ordinul să trimită pe cei doi prizonieri, cu escortă puternică, astfel ca Vineri după amiazi să sosească la comandamentul grupului de represiune...

De pe la amiazi pe piața Abrudului se îmbulzea o mulțime pestriță de curioși, așteptând sosirea lui Horia, vestită poporului prin bătăi de tobe, ca o întâmplare vrednică de toată cinstea și bucuria. Ferestrele ce dădeau spre piață se pregăteau să poată fi deschise repede când va apărea convoiul, să îngăduie și fețelor mai simandicoase să se desfete văzând pe căpitanii iobagilor în lanțuri.

O patrulă de grăniceri secui, cu armele pe umăr, cu căciulile pe ureche, se plimba agale, făcând înconjurul pieții, schimbând vorbe de șagă cu orășencele tinere care se simțeau măgulite de atenția uniformelor pompoase.

În vreme ce femeile de rând ocărau pe valahi și în genere pe toți iobagii și țăranii sălbateci, bărbații discutau grav despre întâmplările răzmeriței, își aminteau momente de teroare din zilele când orașul a fost jefuit de români și mai cu seamă de obligația de-a se boteza în legea iobăgească. Cei mai severi criticau metoda inadmisibil de blajină a autorităților și în deosebi a militarilor de-a trata pe rebeli ca pe niște oameni, când în realitate ei nu sunt decât barbarii cei mai fioroși, care nu merită protecția legilor, ci numai țeapa și

roata. Un proprietar de mine de aur, foarte roșcovan și foarte burtoș, începu chiar să strige în gura mare că, de-ar exista justiție adevărată în țara asta, cei doi tâlhari ar trebui dați pe mâna poporului, îndată ce vor sosi, ca să-i sfășie în bucăți.

Era aproape trei după amiazi. Cineva, venind pe ulicioara bisericii, aduse știrea că convoiul a intrat în oraș. Nerăbdarea spori. Se făcu o îngrămădire la gura străzii principale și trebui să intervie patrula de grăniceri să redeschidă calea... Și însfârșit apăru un ofițer călare, comandantul escortei. Cei mai mărunți din mulțime se înălțară în vârful picioarelor sau se înghesuiră să pătrundă mai în față. Ferestrele se deschideau grăbite. Undeva se sparse un geam cu un sgomot strident silind multe capete să se întoarcă enervate.

Convoiul înainta greoiu. Horia și Cloșca erau înconjurați de soldați, încât de abia se vedeau. În mijlocul pieții însă răsună o comandă scurtă și trupa se opri, parcă înadins spre a mulțumi curiozitatea poporului. Zidul de cătane dimprejurul prizonierilor se lărgi. Apăru înaintea mulțimii Horia, cu spinarea adusă, cu fața brăzdată de trudă, cu lanțuri

de car în mâini și la picioare, iar în dosul lui, Cloșca îmbătrânit și zdrobit... Câteva femei porniră a huidui pe ungurește. Atunci însă un bătrân înalt, cu plete lungi ninse, strigă românește către cei dimprejur :

— Iacă, au pus ghiarele acuma și pe bietul Horia și pot să-l mănânce fript, nu i-ar mai ierta Dumnezeu din ceruri !

O ungueroaică grasă și roșie, suflecată ca o bucătăreasă harnică, se cătrăni urît și se răsti la bătrân :

— Ba să-l mâncați voi pe Horia, că voi l-ați poreclit crăișor și v'ați fălit cu dânsul !

Un grup de unguri dimprejur aprobă cu zel apostrofa femeii. Bătrânul însă răspunse amenințător :

— Luați seama, măi ungurilor, că nu se știe cum se învârtește roata norocului și poate să plătiți amar ce faceți acuma !

Patrula de grăniceri era tocmai alături. Strajameșterul auzi amenințarea și puse mâna îndată pe bătrânul revoltat, întrebând :

— Cum te chiamă ?

— Ion Popa Crisănuță din Bistra !

— Na, să vii cu noi să te spovedești ! adăogă strajameșterul, făcând un semn patrulei

care-l înconjură îndată și-l scoase din mulțime.

Intâmplarea cu bătrânul însă trecu nebagată în seamă. Lumea era cu ochii și cu gândul la cei doi prizonieri. Cloșca, pusese capul în piept, obosit de toate. Horia, dimpotrivă, privea cu ochii rătăciți peste mulțimea din ce în ce mai sgomotoasă. Apoi deodată ochii lui se aprinseră de o lucire stranie și rămăseră pironiți asupra unei ferestre din care se uitau la dânsul două capete de femei. Erau vreo douăzeci de pași până la fereastră și totuși vedea bine ochii mari și umezi în care simțea căldura domniței de odinioară și care, chiar acuma, îi mângâiau inima și-l făceau să uite și suferințele, și umilințele trecute și viitoare.

— Mamă, se uită la tine Horia! zise deodată glasul de argint al fetei. Tu nu vezi?... El e cel care ne-a salvat deunăzi, în Bistra, din mâinile iobagilor, nu-i așa?

— Da, el e... — murmură femeea foarte moale, fără să întoarcă ochii; și adăogă după o mică pauză, mai domol, mai înduioșată, ca pentru sine: Crăișorul!

CAPITOLUL X

R O A T A

Șaptezeci de grăniceri secui porniră în zorii zilei de anul nou 1785 din piața pătrată și pustie a Abrudului, să escorteze pe Horia și Cloșca până la Bălgrad. Ningea cu fulgi le-neși, moi, tăcuți. Cismele soldaților se scufundau în zăpada proaspătă, fără sgomot, parc' ar fi umblat în puf. Numai lanțurile celor doi prizonieri scânceau înăbușit târîndu-se.

Ninsoarea nopții ștersese liniile șoselei. Ofițerul călare, în capul convoiului, se temea să nu se rătăcească și la fiecare cotitură oprea să se orienteze, lăsând pe oameni să mai răsuflă. Drumul însă era greu, cu urcusuri re-

pezi. Se făcu amiazi până să ajungă în vârful muntelui și fără să fi întâlnit măcar un suflet de om. Grănicerii asudau și înjurau. Un căprar mustăcios își blestemă soarta care l-a pedepsit să n'aibă odihnă nici măcar în ziua de anul nou din pricina unor tâlhari pe care mai bine i-ar fi spânzurat unde i-au prins, în loc să-i poarte cu alaiu ca pe niște grofi. Câțiva soldați începură să suduie pe cei doi prizonieri, în vreme ce alții îi conpățimeau.

Tocmai seara, pe întunerec, sosiră în Zlatna, rupți de oboseală. Comandantul garnizoanei încercă să afle dela prizonieri vreo taină deosebită spre a-și câștiga meritele în fața comisiei speciale de judecată ce aștepta la Bălgrad.

— Sânt niște scelerați fără pereche! declară ofițerul când își dădu seama că se trudește în zadar.

A doua zi convoiul plecă înainte. Soldații, odihniți, erau mai veseli. Căprarul mustăcios avusese chiar răgaz să facă o coroană de nuiele, în formă de roată, pe care, în momentul plecării, o puse în capul lui Horia, strigând :

— Uite craiul valahilor !

Grănicerii făcură mare haz de gluma căprarului. Până și ofițerul râse pe sub mustăți, încântat de istețimea oamenilor săi.

Astfel drumul dela Zlatna la Bălgrad, deși mai lung, îl făcură în mai puțină vreme. Fiind Duminecă, prin satele românești iobagii se uitau lung după cătanele multe care însoțeau doi bieți români cu lanțuri la mâini și la picioare. Căprarul glumeț însă avea grijă să le explice în batjocură :

— Horia !... Craiul vostru !... Uite, Horia !

Înainte de-a intra în Bălgrad ofițerul porunci căprarului să arunce coroana din capul prizonierului. Chibzuse în sine îndelung asupra acestei probleme și, pentru orice eventualitate, hotărî că-i mai bine să se păstreze seriozitatea cuvenită, chiar dacă e vorba numai de un tâlhar valah.

Convoiul trecu pe strada principală a orașului până în piața mare unde o mulțime mârnoasă și gălăgioasă aștepta pe capii țărănilor. Erau, înafară de gloata obișnuită care cascade gura, mai cu seamă mărunți nobili rurali, fugiți aci de groaza iobagilor răsculați. Umpluseră Bălgradul și Aiudul cu vaietele

și plângerile lor în speranța unor despăgubiri care să-i salveze din mizeria în care, cei mai mulți, se aflaseră înainte de rebelie. Injurau cumplit, răcneau și se repezeau asupra convoiului parc'ar fi vrut să sfâșie pe prizonieri împreună cu escorta lor. Mulțimea îi întovărăși până subț poarta cetății unde o gardă militară puternică puse capăt pornirilor răzbunătoare risipind pe gălăgioși.

Comandantul convoiului descălecă țăntoș în fața pavilionului galben în care se afla generalul. Strânse mâinile câtorva ofițeri, încântat parc'ar fi răspuns la felicitări, și pe urmă intră să-și facă raportul.

În mijlocul grănicerilor cei doi prizonieri stăteau zdrobiți de osteneală, nemișcați, privind cu ochii goi care parcă nu vedeau nimic.

După un răstimp, comandantul escortei reapăru însoțit de un ofițer mai bătrân. Prizonierii avură o tresărire ca și când ar fi fost mulțumiți că a venit sfârșitul. Dar cei doi ofițeri se opriră pe scara pavilionului, vorbind, arătând deseori spre ei și parcă mai așteptând ceva. În cele din urmă sosi un grup de soldați să primească pe Horia și Cloșca.

Ofițerul cel bătrân dădu mâna cu cel dela grăniceri, făcu un semn soldaților care înconjuraseră pe prizonieri și porni cu ei spre poarta de subt care tocmai intrase convoiul în cetate. Patru oameni încadrară pe Cloșca și urcară pe parapet până deasupra porții, la celula în care avea să fie instalat împreună cu doi soldați de pază înlăuntru și alți doi afară.

— Na, Horia, să isprăvim și cu tine ! zise ofițerul întorcându-se singur la soldații ce rămăseseră subt poartă cu crăișorul.

Rostise cuvintele acestea atât de blajin că Horia ridică ochii și mormăi :

— Dumnezeu să vă dea sănătate...

Porniră înapoi pe drumul măturat de zăpadă, traversând incinta cetății, coborînd pe lângă catedrala catolică, până la poarta cea nouă din spre miazănoapte. Lângă cămăruța corpului de gardă pătrunseră într'un gang întunecos, al temnițelor. Cea dintâi ușă pe dreapta era deschisă, așteptându-și omul. Ofițerul intră în celulă, se uită împrejur, la gratiile groase cât brațul, dela ferestruica din spre șanțul de apărare. Ii se păru tot în ordine și zise scurt către Horia :

— Na, aici...

Doi soldați instruiți rămaseră cu prizonierul, ușa de stejar se închise. Afară ofițerul mai spuse ceva soldaților de pază.

— Of, Doamne, mulțumescu-ți că am ajuns și aici! murmură Horia suspinând.

Se lăsă în colț, grămadă, parcă picioarele nu i-ar mai fi putut purta trupul. Gemu câteva minute în neștire. Cei doi paznici se uitau la el nedumeriți. Aveau porunci strașnice să nu vorbească nici între ei, nici cu prizonierul. Se plictisiră însă curând, mai ales din pricina gemetelor care nu mai conțineau. Erau sași. Intâi vorbiră între ei, în șoaptă, să nu-i audă cei de-afară și să-i părăscă. Se simțeau mândri că păzesc pe Horia a cărui faimă umpluse Ardealul până în cele mai proaste cătune. Dar omul nu le făcuse impresia ce o așteptaseră dânșii. Li se părea slăbuț, neputincios, urât, murdar, pe când ei crezuseră că trebuie să fie o namilă fioroasă care să mănânce numai tocană de carne de ungur și în fața căruia să înghețe chiar și cătanele. Ca să-și astâmpere nedumerirea, unul întrebă :

— Trebuie să fii tare trudit?... Veniți de departe ?

— Ba numai dela Zlatna — zise Horia încet, sfârșind cu un oftat.

— Apoi nu-i așa departe...

— Nu, dar lanțurile aestate... Ș'apoi de-o săptămână sântem tot pe drumuri și tot prin omăt și tot flămânzi... Dar așa ne-a fost scris se vede !

Din gura paznicilor află Horia că împăratul a trimis anume pe niște grofi și generali nemți care să-l judece pe dânsul după dreptate și că nu l-a lăsat pe mâna domnilor ca să-l sfâșie...

Cuvintele acestea fură ca un balsam pentru sufletul lui Horia. Iși ascunse bucuria, să nu observe soldații, dar inima lui iar se umplu de nădejdi. Cei doi paznici încercară să-l descoase și ei : dacă-i adevărat că a vorbit cu împăratul, că împăratul i-a poruncit să stârpească pe nobili, cum se spune ? Horia dădu răspunsuri în doi peri. De o săptămână toată lumea caută să-i smulgă taine și lucruri ; deabia s'a putut feri, mulțumindu-se să declare că nu știe nimic, că n'a văzut nimic...

Un lăcătuș veni mai târziu să verifice cătu-

șele prizonierului și să le ajusteze eventual. Paznicii sași fură înlocuiți cu doi secui, tineri, morocănoși, tăcuți. Horia se ghemui în colțul lui și se sili să adoarmă.

Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea, deși simțea crâncen oboseala în toate mădu-larele. Ajuns în sfârșit la o țintă, gândurile lui, hărțuite fără odihnă vreme de o săptămână, căutau singure să se limpezească, să alunge toropeala, să privească în față întâmplările. Era obișnuit să chibuiască și să stea de vorbă cu sufletul său.

Din clipa când gornicii l-au surprins în coliba de pe Scorogetul, n'a avut decât un singur simțământ : că așa trebuia să se întâmple, că numai astfel se putea isprăvi... Se mira în sine cum n'a întrevăzut el dela început acest sfârșit, adică cum nu l-a știut lămurit, căci de presimțit l-a presimțit mereu. Și totuși nu-i părea rău de ce s'a făcut. Iși zicea că acuma a ajuns svonul pretutindenii despre necazurile și dorurile românilor și vor trebui să se gândească cei mari să le lecuiască.

La dânsul însă nu s'a gândit de loc și nici nu s'a întrebat ce-i poate aduce ziua de mâine. Nici măcar visul cu căpitanul iobagilor din

poveste nu l-a mai avut. O săptămână încheiată n'a făcut decât să se închidă în sine. La fiecare popas a trebuit să sufere câte-un interogatoriu. Fiecare ofițeraș se credea îndeajuns de isteț să-i smulgă taine. La Abrud l-au ținut mai toată noaptea cu întrebări și ademeniri și cu ghionturi și cu sudălmii. Colonelul ținea morțiș să aibă și meritul unui interogatoriu deplin lămuritor, după ce avea izbânda de-a fi reușit să-i prindă pe amândoi corifeii. În Zlatna l-au pus față în față cu feciorul său Ion, întemnițat acolo de câteva zile. Dar feciorul, ca și dânsul, nu știa nimic.

Era sigur că aci, în Bălgrad, va trebui să îndure un nou șir de întrebări înainte de-a i se hotărî soarta. Vestea cu judecătorii trimiși anume de împăratul schimba deodată înfățișarea lucrurilor. Dacă împăratul vrea să facă într'adevăr dreptate, atunci...

Nu îndrăznea să meargă până la capăt cu speranțele, precum până azi n'a mers până la capăt cu gândurile negre. Iși dădea seama că întâmplările acestea trebuie să aibă o încheiere, că ușa trebuie să se închidă peste ele, dar nu

vroia să se gândească la încheiere și nici nu putea.

În trei zile se obișnuie cu temnița. Soldații se schimbau mereu și, fiindcă se nemereau și guralivi, afla întâmplările de-afară, nu numai din cetate, dar și din oraș și din țară.

Se așteptase de a doua zi să înceapă procesul sau cel puțin cercetările cu dânsul. N'a început nimic. S'a mirat. O clipă a avut chiar fâlfâiri de noi nădejdi. Dela paznici însă a auzit pricina: contele Iankovits, comisarul împăratului însărcinat cu represiunea răscobilei și cu liniștirea spiritelor, e bolnav în pat, fără sorti de a se face bine mai curând de opt zile... Peste opt zile, când să înceapă investigațiile, se îmbolnăvește generalul Papilla, ajutorul contelui. Altă amânare.

Însfârșit după trei săptămâni, într-o Marți seara, profosul temniței, un strajameșter bine hrănit, anunță pe Horia să ia seama să se curețe frumos că mâine are să meargă la judecată în fața înaltei comisiuni aulice. Parcă i-ar fi spus că mâine poate să plece acasă, atât de mult se învioră Horia și toată noaptea, ca un copil, se gândi cum să se prezinte mai bine înaintea judecății. Spre mulțumirea

lui, strajameșterul îi trimise dimineața un soldat să-l radă și să-l tundă, ca să nu se sperie comisia de nutra lui sălbătăcită.

În clipa când intră în sala de judecată și când văzu pe contele Iankovits simți deodată că orice speranțe sânt de prisos și că sfârșitul nu poate aduce decât moartea cea mai crâncenă. Nimica nu-i îndreptăța simțirea aceasta ciudată. Sala era caldă, prietenoasă. La un birou scump, încărcat cu hârțoage, ședea un domn bătrân, cărunt și la păr, și la muștați și la barbă, cu o privire liniștită, aproape binevoitoare. Lângă el, în picioare, un general uscățiv, înalt, sever ca înfățișare, dar blând la vorbă. Horia auzise despre el, în închisoare, că ar fi chiar român. Amândoi îl priviră lung, cu o vădită curiozitate. În vreme ce la altă masă niște scriitori îi verificau semanalmente, domnii vorbiră chiar despre dânsul : contele Iankovits observa că n'are de loc o înfățișare banditească, cum se aștepta după povestirile lumii ; dimpotrivă i se părea inteligent și simpatîc.

— Altfel nici n'ar fi putut avea influență asupra poporului — adăogă contele bătrânește, ca o explicație pentru sine.

Interogatoriul începu îndată. Generalul îi punea întrebările și-i atrăgea mereu atenția să se uite la domnul conte când răspunde.

Tocmai fiindcă avea presimțirea că totul e în zadar, Horia recurse iarăși la tăgada simplă, încăpățânată. După cel dintâi asemenea răspuns, contele îi spuse aspru că negând nu înseamnă a se apăra. Sunt zeci de martori și sute de dovezi despre vinovăția lui. Mărturisind sincer, bărbătește, înafară că ar fi o atitudine vrednică de un om de treabă, ar folosi descoperirea adevărului întreg care să înlătore svonurile murdare ce și-au făcut drum în lume. Avertismentul fu zadarnic, Horia rămase neclintit la tăgadele lui și numai când generalul stăruia să nu abuzeze de bunăvoința comisiei, zise foarte liniștit :

— Apoi, Măria Voastră, eu aș vrea să vorbesc cu înălțatul împărat ca să-i spun tot din fir în păr, că Majestatea Sa ne cunoaște necazurile și nevoile !

Amândoi domnii se uitară la el aproape consternați. Și ei, ca toată lumea, cunoșteau svonul despre complicitatea împăratului. Contele Iankovits își redobândi sângele rece și rugă pe generalul Papilla, care făcea și ofi-

ciul de tălmaciu, să întrebe cum își închi-puește acuzatul că Majestatea Sa s'ar cobori să stea de vorbă cu dânsul acum mai ales când a săvârșit atâtea ticăloșii de s'a spăimântat o țară întreagă ?

Horia însă nu mai răspunse. Cu cât se uita la cei doi domni cu înfățișarea bună, cu glasurile blânde, cu atât simțea mai lămurit ce trebuie să vie. Ba la sfârșitul audienței miro-sul de carne arsă, care-l supăraseră odinioară în vis, începu să-i aburească în nări atât de puternic, parcă undeva, aproape, un om ar fi fost prăjit de viu, încât se minuna că nu-i aude și vaetele.

Ieșind, în anticameră, dădu ochii cu Cloș-cuț, tuns, ras și el ca pentru sărbătoare. N'au mai putut schimba nicio vorbă de când au fost prinși. Se înțelegeau și din ochi. În privirea lui de-acuma a citit toate gândurile care se frământau în sufletul său.

Peste câteva zile fu chemat din nou în fața judecății, cu noi întrebări și cu aceleași răspunsuri. Horia însă se simțea din ce în ce mai liniștit și mai împăcat. Din clipa când și-a dat seama că trebuie să moară, orice grije i-a pierit. Nici de dureri și nici de moarte

nu i-a fost frică niciodată. Ş'apoi îşi aducea mereu aminte că de mult, dinainte de-a fi început a se sbuciuma pentru alţii, şi-a zis cu hotărîre că ar îndura moartea cea mai cumplită numai să ştie că astfel s'ar face dreptate şi românilor... Amărăciune ar fi avut doar că pe urma răzmeriţei s'ar putea să fie şi mai rău pentru oamenii oropsiţi. Dar cumpănind toate bine şi îndelung îşi zicea că mai rău nu poate să fie. Intâi pentrucă toate relele au fost încercate pe spinarea românilor şi deci anevoie s'ar putea născoci vreo răutate nouă; pe urmă rebelia a arătat lumii întregi că e o racilă mare aici care nu mai poate dăinui căci altfel focul nu se va stinge de tot niciodată. Poate că va mai fi un răstimp de răstrişte, vor suferi unii ca şi dânsul, dar pe urmă va să vie şi începutul vindecării.

Apoi într'o zi, un soldat paznic îi spuse că a fost prins şi Crişan şi, adus aci, e închis sub clădirea cea veche unde fusese mai de mult garda. Abia sosit, l-au şi chemat la judecată şi ar fi spus tot, verde, fără a tăinui nimic, încât s'au şi speriat domnii de atâta francheţă. Despre asta se convinse şi Horia însuşi căci, la a treia ascultare a lui, cum

tăgăduia ceva, i se scotea în față mărturisirea lui Crișan. I se părea și firesc din partea fostului soldat să spună tot ce știe. Dar dacă ar face și el astfel, cine știe ce s'ar întâmpla?

Peste câteva zile însă, ca din senin, fu înștiințat că trebuie să plece undeva. Strajameșterul însuși nu știa unde și pentru ce. Așa a venit porunca. Și în ziua de 5 Februarie fu pornit, împreună cu Cloșca, sub paza unei escorte de soldați, pe jos, la drum. Tocmai când ajunseră în Vințul de jos înțelese: s'au răspândit știri că Horia se află, ce e drept, în Bălgrad, dar nu în temniță, ci ca oaspe al generalului... Spre a dovedi lumii că Horia și Cloșca sânt în lanțuri și tratați cum merită răufăcătorii, contele Iankovits i-a trimis prin satele de pe Mureș, să fie arătați poporului în halul în care sânt aveau. Așa apoi au fost purtați zece zile dela Vinț în jos prin Șibot, Binținț, Orăștie până la Deva, iar de acolo înapoi, pe celălalt țărm al Mureșului, prin Șoimuș, Bobâlca, Geoagiu, Inuri, Vulperu. Pretutindeni iobagii erau chemați să vadă pe Horia și Cloșca în lanțuri ca tâlharii, să le treacă pofta de-a se mai ridica împotriva un-

gurilor și a domnilor, oricine i-ar îndemna și ori cu ce i-ar ademeni...

Pe drum, în vreme ce erau batjocoriți în fața oamenilor. Horia totuși a auzit că tocmai în ziua când i-a pornit pe dâșii dela Bălgrad, în Zlatna a fost o sărbătoare mare ca să răsplătească stăpânirea pe cei șapte care l-au prins pe dânsul și pe Cloșca. A fost chiar guvernatorul țării și le-a împărțit câte optzeci de galbeni fiecăruia și le-a mai dat hrisov că pe viitor sunt scutiți de iobăgie și o medalie protopopului Adamovici care l-a prins pe Ursu Uibaru. Au fost aduși oameni la serbarea aceasta din toate comitatele de prin prejur și din toate satele care au luat parte la răscoală, ca să se minuneze cu toții cum sânt răsplătiți cei credincioși cârmuirii.

— Așa or fi chemați oamenii și când m'or omorî pe mine ca să vadă cum sânt pedepsiți cei care umblă după dreptate — își zise Horia.

Deabia se așeză din nou în celula lui că un paznic îi și spuse cum că Crișan s'a spânzurat în temniță cu curelele dela opinci, că s'au făcut cercetări să se afle cum s'a putut întâmpla așa ceva și că strajameșterul a și fost

pedepsit foarte aspru pentrucă nu i-a pus de pază și înlăuntru.

— Ia seama, să nu faci și tu vreo pozna d'astea că-i vai de sufletul nostru! încheiă soldatul, înfricoșat, dar cu un zâmbet omenesc.

Dealtfel Crișan nici așa n'a scăpat de pedeapsă, căci a fost osândit să fie târît afară din cetate și acolo trupul lui să fie tăiat în patru bucăți care să se puie pe roate, în satele unde a făcut mai multe fărădelegi. Și osânda s'a împlinit întocmai, acum trei zile...

Horia își cunoștea de-acuma soarta și o aștepta tot atât de liniștit. În temnițele din Bălgrad știa că se mai află peste o sută de oameni închiși, mai cu seamă dintre cei ce au fost fruntașii rebeliei. Cu cât va fi mai crâncenă osânda lui, cu atât poate să scape mai ușor ceilalți.

Mai fu ascultat de trei ori, confruntat cu mulțime de oameni — și se mărgini mereu a răspunde că nu știe nimica. A șasea oară când fu chemat, i se spuse că e pentru ultima oară. Din nou generalul îi ceru să spuie adevărul căci numai așa poate nădăjdui să aibă o pedeapsă mai blândă; tăgada lui va fi so-

scotită ca o ticăloșie mai mult peste cele ce le-a săvârșit, precum s'a dovedit din sutele de mărturii ale unor oameni de treabă cât și ale complicilor lui. Mai dârz ca oricând, Horia repetă că e nevinovat, nu știe nimica, n'a făcut nimic. Atunci contele Iankovits se ridică în picioare, urmat de toți cei prezenți, și declară solemn că acuzatul Ursu Nicula zis Horia va fi judecat și condamnat ca tulburător al ordinii publice dacă nu va aduce dovezi puternice de nevinovăție față de mărturiile grave ce s'au ridicat împotriva lui în cursul procesului. O clipă Horia îngălbeni ca și când s'ar fi aflat înaintea călăului. Apoi răspunse potolit :

— Dovezi împotriva mărturiilor nu pot aduce, dar vinovat nu mă simt cu nimica, iar pentru rebelia care s'a întâmplat mă rog în genunchi la Măria Voastră să-mi îngăduiască să vorbesc cu înălțatul împărat...

Enervat, contele porunci să fie scos afară acuzatul și nici să nu se mai facă mențiune în procesul-verbal despre cererea lui necuviincioasă și ofensatoare pentru Maiestatea Sa.

Peste două zile, în după amiaza de 26 Februarie, trupele cetății fură înșirate în fața

pavilionului gărzii, Horia și Cloșca, încadrați de câte patru soldați, fură aduși în fața trupelor, apoi generalul coborî, înconjurat de ofițeri, și trâmbițele sunară prelung. Generalul făcu un semn, un ofițer ieși în fața acuzaților și le citi nemțește osânda. Era ger mare și osânda lungă. Ca să nu înghețe degetele soldaților pe arme, generalul întrerupse citirea o clipă și îngădui trupelor să asculte în repaos urmarea. Apoi maiorul Ortmyer, cel la care fusese odinioară Cloșca după dreptate, scoase din buzunarul mantalei o foaie de hârtie și, apropiindu-se de cei condamnați, le citi sentința și pe românește ca să o priceapă. Amândoi ascultară neclintiți, privind numai foaia de hârtie din mâna ofițerului. Când ajunse spre sfârșit, maiorul ridică glasul :

„Prin urmare Horia, altfel numit și Ursu Nicula, și Ion Cloșca, dovediți a fi pe de o parte răufăcători cumpliți care au săvârșit omoruri și prădăciuni, iar pe de altă parte turburători îndrăzneți ai liniștei și siguranței publice, în conformitate cu Codul Penal Theresian, articolul 62 despre turburări și răsvrătiri, și articolul 90, despre tâlhării, pentru crimele acestea vor fi duși la locul obișnuit de

supliciu și acolo li se vor frânge cu roata toate membrele corpului, începând de jos în sus, anume întâi lui Ion Cloșca și apoi lui Horia altfel numit și Ursu Nicula, și în acest chip vor fi trecuți din viață la moarte; trupurile lor se vor despica și tăia în patru bucăți, capul și părțile corpului urmând a fi puse pe roate la încrucișări de drumuri în comunele unde au săvârșit cruzimile cele mai scelerate, iar inimile și intestinele lor vor fi îngropate în locul supliciului.

Sentința aceasta s'a dat la 26 Februarie 1785 ca o pedeapsă mult meritată pentru ei, iar pentru alții asemenea lor ca să o aibă drept pildă și înfricoșare“.

— Ați înțeles ? întrebă pe urmă maiorul.

— Înțeles — răspunseră amândoi deodată și parcă cu același glas slab.

Generalul făcu alt semn. Trâmbițele sunară iarăși. Osândiții fură duși în celulele lor, trupele se retraseră în căzărmi și în curtea cetății se făcu liniște.

Horia nu simțise frigul cât a ținut citirea osândeii. Numai când s'a pomenit iar în celula lui, i s'a părut că se înăbușă de căldură. S'a așezat jos, tăcut, fără să se uite măcar la

cei doi soldați care îl compăttimeau. Nu-și mai aducea aminte din sentință nimica, parcă ar fi auzit cuvinte străine, fără înțeles. În suflet însă simțea tot și, ca să-și aline sfâșierea, începu să morfolească rugăciuni, închinându-se mereu și bătând mătănii. Murmura vorbele, dar în inima lui ruga pe Dumnezeu numai să-i dăruiască puterea și tăria să îndure tot ce va veni fără frică și fără cutremur, așa precum a îndurat toate până azi.

Apoi spre seară își redobândi liniștea, atât de mult că paznicii vorbiră cu dânsul despre moartea lui ca și când ar fi fost vorba de ceva obișnuit și chiar fără însemnătate. Un soldat îi spuse că, de vreo două luni, a venit la Bălgrad un călău foarte iscusit, anume Grancea Rokoczy care a fost înainte călău oficial la Sebeș. Se zice că a fost adus îna-dins pentru că va avea mult de lucru aici cu rebelii și va putea câștiga mai bine ; de-aceea și-a luat și doi ucenici, de asemenea învățați în toate tainele și apucăturile meseriei. Horia recunoscă că un călău bun e mare lucru, deoarece s'au văzut întâmplări când osânditul n'a putut fi omorât din pricina călăului care nu-și cunoștea meșteșugul cum trebuie... Sol-

dații, feciori tineri, mărturisiră că ei n'au văzut încă nicio execuție cu roata, ba unul din ei nu văzuse niciun fel de execuție, nici măcar o tragere pe țeapă. Horia, umblat prin lume, le povesti o întâmplare cu unul frânt cu roata la Cluj, de mult... Povestirea lui făcu pe un paznic să exclame :

— Doamne, măcar de-ași fi de serviciu și în ziua execuției!

Exclamația parcă-i desmetici pe toți trei. Toți își aduseră aminte că e vorba de moartea unuia dintre ei și se rușinară. Nu mai zise nimeni nimica și convorbirea se încheiă cu oftări. Întâi oftă Horia, apoi paznicii pe rând...

A doua zi, pe la amiazi, veni în celula lui Horia preotul Nicolae Rațiu. Horia îl cunoștea deși nu-l mai întâlnise de câțiva ani. Era popa din Maerii Bălgradului, vestit ca om sfânt și de omenie. Văzându-l acuma, se cutremură : poate că a sosit clipa și încă nu i-au spus... Preotul îl liniști cu minciuna pioasă că nu se știe încă ziua cea grea, deși el știa bine că pentru mâine dimineață a fost hotărâtă execuția. Totuși, fiindcă viața îi atârnă azi numai de un fir de păr, a venit, cu îngăduința

mai-marilor, să-i fie de ajutor și să-i culeagă dorințele cele din urmă, cum se cuvine creștinește. Sufletul lui Horia se înmuiă în fața preotului. Și, după ce îi ascultă cuvintele de îmbărbătare, întocmiră împreună testamentul astfel :

„Horia, Vasile, policra Nicula-Ursu. Anii „vieții sale 54. Muierea lui Ilina, feciori Ion „14, Luca 6 ani. La toate cele nu știe nimic. „Oamenii care l-au prins : Matieș Nuțu, Matiea Onu, frate-său Gheorghie, Trifu Ștefan, „a lui Neagu Andrei doi feciori, Simion cu „frate-său ; îi iartă cu toată inima. Nicula Ion „a neamțului, meșterul care a făcut biserica „în Țăzeri, 44 de florinți am fost chezaș și eu „am plătit la fibirău din Zam, numele lui „Sambo Dănilă. La Șuteu Toader din Ciucea, „și șade la Țăzeri, 10 florinți, și mi-au dat „10 horgoși și au mai rămas 6 și 2 marieși. „Satului Ciucea am fost dator 170 florinți, „pe mine au căzut banii groșilor 22 florinți „și i-am dat în mâna lui Petrișor Luca, fiind „birău, și într'a lui Brudașcă Mihai fiind „față Ciuceanu Toader ; în casa mea i-am dat „banii pe deplin. Iară din banii cosirii au fost „pe mine și pe Florea 10 florinți, și au luat

„de pe mine 14 florinți Petrișor Luca ; acei
 „10 florinți am fost pe cosire, iară cei 4 flo-
 „rinți să meargă pe cei 18 groși, și 2 cărți,
 „care am dați 6 florinți să meargă acolo. Cu
 „alta nu mai sânt dator nici la groși, nici la
 „cosire. Cartea care iaste dela înălțatu îm-
 „părat se află la Nicula Petre și la Nicula
 „Cârstea, tipărită pe 7 coale pentru biserici,
 „nemțește, grecește și serbește.

„Aceste mai sus scrise am primit din gura
 „lui Eu Popa Nicolae Raț, paroh, Maerii Băl-
 „gradului, neunit“.

După plecarea preotului, Horia se simți mai
 singur ca totdeauna în viață. Soldații de
 pază păreau muți, nu mai vorbeau nici între
 ei, nici cu dânsul. Un răstimp nu băgă de
 seamă, dar când își dete seama, fu cuprins de
 groază așteptând din moment în moment să
 vie cineva și să-i poruncască să meargă la
 moarte. Numai seara se mulcomi, mai ales
 când un paznic nou spuse, pe nemțește, tova-
 rășului său că împăratul poate să ierte chiar
 pe cel mai mare criminal și să-i dăruiască
 viața.

Măcină toată noaptea cuvintele soldatului
 parc'ar fi fost cuvinte de evanghelie. Adormi

tocmai spre ziuă și numai decît se visă la nunta lui Petre Nicula, în Vidra, care a ținut trei zile cu chef mare, cu veselie rară de pînă și Horia s'a îmbătat leucă. Prin somn mor-măia și râdea atît de tare parc'ar fi fost treaz, de se minunară și paznicii.

Dis de dimineață un lăcătuș, însoțit de un căprar semet, veni să-i scoate lanțurile dela mâni și dela picioare. În vreme ce lăcătușul lucra bombănind, Horia întrebă :

— Așa dară azi are să fie... ?

— D'apoi altfel de ce ți-ar lua fiarele ? se răsti căprarul ursuz. Azi, azi ! Poți să și zici ocinașele !

— Na bine — murmură Horia liniștit, parc'ar fi fost vorba de altceva.

Peste vreo două ceasuri se ivi popa Nicolae, dar acuma cu patrafirul după cap. Horia îngenunchiă fără să mai aștepte vreo vorbă și ascultă pierdut rugăciunile pe care preotul le spunea mai limpede ca totdeauna, încât fiecă cuvânt îi cobora în inimă și în același timp i se tipărea în minte ca și când ar fi vrut să rămâie acolo în vecii vecilor.

— Na, hai să mergem că ne așteaptă cei-

lalti ! zise apoi deodată preotul, dar din pricina emoției, cu un glas atât de lumesc parcă l-ar fi poftit la o plimbare de plăcere.

Un soldat deschise ușa și ieșiră în gang unde Horia își aduse aminte că nu și-a luat căciula. Cellalt paznic însă i-o puse în cap, strâmb.

— Și dacă mergeam fără cușmă, tot acolo-i -- zise dânsul foarte încet, încercând să zâmbească, dar oprindu-se înfricoșat de ceva.

Subt poartă, în mijlocul unui grup de soldați, stătea Cloșca, cu obrazii pământii și, în ochi, cu o privire care nu se dumirea de loc.

Un glas ascuțit țipă o comandă scurtă. Soldații înțepeniră, apoi se înșirară astfel că preotul rămase la mijloc între cei doi osândiți. Altă comandă scăpără și convoiul se puse în mișcare, ieșind pe poartă afară. Drumul cotea la stânga îndată, pe lângă șanțul cetății, foarte puțin întrebuintat, zăpada de abia era bătătorită și de sigur numai de o trupă de soldați care o fi plecat să păzească ordinea în cursul execuției. După ce ocoliră zidurile de apărare, se abătură pe alt drum, mai umblat, pe care însă îl părăsiră curând, apucând pe coasta

lină ce se prelungește spre miazăzi până în dreptul porții celei mari a cetății.

Toată coasta era plină de oameni. Convoiul condamnaților înainta greu spre colina unde se ridicase eșafodul. Două cordoane de soldați însemnau calea de urmat. Din mulțime porniră glasuri dușmănoase, sudălmi, blesteme. Se văzură și pumni strânși amenințând pe cei ce mergeau la moarte.

Aproape tot orașul Bălgrad năvălise să vadă execuția celor doi capi ai rebeliei. Contele Iankovits, omul împăratului, poruncise comitatelor vecine să trimită din fiecă comună câte șase țărani la Bălgrad, ca să se îngrozească și să nu se mai gândească la răzvrătiri. Din patru sute nouăsprezece sate fură astfel aduși două mii cinci sute cincisprezece români la moartea crăișorului lor. Mai mulți erau însă orășenii, veniți de bună voie, dornici de spectacolul chinurilor. Căci mulțimea care înconjura eșafodul în dimineața de Luni, 28 Februarie 1785, se zicea că a fost de peste șase mii de oameni.

Pe o estradă de câțiva stânjeni pătrați se vedea de departe călăul în costum roșu, învârtindu-se de ici-colo, dând porunci ucenicilor,

rotindu-și privirile asupra mulțimii, mândru că toți ochii îl urmăresc cu înfrigurare. Soldați cu baioneta la armă înconjurau estrada la câțiva pași de jur împrejur, ca să oprească apropierea curioșilor sau a furioșilor și să asigure solemnitatea evenimentului. Câțiva ofițeri și câteva persoane deosebit de simandicoase erau înlăuntrul cordonului militar.

Cu cât convoiul condamnaților se apropie cu atât enervarea lumii sporește. Comisarul execuțiunii, maiorul Ortmyer, e foarte agitat și aruncă priviri mânioase mulțimii gălăgioase. Ii vine mereu să răcnească să se facă tăcere, dar nu îndrăznește, fiindcă nu-și aduce aminte că în regulamente să fie vreo dispoziție de acest fel. Spre mulțumirea lui însă în clipa când condamnații cu preotul se opresc lângă cele trei trepte și când el se urcă pe estradă, toată lumea amuțește parcă s'ar fi umplut de spaimă. În liniștea aceasta glasul lui se aude bine până departe :

— Ion Cloșca, frângerea cu roata, de jos în sus !... Călău, fă-ți datoria !

Călăul răspunde printr'un salut militar, ca să-și dea mai multă importanță, apoi se apropie de condamnați și zice pe românește:

— Ion Cloșca, vino încoace !

Auzindu-și numele, Cloșca se smulge de lângă preot, uitând să mai sărute crucea, și urcă cele trei trepte pe estradă, închinându-se repede de mai multe ori, cum obișnuia să facă. Dumineca, în biserică, în fața icoanelor.

Toaleta execuției însă trebuie să dureze : până să-l desbrace, până să-l întindă pe podele, până să-i lege mâinile, picioarele, corpul, ca să nu poată face nicio mișcare -- mulțimea își pierde răbdarea, mai ales că și călăul, spre a-și dovedi meșteșugul, face exces de meticulozitate și se mai și oprește să se înjure pe țigănește cu ucenicii. În cele din urmă însuși ofițerul comisar al execuției îi ordonă să se grăbească.

O nouă tăcere se face în clipa când călăul pune mâna pe roata mare ce stătuse răzimată de stâlpul din mijloc. Toate respirațiile se opresc. Călăul se apropie, potrivește roata perpendicular deasupra picioarelor condamnatului întins jos și imobilizat, o ridică cu amândouă mâinile puțin și apoi lovește cu ea scurt glezna dreaptă. Sgomotul osului zdrobit instantaneu e acoperit de un răcnet prelung ce izbucnește din pieptul lui Cloșca.

Mușchii corpului legat cu sfori și cu curele se strâng și se întind ca niște râme. Indată ce gemetele slăbesc puțin, călăul repetă lovitura asupra gleznei stângi. Apoi, treptat și pe rând, fluerile, genunchii...

Horia privea cu ochii ieșiți din orbite, nelintit, fără o mișcare pe față și fără o lacrimă. Preotul Nicolae Rațiu îl ținea cuprins pe după gât cu brațul, murmurând rugăciuni și agitând crucea cu mâna liberă. Crăișorul însă uitase de tot pe preot. În clipa când călăul strigase pe Cloșca, el i-a zis :

— Doamne-ajută, frate Cloșcuț!

Cloșca n'a auzit. Poate că nici popa. Și privind tortura fratelui său de cruce, în mintea lui Horia nu mai era decât gândul că nu și-a luat rămas bun dela dânsul și că de aceea suferă atât de mult până să moară. Gândul îi umbla prin creieri ca o muscă într'o casă pustie, alergând de ici-colo, fără preget și fără astâmpăr și fără odihnă. Ochii lui mari însă vedeau numai roata, neobișnuită, părându-i-se uriașă, făcând mișcarea de lovire aspră parcă singură, ca un monstru apocaliptic.

Spectatorii mai apropiați se obișnuiră cu

șipetele osânditului, care dealtfel deveneau tot mai neputincioase, și numărau loviturile pentru a vedea câte suportă și a judeca abilitatea călăului. După a patra lovitură, cineva strigă :

— Moare !

— Nu se poate !... Simplu leșin !... Călăul nu-i cârpaciu, e meșter !

Și asemenea controverse deveniră mai vehemente și mai sgomotoase cu cât se înmulțeau loviturile.

Aproape un ceas ținu uciderea lui Cloșca. Douăzeci și una de lovituri i-au zdrobit oasele pe rând până ce și-a dat sufletul. Și meritul călăului a fost că până la ultima lovitură, osânditul a putut geme și deci a simțit durerea, satisfăcând pe deplin dorința judecătorului de-a aplica moartea cea mai crâncenă.

— Horia, altfel numit și Ursu Nicula !

Ofițerul numai atâta strigă. Și Horia, cu un cutremur scurt, își reveni deplin. Sărută crucea, se închină, sărută și mâna preotului și zise :

— Doamne iartă-mă și ajută-mă !

Apoi urcă pe estradă fără șovăire, cu capul

sus, liniștit, parc'ar fi mers la cuminecătură. Apariția lui pricinui o rumoare în mulțime :
— Horia ! Horia ! Horia !

Sute de buze șopteau în același moment numele lui, cu intonații diferite, cu simțăminte felurite. Infățișarea bărbătească și liniștea cu care pășea în fața morței uimi pe toată lumea. Maiorul Ortmayer baremi îi urmări fiecare mișcare cu o curiozitate admirativă.

Popa Nicolae Rațiu tremura în tot corpul, ținea crucea întinsă înainte, parcă să o vadă Horia, și bolborosea tot mai repede rugăciuni. Pe frunte îi răsărise broboane de sudori și inima îi tremura și se svârcolea în piept.

Deodată omul roșul puse iar mâna pe roată. Durerea fu atât de cumplită că Horia nu-și putu stăpâni un țipăt zguduitor. Popa, cu degetele înțepenite pe cruce, cu ochii la călăul cu roata, cu urechile sfâșiate de urletul durerii, se prăbuși grămadă, leșinat.

Țipătul însă se curmă brusc, parcă Horia, cu o sfortare supremă, ar fi vrut să arate că nu se lasă biruit de durere și că vrea s'o înfrunte fără crâcnire precum a socotit totdeauna.

Ofițerul execuției observă gestul. Moartea

lui Cloșca fusese prea chinuită și deci a putut satisface și pe cei mai vindicativi. Făcu deodată semn călăului să aplice lovitura de grație.

Roata se ridică repede și căzu a doua oară, fără a mai stârni vreun geamăt. Crăișorul, cu pieptul sfărâmat, era mort.

Spectatorii din preajma cordonului de soldați iar încep discuția : a murit sau a leșinat? Când în sfârșit din înfățișarea călăului se înțelege că Horia a murit, glasuri încrucișate încep să protesteze :

— Cum se poate să fi fost executat așa de repede?... Cel puțin un ceas ar fi trebuit să-l torture !... Nelegal !... Părtinire !...

Maiorul se înfurie. Printre protestatori zărește un domn mustăcios, în uniformă de funcționar. Se repede la dânsul :

— Ce nu-ți place dumitale ?

— Ați procedat nelegal, domnule maior ! strigă funcționarul ungur cu ochii roșii. Asta e inadmisibil !... Asta e bătaie de joc față de nația maghiară !

— Așa ? se indignează ofițerul. Căprar ! Pune mâna pe domnul ! L-am arestat !... Pa-tru soldați !

Funcționarul mormăe ceva, încearcă să răstălmăcească ce-a spus. Maiorul întoarce spațele.

Un moșneag de pe la Mogoș, văzând pe domnul ungur între baionete, șoptește feciorului său :

— Of, măcar așa să ne mai sărăm și noi sufletul ! Dumnezeu să-i dea sănătate maiorului că tare-i om de omenie și cu dreptate !

Grupul de ofițeri felicită pe maior pentru lovitura de grație ce a ordonat-o.

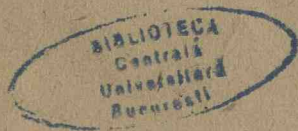
— Cel ce primește moartea atât de liniștit, orice ar fi greșit, e un om ! murmură un locotenent foarte tânăr.

--- Un om ?... Mai mult decât un om ! zise maiorul cu ochii umezi.

SFARȘIT

Institutul de Arte Grafice
CUGETAREA - GEORGESCU DELAFRAS S. A.
București, str. Popa Nan, 21

Tipărită în Aprilie 1944